

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
2ος τόμος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Σωφρόνης Χατζησαββίδης, Καθηγητής του
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Αθανασία Χατζησαββίδου, Γλωσσολόγος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αγγελική Σακελλαρίου, Ερευνήτρια Γ' βαθμίδας του
Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας

Θεόδωρος Νημάς, Σχολικός Σύμβουλος Β/θμιας
Εκπαίδευσης

Ιωάννης Μπασλής, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλέξανδρος Νικολαΐδης, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου, Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Ναπολέων Μήτσης, Πρόεδρος του Τμήματος Β/θμιας
Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Φώτιος Καβουκόπουλος, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και
συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστη-
ρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και
τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Χαρ. Πολύζος

Πάρεδρος Ε.Θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση

Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσαρμογή:

Κρυσταλλίδη Λήδα-Ευφροσύνη, Εκπαιδευτικός

Επιμέλεια:

Κορεζελίδης Κωνσταντίνος, Μηχανικός Η/Υ

Πετράκης Μανώλης, Μηχανικός Η/Υ

Πουρσαλίδου Κλεονίκη, Γραφίστρια

**Επιστημονικός υπεύθυνος: Βασίλης Κουρμπέτης,
Σύμβουλος Α΄ του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ**

**Υπεύθυνη του έργου: Μαρία Γελαστοπούλου,
Μ.Εδ. Ειδικής Αγωγής**

**Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος Γκυρτής,
Δρ. Πληροφορικής**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Σωφρόνης Χατζησαββίδης
Αθανασία Χατζησαββίδου**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ελληνικά

Γράμματα

**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α', Β', Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ**

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

5. ΟΙ ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

- Προσωπικές
- Αυτοπαθείς
- Δεικτικές
- Ερωτηματικές
- Κτητικές
- Οριστικές
- Αναφορικές
- Αόριστες

Η αντωνυμία είναι ένα μέρος του λόγου που χρησιμοποιείται σε αντικατάσταση κάποιου ουσιαστικού ή κάποιας ονοματικής φράσης. Μπορεί να έχει μέσα στην πρόταση θέση υποκειμένου, αντικειμένου και γενικότερα προσδιορισμού του ρήματος. Ορισμένες αντωνυμίες λειτουργούν και ως επίθετα (αντωνυμικά επίθετα). Οι αντωνυμίες έχουν με αυτήν την έννοια μια λειτουργία προσδιοριστική, π.χ. **Αυτό** το αυτοκίνητο έτρεχε με μεγάλη ταχύτητα.

Οι αντωνυμίες είναι οκτώ ειδών: οι προσωπικές, οι κτητικές, οι αυτοπαθείς, οι οριστικές, οι δεικτικές, οι αναφορικές, οι ερωτηματικές και οι αόριστες.

5.1. Προσωπικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Προσωπικές ονομάζονται οι αντωνυμίες οι οποίες αντικαθιστούν λέξεις που δηλώνουν πρόσωπα. Παρουσιάζουν δύο ειδών τύπους: τους δυνατούς και τους αδύνατους. Οι πρώτοι χρησιμοποιούνται για να δοθεί έμφαση ή για να τονιστεί μια αντίθεση, ενώ οι δεύτεροι, που είναι πιο συχνοί στον λόγο, χρησιμοποιούνται στις υπόλοιπες περιπτώσεις. Δηλώνουν τα τρία πρόσωπα του λόγου, π.χ. **Δε**

θέλω αυτούς, εσένα θέλω (δυνατοί τύποι). Δε θέλει να σε δει στα μάτια του (αδύνατοι τύποι).

Όταν η προσωπική αντωνυμία χρησιμοποιείται για να αναφερθεί σε ένα όνομα ή μια αντωνυμία που προηγείται στον λόγο, λέγεται επαναληπτική, π.χ. Το βιβλίο σου το έχω διαβάσει δυο φορές. Εσένα θα σε καλέσουν αργότερα.

Όταν η προσωπική αντωνυμία χρησιμοποιείται για να προαναγγείλει ένα όνομα που θα αναφερθεί παρακάτω, ονομάζεται προληπτική, π.χ. Να τη η δικηγόρος.

➤ Μορφολογία

Α' ΠΡΟΣΩΠΟ			Β' ΠΡΟΣΩΠΟ	
	δυνατοί	αδύνατοι	δυνατοί	αδύνατοι
Ενικός αριθμός				
Ον.	εγώ	—	εσύ	—
Γεν.	εμένα	μου	εσένα	σου
Αιτ.	εμένα	με	εσένα	σε
Κλ.	—	—	εσύ	—
Πληθυντικός αριθμός				
Ον.	εμείς	—	εσείς	—
Γεν.	εμάς	μας	εσάς	σας
Αιτ.	εμάς	μας	εσάς	σας
Κλ.	—	—	εσείς	—

Γ' ΠΡΟΣΩΠΟ						
δυνατοί				αδύνατοι		
Ενικός αριθμός						
Ον.	αυτός	αυτή	αυτό	τος	τη	το
Γεν.	αυτού	αυτής	αυτού	του	της	του
Αιτ.	αυτόν	αυτή(ν)	αυτό	τον	την	το
Πληθυντικός αριθμός						
Ον.	αυτοί	αυτές	αυτά	τοι	τες	τα
Γεν.	αυτών	αυτών	αυτών	τους	τους	τους
Αιτ.	αυτούς	αυτές	αυτά	τους	τις/τες	τα

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

Οι τύποι της αιτιατικής του ενικού του πρώτου και δεύτερου προσώπου εμένα και εσένα μετά τις προθέσεις από και για χάνουν συνήθως το αρχικό φωνήεν ε-, π.χ. Από μένα για σένα, αντί Από εμένα για εσένα.

Στη γενική του ενικού και του πληθυντικού, καθώς και στην αιτιατική του πληθυντικού του τρίτου προσώπου, παρουσιάζονται στον καθημερινό προφορικό λόγο, σε ύφος υποτιμητικό αλλά και οικείο, και οι τύποι αυτονού, αυτηνής, αυτωνών και αυτουνούς, π.χ. Τα γράμματα αυτουνού του παιδιού είναι χάλια.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Για το τελικό ν της αιτιατικής του ενικού αριθμού του αρσενικού γένους (αυτόν, τον) και του θηλυκού γένους (αυτήν, την) βλ. κεφάλαιο Φωνητική – Φωνολογία, ενότητα 2.2, σ. 26, α' τόμος.

5.2. Κτητικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Κτητικές είναι οι αντωνυμίες που δηλώνουν σε ποιο πρόσωπο ανήκει κάτι. Χρησιμοποιούνται πολύ συχνά τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο.

➤ Μορφολογία

Κτητικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

α) Οι γενικές των αδύνατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας μετά από ουσιαστικά. Χρησιμοποιούνται, όταν λέγεται απλά πως κάτι ανήκει σε κάποιο πρόσωπο, π.χ. Αυτό είναι το βιβλίο μου. Αυτή είναι η γυναίκα του.

β) Τα δικός, δική, δικό με τις γενικές των αδύνατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας. Χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις που θέλει ο ομιλητής να δώσει έμφαση ή να αντιπαραθέσει αυτό για το οποίο γίνεται λόγος με κάτι άλλο, π.χ. Θέλει το δικό σου βιβλίο, όχι το δικό του. Η αντωνυμία αυτή έχει τρία πρόσωπα και δύο αριθμούς. Κλίνεται όπως τα επίθετα σε -ος, -η, -ο (σ. 49). Ανάλογα με το πρόσωπο και τον αριθμό των κτητόρων, παρουσιάζει τους παρακάτω τύπους:

Α' πρόσωπο: για έναν κτήτορα: δικός μου, δική μου, δικό μου,

για πολλούς κήτορες: δικός μας, δική μας, δικό μας.

Β' πρόσωπο: για έναν κτήτορα: δικός σου, δική σου, δικό σου,

για πολλούς κήτορες: δικός σας, δική σας, δικό σας.

Γ' πρόσωπο: για έναν κτήτορα: δικός του/της, δική του/της, δικό του/της,

για πολλούς κήτορες: δικός τους, δική τους, δικό τους.

5.3. Αυτοπαθείς αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Αυτοπαθείς αντωνυμίες ονομάζονται αυτές που δείχνουν ότι το πρόσωπο που ενεργεί το ίδιο συγχρόνως δέχεται και την ενέργεια. Δε χρησιμοποιούνται τόσο συχνά όσο οι προσωπικές και οι κτητικές αντωνυμίες. Εμφανίζονται συνήθως στον προφορικό λόγο.

➤ Μορφολογία

Οι αυτοπαθείς αντωνυμίες παρουσιάζουν τύπους μόνο στην ονομαστική, τη γενική και την αιτιατική.

		Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
Α΄ ΠΡΟΣΩΠΟ	Ον.	ο εαυτός μου	ο εαυτός μας
	Γεν.	του εαυτού μου	του εαυτού μας και των εαυτών μας
	Αιτ.	τον εαυτό μου	τον εαυτό μας και τους εαυτούς μας
Β΄ ΠΡΟΣΩΠΟ	Ον.	ο εαυτός σου	ο εαυτός σας
	Γεν.	του εαυτού σου	του εαυτού σας και των εαυτών σας
	Αιτ.	τον εαυτό σου	τον εαυτό σας και τους εαυτούς σας
Γ΄ ΠΡΟΣΩΠΟ	Ον.	ο εαυτός του/της	ο εαυτός τους
	Γεν.	του εαυτού του /της	του εαυτού τους και των εαυτών τους
	Αιτ.	τον εαυτό του/της	τον εαυτό τους και τους εαυτούς τους

Στο γ' πρόσωπο υπάρχουν και οι τύποι του εαυτού των, τον εαυτό των και τους εαυτούς των, οι οποίοι χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια και μόνο σε τυπικό ύφος.

5.4. Οριστικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Οριστικές αντωνυμίες ονομάζονται αυτές που διακρίνουν κάτι από άλλα όμοιά του. Η χρήση τους δεν είναι ιδιαίτερα συχνή.

➤ Μορφολογία

Οριστικές αντωνυμίες είναι:

- α) Το επίθετο ο ίδιος, η ίδια, το ίδιο, με το άρθρο.
- β) Το επίθετο μόνος, μόνη, μόνο, χωρίς το άρθρο και με τις γενικές των αδύνατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας (μόνος μου, μόνη μου, μόνο μου κτλ.).

Το ίδιος κλίνεται σύμφωνα με το επίθετο τίμιος, -α, -ο (βλ. σ. 102, α' τόμος), ενώ το μόνος σύμφωνα με το επίθετο ελεύθερος, -η, -ο (βλ. σ. 99, α' τόμος).

5.5. Δεικτικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Δεικτικές αντωνυμίες ονομάζονται αυτές που χρησιμοποιούνται για να δείξουμε κάτι. Χρησιμοποιούνται πολύ συχνά τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο για να δείξουν – ανάλογα με τον τύπο της αντωνυμίας – πολύ κοντινά, κοντινά ή και μακρινά πρόσωπα, ζώα, πράγματα και καταστάσεις.

➤ Μορφολογία

Δεικτικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

α) Αυτός, αυτή, αυτό, που χρησιμοποιείται για κοντινά πρόσωπα ή πράγματα ή για κάτι στο οποίο αναφερθήκαμε προηγουμένως, π.χ. Πήρε αυτά τα βιβλία και έφυγε. Τα έκανε όλα αυτά [που είπα προηγουμένως] και κοιμήθηκε.

β) (Ε)Τούτος, (ε)τούτη, (ε)τούτο, που χρησιμοποιείται για πολύ κοντινά πρόσωπα ή πράγματα, π.χ. Δώσε στα παιδιά τούτο, για να σου δώσουν την μπάλα.

γ) Εκείνος, εκείνη, εκείνο, που χρησιμοποιείται για πρόσωπα ή πράγματα που βρίσκονται μακριά, π.χ. Θέλει κι αυτά κι εκείνα.

δ) Τέτοιος, τέτοια, τέτοιο, που χρησιμοποιείται για να δηλωθεί μια ποιότητα, π.χ. Ο Κώστας; Νομίζω πως κάνεις λάθος. Δεν είναι τέτοιος.

ε) Τόσος, τόση, τόσο, που χρησιμοποιείται για να δηλωθεί μια ποσότητα, π.χ. Μίλησα με τόσους κι άλλους τόσους, που δε θυμάμαι τον αριθμό τους.

Όλες οι δεικτικές αντωνυμίες κλίνονται σύμφωνα με το επίθετο ελεύθερος, -η, -ο (βλ. σ. 99, α' τόμος), εκτός από την αντωνυμία τέτοιος, τέτοια, τέτοιο, που κλίνεται σύμφωνα με το επίθετο τίμιος, -α, -ο (βλ. σ. 102, α' τόμος).

5.6. Αναφορικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Αναφορικές αντωνυμίες ονομάζονται αυτές που εισάγουν δευτερεύουσες αναφορικές προτάσεις, οι οποίες είτε αποτελούν όρους που βρίσκονται έξω από την κύρια πρόταση είτε είναι οι ίδιες όροι της πρότασης (βλ. σσ. 40-43, γ' τόμος). Η χρήση τους είναι πολύ συχνή τόσο στον καθημερινό προφορικό λόγο όσο και στον γραπτό. Η χρήση των

αντωνυμιών που και ο οποίος, η οποία, το οποίο προσδιορίζεται και από παράγοντες σημασιολογικούς και υφολογικούς.

➤ **Μορφολογία**

Αναφορικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

α) Που (άκλιτο): αναφέρεται σε ονόματα που μπορούν να βρίσκονται σε οποιοδήποτε γένος, αριθμό και πτώση, π.χ. Ο δρόμος που οδηγεί στο κέντρο της πόλης είναι κλειστός. Όλα τα κείμενα που έγραψε δημοσιεύτηκαν.

β) Ο οποίος, η οποία, το οποίο: κλίνεται και στα τρία γένη μαζί με το άρθρο, όπως το επίθετο νέος, -α, -ο (βλ. σ. 102, α' τόμος). Χρησιμοποιείται στον λόγο αντί για την άκλιτη αντωνυμία που στις εξής περιπτώσεις: i) για να αποφευχθεί ενδεχόμενη ασάφεια, π.χ. Χάθηκε το κουτί με τις φωτογραφίες, τις οποίες μου έδωσες χθες (είναι σαφές ότι έδωσε τις φωτογραφίες), αντί Χάθηκε το κουτί με τις φωτογραφίες που μου έδωσες χθες (είναι ασάφες αν έδωσε το κουτί μόνο ή το κουτί με τις φωτογραφίες ή τις φωτογραφίες), ii) για να αποφευχθεί επανάληψη του που, π.χ. Η καθηγήτρια που διδάσκει μουσική έχει μια φωνή με την οποία μαγεύει τα παιδιά, αντί Η καθηγήτρια που διδάσκει μουσική έχει μια φωνή που μαγεύει τα παιδιά, iii) σε πολύ τυπικό ύφος, π.χ. Οι αρχιερείς, οι οποίοι συμμετείχαν στην Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος, συναντήθηκαν με τον πρωθυπουργό.

γ) Όποιος, όποια, όποιο: κλίνεται και στα τρία γένη χωρίς το άρθρο, όπως το επίθετο τίμιος, -α, -ο (βλ. σ. 102, α' τόμος). Στη γενική του ενικού, συνήθως σε οικείο ύφος, παρουσιάζει και τους μορφολογικούς τύπους οποιανού (αρσ.), οποιανής (θηλ.), οποιανού (ουδετ.), στη

γενική πληθυντικού τον τύπο οποιανών και για τα τρία γένη και στην αιτιατική του πληθυντικού του αρσενικού τον τύπο οποιανούς, π.χ. **Όποια** παιδιά έχουν μαζί τους ταυτό-τητα να μείνουν στην αίθουσα. **Οποιανών** τα ονόματα αρχίζουν από δέλτα να έρθουν εδώ.

δ) Όσος, όση, όσο: κλίνεται και στα τρία γένη χωρίς το άρθρο, όπως το επίθετο ελεύθερος, -η, -ο (βλ.σ. 99, α' τόμος), π.χ. **Όσες** φορές και να μου το πεις, δεν το θυμάμαι.

ε) Ό,τι (άκλιτο): έχει τη σημασία του οτιδήποτε, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και τη σημασία του όποιος, -α, -ο, π.χ. Ο Γιώργος θα κάνει **ό,τι** (= οτιδήποτε) πεις εσύ. Ξυπνάει καθημερινά **ό,τι** (=όποια) ώρα θέλει.

στ) Οποιοσδήποτε, οσοσδήποτε, οτιδήποτε: αποτελούν σύνθεση των αντωνυμιών όποιος, -α, -ο, όσος,-η, ο και ό,τι με το επίθημα -δήποτε. Οι δύο πρώτες διατηρούν την κλίση που έχουν πριν από τη σύνθεση, ενώ η τρίτη είναι άκλιτη, π.χ. **Οποιοσδήποτε** και να σας το πει και **οσοσδήποτε** φορές, εσείς θα κάνετε **οτιδήποτε** θέλετε.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Η αντωνυμία **ό,τι** γράφεται με υποδιαστολή, ενώ ο ειδικός σύνδεσμος **ότι** γράφεται χωρίς υποδιαστολή, π.χ. **Ό,τι** μου ζητά, του το δίνω (αναφορική αντωνυμία). Νομίζω **ότι** μου ζητά πολλά (ειδικός σύνδεσμος).

5.7. Ερωτηματικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Ερωτηματικές ονομάζονται οι αντωνυμίες που χρησιμοποιούνται, όταν θέλουμε να ρωτήσουμε κάτι. Η χρήση τους είναι πολύ συχνή στον προφορικό λόγο, κυρίως σε κειμενικά είδη που περιέχουν πολλές ερωτήσεις (συνεντεύξεις, ερωταποκρίσεις κτλ.).

➤ Μορφολογία

Ερωτηματικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

α) Τι (άκλιτο): π.χ. Τι κάνεις;

β) Ποιος, ποια, ποιο: π.χ. Ποια άσκηση έχουμε σήμερα; Κλίνεται όπως το επίθετο γλυκός, -ιά, -ό (βλ. σ. 105, α' τόμος). Παρουσιάζει δεύτερους τύπους στη γενική ενικού και πληθυντικού και στην αιτιατική πληθυντικού: ποιου / ποιανού, ποιας / ποιανής, ποιων / ποιανών, ποιους / ποιανούς. Αυτοί οι δεύτεροι τύποι είναι πολύ συχνοί στον προφορικό λόγο, σε οικείο ύφος, καθώς και στη λογοτεχνία.

Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός		
	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
Ον.	ποιος	ποια	ποιο	ποιοι	ποιες	ποια
Γεν.	ποιου	ποιας	ποιου	ποιων	ποιων	ποιων
Αιτ.	ποιον	ποια (v)	ποιο	ποιους	ποιες	ποια

Στη γενική ενικού χρησιμοποιείται συχνά σε τυπικό και σε ουδέτερο ύφος, αντί για το αρσενικό και ουδέ-

τερο ποιου/ποιανού, ο τύπος τίνος, π.χ. **Τίνος** παιδιού είναι το βιβλίο; Αντίστοιχα, στη γενική πληθυντικού μπορεί να εμφανίζεται σε όλα τα γένη, αντί για το ποιων/ποιανών, ο τύπος τίνων, π.χ. **Τίνων** είναι η σειρά; γ) Πόσος, πόση, πόσο: κλίνεται όπως το επίθετο ελεύθερος, -η, -ο (βλ. σ. 99, α' τόμος), π.χ. Πόσα μολύβια έχεις στην τσάντα σου;

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Το ουδέτερο της ερωτηματικής αντωνυμίας ποιος, ποια, ποιο γράφεται με οι (ποιο), ενώ το ποσοτικό επίρρημα πιο με ι, π.χ. – **Ποιο** τραγούδι ακούς; – Το **πιο** ωραίο.

5.8. Αόριστες αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Αόριστες αντωνυμίες λέγονται οι αντωνυμίες που χρησιμοποιούνται για κάποιο άτομο ή για κάποιο πράγμα που δεν το ονομάζουμε είτε γιατί δεν το ξέρουμε είτε γιατί δε θέλουμε να το ονομάσουμε. Η χρήση τους είναι συχνή τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο.

Αόριστες αντωνυμίες είναι οι εξής:

α) Ένας, μία/μία, ένα: Οι τύποι αυτοί συμπίπτουν με τους τύπους του αριθμητικού, που χρησιμεύει και για το αόριστο άρθρο. Δηλώνει πρόσωπα ή πράγματα με άγνωστη ταυτότητα, π.χ. Ήρθε ένας και άνοιξε την πόρτα.

β) Κανένας/κανείς, καμιά/καμία, κανένα: κλίνεται όπως το ένας, μια/μία, ένα (βλ. σ. 49, α' τόμος) μόνο στον ενικό. Το κανείς έχει δύο σημασίες:

ι) σημαίνει κάποιος, όταν η φράση δεν έχει άρνηση,

π.χ. Αν σ' ενοχλήσει **κανείς**, να μου το πεις.

Έχεις **καμιά** καραμέλα;, ii) σημαίνει ούτε ένας, όταν η φράση είναι αρνητική, π.χ. **Κανείς** δε μίλησε (ούτε ένας).

γ) Κάποιος, κάποια, κάποιος: δηλώνει συγκεκριμένο πρόσωπο ή πράγμα, του οποίου η ταυτότητα δεν είναι γνωστή. Κλίνεται κατά το τίμιος, -α, -ο (βλ. σ. 102, α' τόμος), π.χ. Χτύπησε **κάποιος** την πόρτα. Το διάβασα σε **κά-ποιο** βιβλίο.

δ) Μερικοί, μερικές, μερικά: δηλώνει λίγα πρόσωπα ή πράγματα, των οποίων η ταυτότητα δεν είναι σαφής. Κλίνεται μόνο στον πληθυντικό όπως το ελεύθεροι, -ες, -α (βλ. σ. 99, α' τόμος), π.χ. **Μερικοί** δεν ήθελαν να τον ακούσουν. **Μερικές** από αυτές τις ταινίες είναι πολύ καλές.

ε) Κάτι, κατιτί [άκλιτα]: δηλώνουν κάποιο πράγμα του οποίου η ταυτότητα δεν είναι σαφής. Αναφέρονται σε ονόματα που μπορούν να βρίσκονται σε οποιοδήποτε γένος, αριθμό και πτώση, π.χ. Αγόρασα **κάτι** που θα σου αρέσει πολύ. Δώσε μου **κατιτί**.

στ) Τίποτε/τίποτα: αναφέρεται σε ονόματα που μπορούν να βρίσκονται σε οποιοδήποτε γένος, αριθμό και πτώση. Είναι άκλιτο και έχει δύο σημασίες: i) έχει τη σημασία του κάτι, όταν βρίσκεται σε ερωτηματική ή υποθετική πρόταση, π.χ. Έχει **τίποτε** να φάμε; Έχεις **τίποτε** να μου πεις;, ii) έχει αρνητική σημασία, όταν η φράση είναι αρνητική, π.χ. Δεν άκουσα **τίποτε** από όσα είπες.

ζ) Κάμποσος, κάμποση, κάμποσο: δηλώνει ένα ποσό αρκετό αλλά όχι καθορισμένο και κλίνεται όπως το ελεύθερος, -η, -ο (βλ. σ. 99, α' τόμος), π.χ. Είχε **κάμποσο** κόσμο στην αίθουσα και δυσκολεύτηκα να βρω θέση.

η) Κάθε: προσδιορίζει αόριστα πρόσωπα ή πράγματα. Είναι άκλιτο και χρησιμοποιείται ως επίθετο, με ή χωρίς άρθρο, με ονόματα οποιασδήποτε πτώσης, π.χ. (Η) **Κάθε** πόλη έχει την ιστορία της.

θ) Καθένας, καθεμιά/καθεμία, καθένα: δηλώνει κάθε πρόσωπο ή πράγμα ενός συνόλου χωριστά. Κλίνεται όπως το ένας, μια/μία, ένα (βλ. σ. 49, α' τόμος), π.χ. Ο **καθένας** έχει τον ρόλο του.

ι) Καθετί: σημαίνει άλλοτε οτιδήποτε και άλλοτε τα πάντα. Είναι άκλιτο και συνηθίζεται με ή χωρίς άρθρο στην ονομαστική και την αιτιατική, π.χ. Προσέχω το **καθετί** που λες.

ια) (Ο, η, το) δείνα, (ο, η, το) τάδε: και οι δύο χρησιμοποιούνται συνήθως στον ενικό και για τα τρία γένη, όταν δε θέλουμε να ονομάσουμε πρόσωπα ή πράγματα, π.χ. Ας πούμε ότι έρχεται ο **δείνα** και σου λέει να πας στο **τάδε** μέρος, τι θα του πεις;

ιβ) Άλλος, άλλη, άλλο: δηλώνει ένα πρόσωπο ή πράγμα που διακρίνεται από κάποιον ή κάτι άλλο. Κλίνεται όπως το ελεύθερος, -η, -ο (βλ. σ. 99, α' τόμος), π.χ. Έγινε **άλλος** άνθρωπος. Θα έρθει το **άλλο** καλοκαίρι.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Οι αντωνυμίες χρησιμοποιούνται στον λόγο για να αντικαταστήσουν κάποιες λέξεις. Παρατηρήστε τα δύο παρακάτω κείμενα. Στο πρώτο υπάρχουν όλες οι λέξεις αυτούσιες, ενώ στο δεύτερο ορισμένες λέξεις αντικαθίστανται από αντωνυμίες.

α) Όλοι οι υπάλληλοι θαύμαζαν τον διευθυντή της εταιρείας. Ο διευθυντής αγαπούσε πολύ τους υπαλλήλους.

Μαζί με τους υπαλλήλους έτρωγε τα μεσημέρια, πήγαινε εκδρομές και περιπάτους. Οι υπάλληλοι εκτιμούσαν και σέβονταν τον διευθυντή.

β) Όλοι οι υπάλληλοι θαύμαζαν τον διευθυντή της εταιρείας.

Αυτός τους αγαπούσε πολύ. Μαζί τους έτρωγε τα μεσημέρια, πήγαινε εκδρομές και περιπάτους. Εκείνοι τον εκτιμούσαν και τον σέβονταν.

Παρατηρούμε πως στο δεύτερο κείμενο αποφεύγονται οι επαναλήψεις. Τα πρόσωπα που αναφέρονται στο πρώτο κείμενο (ο διευθυντής, οι υπάλληλοι) αντικαθίστανται στο δεύτερο κείμενο με προσωπικές (αυτός, τους, τον) και με δεικτικές αντωνυμίες (εκείνοι). Έτσι, το κείμενο γίνεται πιο οικονομικό εκφραστικά και η επικοινωνία πιο αποτελεσματική.

2. Να παρατηρήσετε τα παρακάτω ζευγάρια φράσεων.

α. Τα ψώνια είναι αυτής της κυρίας.

β. Τα ψώνια είναι αυτηνής της κυρίας.

γ. Τα βιβλία **αυτών** των μαθητών είναι σχισμένα.

δ. Τα βιβλία **αυτωνών** των μαθητών είναι σκισμένα.

Οι φράσεις α και γ χρησιμοποιούνται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι β και δ χρησιμοποιούνται συχνά στον προφορικό λόγο.

4. Η αναφορική αντωνυμία ο οποίος, η οποία, το οποίο και το άκλιτο αναφορικό που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στον λόγο χωρίς διάκριση. Η χρήση τους όμως πρέπει να προσδιορίζεται από το ύφος του λόγου μέσα στο οποίο εντάσσονται.

Παρατηρήστε τις παρακάτω φράσεις.

α1. Οι κύριοι **οι οποίοι** εισήλθαν πριν από λίγο παρακαλούνται να προσέλθουν στο ταμείο του καταστήματος (λόγος εκφωνητή σε μεγάλο εμπορικό κατάστημα).

α2. Οι κύριοι **που** εισήλθαν πριν από λίγο παρακαλούνται να προσέλθουν στο ταμείο του καταστήματος.

β1. Αυτά **που** έκανες στον αδελφό σου να μην τα ξανακάνεις (λόγος του γονιού προς το παιδί).

β2. Αυτά **τα οποία** έκανες στον αδελφό σου να μην τα ξανακάνεις.

γ1. Ρε Πέτρο, οι φωτογραφίες **που** έβγαλες είναι πρώτες. Φυσάνε σου λέω (λόγος σε νεανική παρέα).

γ2. Ρε Πέτρο, οι φωτογραφίες **τις οποίες** έβγαλες είναι πρώτες. Φυσάνε σου λέω.

Στις παραπάνω φράσεις φαίνεται πως αλλού ταιριάζει περισσότερο η χρήση της αντωνυμίας ο οποίος, η οποία, το οποίο (φράση α1), ενώ σε άλλες το που (φράσεις β1, γ1). Η α1 είναι σε τυπικό ή ουδέτερο ύφος, ενώ οι β1 και γ1 σε οικείο ύφος.

4. Παρατηρήστε τα παρακάτω ζευγάρια ερωτήσεων.

α1. **Ποιου** είναι το βιβλίο;

α2. Ποιανού είναι το βιβλίο;

β1. Ποιας κοπέλας είναι η ζακέτα;

β2. Ποιανής κοπέλας είναι η ζακέτα;

Από τα παραπάνω παραδείγματα φαίνεται πως η χρήση του β' τύπου της ερωτηματικής αντωνυμίας ποιος, ποια, ποιο στη γενική ενικού ή πληθυντικού δεν παρουσιάζει καμιά σημασιολογική διαφορά. Πρόκειται μάλλον για διαφορά ύφους. Οι τύποι ποιανού, ποιανής, ποιανών χρησιμοποιούνται σε οικείο ύφος.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

α/α	Είδος	Αντωνυμίες		
1.	Προσωπικές	εγώ, εσύ, αυτός, -ή, -ό (μου, σου, του/της, τος, τη, το)		
2.	Κτητικές	1. μου, σου, του/της	2. δικός, -ή, -ό μου, σου, του	3. δικός, -ή, -ό μας, σας, τους
3.	Αυτοπαθείς	ο εαυτός μου, σου, του		
4.	Οριστικές	1. ο ίδιος, η ίδια, το ίδιο	2. μόνος, -η, -ο μου, σου, του	
5.	Δεικτικές	1. αυτός, -ή, -ό 2. (ε)τούτος, -η, -ο	3. εκείνος, -η, -ο 4. τέτοιος, -α, -ο	5. τόσος, -η, -ο
6.	Αναφορικές	1. που 2. ο οποίος, η -α, το -ο 3. όποιος, -α, -ο	4. όσος, -η, -ο 5. ό,τι	6. οποιοσδήποτε, οσοσδήποτε, οτιδήποτε
7.	Ερωτηματικές	1. τι	2. ποιος, -α, -ο	3. πόσος, -η, -ο

8.	Αόριστες	1.ένας, μια/μία, ένα 2.κανένας/κανείς, καμιά/καμία, κανένα 3. κάποιος, -α, -ο 4. μερικοί, -ές, -ά 5.κάτι, κατιτί	6.τίποτε/τίποτα 7.κάμποσος, -η, -ο 8.κάθε 9.καθένας, καθεμιά/καθεμία, καθένα	10.καθετί 11.ο, η, το δείνα, ο, η, το τάδε 12. άλλος, -η, -ο
-----------	-----------------	---	---	---

6. ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ

- Το ρήμα: λειτουργία και χρήση
- Τα παρεπόμενα (διαθέσεις, φωνές, εγκλίσεις, χρόνοι, ποιόν ενέργειας, αριθμοί, πρόσωπα)
- Ο σχηματισμός (θέμα, κατάληξη, χαρακτήρας, αύξηση, βοηθητικά ρήματα)
- Παραδείγματα κλίσης. Μορφολογική ποικιλία
- Τα θέματα
- Ρήματα ιδιόκλιτα, ελλειπτικά, απρόσωπα, αποθετικά, ανώμαλα
- Οι μετοχές

6.1. Ορισμός - Λειτουργία – Χρήση

Το ρήμα είναι ένα μέρος του λόγου που δείχνει ότι ένα πρόσωπο, ζώο ή πράγμα ενεργεί ή παθαίνει κάτι ή απλώς βρίσκεται σε μια δεδομένη κατάσταση. Το πρόσωπο, το ζώο, το πράγμα ή η έννοια ονομάζεται υποκείμενο και μαζί με το ρήμα δημιουργούν λεκτικές ενότητες που έχουν ένα πλήρες νόημα και ονομάζονται προτάσεις. Το υποκείμενο (ή τα υποκείμενα) μπορεί να είναι παρόν στον λόγο, π.χ. Ο Νίκος **διαβάζει**, μπορεί όμως και να απουσιάζει, όταν εννοείται από τα συμφραζόμενα, π.χ. Η ελευθερία **αποτελεί** ιδεώδες του ανθρώπου· **είναι** μια αξία πανανθρώπινη. Είναι ευνόητο ότι το ρήμα είναι πολύ συχνό στον λόγο, αφού αποτελεί απαραίτητο συστατικό της πρότασης, γύρω από το οποίο οργανώνεται το μήνυμα που μεταδίδεται στην επικοινωνία.

6.2. Μορφολογία

α. Τα παρεπόμενα του ρήματος

Το ρήμα αποτελεί το πιο σύνθετο μέρος του μορφολογικού συστήματος της νέας ελληνικής. Με τις μορφολογικές διαφοροποιήσεις του εκφράζεται η κατάσταση στην οποία βρίσκεται το υποκείμενο, ο χρόνος κατά τον οποίο γίνεται μια πράξη, ο αριθμός των προσώπων που μετέχουν σε μια ενέργεια, η διάθεση του υποκειμένου κ.ά. Πρόκειται για τις ακόλουθες γραμματικές κατηγορίες: τις διαθέσεις, τις φωνές, τις εγκλίσεις, το ποιόν ενέργειας, τους χρόνους, τους αριθμούς και τα πρόσωπα.

➤ Οι διαθέσεις

Διάθεση είναι μια ιδιότητα του ρήματος με την οποία φαίνεται αν το υποκείμενο ενεργεί ή παθαίνει ή απλώς βρίσκεται σε μια δεδομένη κατάσταση. Οι διαθέσεις είναι τέσσερις: η ενεργητική, η παθητική, η μέση και η ουδέτερη.

➤ Οι φωνές

Φωνές ονομάζονται οι ομάδες μορφολογικών τύπων των ρημάτων. Η νέα ελληνική έχει δύο φωνές: την ενεργητική και την παθητική.

- Η ενεργητική φωνή περιλαμβάνει το σύνολο των ρηματικών τύπων που στο πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα έχουν κατάληξη -ω, π.χ. θέλω, ζω.
- Η παθητική φωνή περιλαμβάνει το σύνολο των ρηματικών τύπων που στο πρώτο ενικό πρόσωπο

της οριστικής του ενεστώτα έχουν κατάληξη -μαι, π.χ. γελιέμαι, μιμούμαι, μοιράζομαι, χαίρομαι.

- Πολλά ρήματα έχουν ρηματικούς τύπους και στις δύο φωνές, π.χ. κλείνω - κλείνομαι. Υπάρχουν και ρήματα που έχουν τύπους μόνο σε μία φωνή. Τα ρήματα που έχουν μόνο παθητική φωνή ονομάζονται **αποθετικά**, π.χ. έρχομαι, γίνομαι. Σύμφωνα με ορισμένες γραμματικές περιγραφές αποθετικά θεωρούνται όσα έχουν μόνο παθητική φωνή με ενεργητική διάθεση και χρησιμοποιούνται ως μεταβατικά με αντικείμενο σε αιτιατική, π.χ. αισθάνομαι, υπόσχομαι.

➤ Οι εγκλίσεις

Εγκλίσεις ονομάζονται οι μορφές που παίρνει ένα ρήμα προκειμένου να δηλωθεί η στάση του ομιλητή απέναντι σε ό,τι σημαίνει το ρήμα. Με αυτές εκφράζονται συχνά διάφορες τροπικότητες, δηλαδή σημασιολογικές λειτουργίες που δείχνουν την υποκειμενική στάση του ομιλητή. Οι εγκλίσεις είναι δύο ειδών: οι προσωπικές και οι απρόσωπες.

- Οι **προσωπικές εγκλίσεις** έχουν ξεχωριστούς μορφολογικούς τύπους για τα διάφορα πρόσωπα του ρήματος και είναι η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική.
- Οι **απρόσωπες εγκλίσεις** είναι αυτές που δε διαθέτουν ξεχωριστούς μορφολογικούς τύπους για τα διάφορα πρόσωπα του ρήματος. Είναι το απαρέμφατο και η μετοχή.

– Το **απαρέμφατο** είναι άκλιτος τύπος του ρήματος και χρησιμοποιείται για τον σχημα-

τισμό ορισμένων χρόνων στην ενεργητική και την παθητική φωνή, π.χ. έχω δέσει, είχε δεθεί.
– Η μετοχή αποτελεί μια ακόμα έγκλιση. Στην ενεργητική φωνή παρουσιάζει έναν άκλιτο τύπο σε -(ο)ώντας, π.χ. γράφοντας, τραγουδώντας. Στην παθητική φωνή παρουσιάζει κλιτούς τύπους και στα τρία γένη, π.χ. γραμμένος, -η, -ο.

➤ Οι χρόνοι

Χρόνοι ονομάζονται οι μορφολογικοί τύποι του ρήματος με τους οποίους δηλώνεται πότε γίνεται αυτό που σημαίνει το ρήμα. Οι χρόνοι είναι τριών ειδών: α) οι παροντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται στο παρόν (ενεστώτας, παρακείμενος), β) οι παρελθοντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι έγινε στο παρελθόν (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος) και γ) οι μελλοντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον (συνοπτικός μέλλοντας, εξακολουθητικός μέλλοντας, συντελεσμένος μέλλοντας). Πρέπει να επισημανθεί ότι τη χρονική αυτή διάσταση την εκφράζουν κυρίως οι τύποι της οριστικής έγκλισης.

➤ Το ποιόν ενέργειας

Ποιόν ενέργειας είναι μια μορφολογική κατηγορία που αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζει ο ομιλητής το αν η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα εμφανίζεται ως ολοκληρωμένη, ως εξελισσόμενη, ως μοναδικό γεγονός κτλ. Ως προς το ποιόν ενέργειας στην οριστική διακρίνονται τρία είδη χρόνων: α) οι μη συνοπτικοί ή εξακολουθητικοί (ενεστώτας, παρατατικός και εξακολουθητικός μέλλοντας), β) οι συνοπτικοί ή στιγμι-

αίοι (αόριστος και συνοπτικός μέλλοντας) και γ) οι συντελεσμένοι (παρακείμενος, υπερσυντέλικος και συντελεσμένος μέλλοντας). Στην υποτακτική διακρίνονται: η υποτακτική ενεστώτα (λέγεται και εξακολουθητική υποτακτική), η υποτακτική αορίστου (λέγεται και συνοπτική υποτακτική) και η υποτακτική παρακειμένου (λέγεται και συντελεσμένη υποτακτική). Στην προστακτική διακρίνονται: η προστακτική ενεστώτα (λέγεται και εξακολουθητική προστακτική) και η προστακτική αορίστου (λέγεται και συνοπτική προστακτική).

➤ Οι αριθμοί

Οι μορφολογικοί τύποι του ρήματος που δείχνουν την ποσότητα των υποκειμένων του ρήματος, αν δηλαδή είναι ένα ή πολλά, δηλώνουν αυτό που στη Γραμματική ονομάζεται **αριθμός**. Οι αριθμοί του ρήματος της νέας ελληνικής είναι δύο: ο ενικός και ο πληθυντικός.

➤ Τα πρόσωπα

Ο μορφολογικός τύπος του ρήματος που δείχνει το πρόσωπο της ομιλίας λέγεται **πρόσωπο**. Τα πρόσωπα της ομιλίας είναι τρία:

- Το πρώτο πρόσωπο, π.χ. **Εγώ** μπαίνω στο σχολείο. **Εμείς** διαβάζουμε.
- Το δεύτερο πρόσωπο, π.χ. **Εσύ** αναπνέεις. **Εσείς** παίζετε.
- Το τρίτο πρόσωπο, π.χ. **Αυτό** αξίζει. **Αυτοί** τρέχουν.

β. Ο σχηματισμός του ρήματος

Για να σχηματιστεί ένας ρηματικός τύπος, πρέπει να συνδυαστούν μεταξύ τους είτε ορισμένες λέξεις

(π.χ. έχω +απαρέμφατο), οπότε έχουμε περιφραστικούς ρηματικούς τύπους, είτε ορισμένα μορφήματα, κομμάτια δηλαδή της λέξης, που, όταν συνδυάζονται με άλλα κομμάτια, αποκτούν κάποιο νόημα (π.χ. έ-βλεπ-α), οπότε έχουμε μονολεκτικούς ρηματικούς τύπους. Αυτές οι λέξεις και αυτά τα μορφήματα παίρνουν κάποιες ονομασίες ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν. Καθεμιά κατηγορία από αυτές έχει έναν ιδιαίτερο λόγο στον σχηματισμό των ρηματικών τύπων. Παρακάτω θα δούμε τις ονομασίες και τους ρόλους που παίρνουν αυτές οι λέξεις και αυτά τα μορφήματα.

➤ Θέμα, κατάληξη και χαρακτήρας

Θέμα ονομάζεται το πρώτο μέρος του ρηματικού τύπου, το οποίο κατά την κλίση του ρήματος μένει αμετάβλητο, π.χ. το δηλών- στους τύπους δηλώνω, δηλώνεις κτλ., το ακουσ- στους τύπους άκουσα, άκουσες κτλ. Τα θέματα του ρήματος είναι δύο ειδών: **το ενεστωτικό** και **το αοριστικό**, π.χ. για το ρήμα δηλώνω το ενεστωτικό είναι το δηλών- και για το αοριστικό τα δήλωσ- (για τον ενεργητικό αόριστο) και δηλώθ- (για τον παθητικό αόριστο).

Από το ενεστωτικό θέμα σχηματίζονται ο ενεστώτας, ο παρατατικός και ο εξακολουθητικός μέλλοντας, π.χ. από το δηλών-

ενεστώτας	→	δηλών-ω	δηλών-ομαι
παρατατικός	→	δήλων-α	δηλών-ομαι
εξακολ. Μέλλοντας	→	θα δηλών-ω	θα δηλών-ομαι.

Από το αοριστικό θέμα του ενεργητικού αόριστου σχηματίζονται ο αόριστος, ο συνοπτικός μέλλοντας και

το απαρέμφατο της ενεργητικής φωνής,
π.χ. από το δήλωσ-

αόριστος	→	δήλωσα
συνοπτικός μέλλοντας	→	θα δηλώσω
απαρέμφατο	→	(έχω) δηλώσει.

Από το αοριστικό θέμα του παθητικού αορίστου
σχηματίζονται ο αόριστος, ο συνοπτικός μέλλοντας και
το απαρέμφατο της παθητικής φωνής,
π.χ. από το δηλώθ-

αόριστος	→	δηλώθηκα
συνοπτικός μέλλοντας	→	θα δηλωθώ
απαρέμφατο	→	(έχω) δηλωθεί.

Κατάληξη είναι το τελευταίο μέρος του ρηματικού
τύπου, το οποίο κατά την κλίση του ρήματος αλλάζει,
π.χ. τα -ω, -εις στο δηλών-ω, δηλών-εις και τα -α, -
ες στο άκουσ-α, άκουσ-ες.

Χαρακτήρας ονομάζεται ο τελευταίος φθόγγος του
θέματος, π.χ. το ν στο δηλών-ω. Ο χαρακτήρας του
ενεστωτικού θέματος ονομάζεται ενεστωτικός χαρα-
κτήρας, ενώ του αοριστικού αοριστικός χαρακτήρας.

Θεματικό φωνήεν ονομάζεται το φωνήεν (ή δίψηφο)
που βρίσκεται στην τελευταία συλλαβή πριν από την
κατάληξη, π.χ. το θεματικό φωνήεν του τηγανίζω είναι
το -ι.

➤ Αύξηση, εξωτερική και εσωτερική

Αύξηση ονομάζεται ένα μέρος του μορφολογικού
τύπου του ρήματος, που μπαίνει πριν από το θέμα στον
παρατατικό και στον αόριστο οριστικής και με το οποίο

δηλώνεται ότι η πράξη που εκφράζει το ρήμα έγινε στο παρελθόν, π. χ. λέω → έλεγα, καταγράφω → κατέγραψα. Το μόρφημα της αύξησης μπορεί να πραγματώνεται με το ε ή, σπάνια, με το η, π.χ. έ-παιζα, ή-ξερα.

Η αύξηση διακρίνεται σε δύο είδη: σε εξωτερική και εσωτερική. Εξωτερική είναι η αύξηση που μπαίνει στην αρχή του ρηματικού τύπου, ενώ εσωτερική στο εσωτερικό του ρηματικού τύπου των σύνθετων ρημάτων και πάντα πριν από το δεύτερο συνθετικό, π.χ. γράφω → έγραφα, ξέρω → ήξερα (εξωτερική), προβλέπω → προέβλεπα, συντάσσει → συνέτασσε (εσωτερική).

Το μόρφημα της αύξησης παραμένει, όταν τονίζεται, και χάνεται συνήθως, όταν δεν τονίζεται, π.χ. έλεγα, έλεγες, αλλά λέγαμε, προέβλεπες, αλλά προβλέπαμε. Αυτό προκύπτει από τη γενικότερη τάση των τύπων των παρελθοντικών χρόνων να τονίζονται στην προπαραλήγουσα. Έτσι, ο ρηματικός τύπος που προκύπτει από το θέμα και την κατάληξη, όταν είναι τρισύλλαβος, δε χρειάζεται αύξηση (π.χ. δώσαμε), ενώ, όταν είναι δισύλλαβος, τη χρειάζεται (π.χ. έδωσα).

Τα ρήματα που αρχίζουν από φωνήεν ή δίψηφο φωνήεν δεν παίρνουν αύξηση, αλλά διατηρούν το αρχικό φωνήεν ή δίψηφο, π.χ. ιδρύω → ίδρυσα, ευτυχώ → ευτύχησα. Εξαιρούνται τα ρήματα έχω (είχα), έρχομαι (ήρθα) και είμαι (ήμουν).

Υ. Βοηθητικά στοιχεία σχηματισμού

Οι περιφραστικοί χρόνοι των ρημάτων σχηματίζονται είτε με το μόριο θα και το ρήμα είτε με τα (βοηθητικά) ρήματα έχω και είμαι και το απαρέμφατο. Παρακάτω

παρατίθενται τα βοηθητικά ρήματα έχω και είμαι σε όλα τα πρόσωπα του ενεστώτα, παρατατικού και μέλλοντα.

Το βοηθητικό ρήμα έχω

Μονολεκτικοί χρόνοι				
Ενεστώτας				Παρατατικός
Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική	Μετοχή	
έχω	έχω			είχα
έχεις	έχεις	έχε		είχες
έχει	έχει			είχε
έχουμε	έχουμε		έχοντας	είχατε
έχετε	έχετε	έχετε		είχατε
έχουν (ε)	έχουν (ε)			είχαν(ε)
Περιφραστικός χρόνος		θα έχω, θα έχεις, θα έχει,		
Μέλλοντας		θα έχουμε, θα έχετε, θα έχουν(ε)		

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να είχα, να είχες κτλ.

Το βοηθητικό ρήμα είμαι

Μονολεκτικοί χρόνοι				
Ενεστώτας				Παρατατικός
Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική	Μετοχή	
είμαι	είμαι			ήμουν(α)
είσαι	είσαι			ήσουν(α)
είναι	είναι			ήταν(ε)
είμαστε	είμαστε		όντας	ήμασταν/-στε
είσαστε	είσαστε			ήσασταν/-στε
είναι	είναι			ήταν(ε)
Περιφραστικός χρόνος		θα είμαι, θα είσαι, θα είναι,		
Μέλλοντας		θα είμαστε, θα είσαστε/είστε, θα είναι		

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να ήμουν(α), να ήσουν(α) κτλ.

Η προστακτική αναπληρώνεται από τύπους της υποτακτικής: να (ας) είσαι, να είναι, να είσαστε/είστε, να είναι.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

■ **Ρήμα έχω**

- Στο α΄ πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και του μέλλοντα της οριστικής, παρουσιάζεται πολύ σπάνια στον λόγο και συνήθως από ομιλητές προερχόμενους από τη νότια Ελλάδα ο τύπος έχομε.
- Στο γ΄ πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα και του παρατατικού της οριστικής και του ενεστώτα της υποτακτικής, καθώς και του μέλλοντα της οριστικής, παρουσιάζονται οι τύποι έχουν, είχαν, αλλά και έχουνε, είχανε. Οι πρώτοι συνηθίζονται στον γραπτό λόγο κυρίως σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι δεύτεροι είναι πολύ συνηθισμένοι στον προφορικό λόγο και στα κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας.

■ **Ρήμα είμαι**

- Στο β΄ πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και του μέλλοντα της οριστικής, παρουσιάζονται οι τύποι είσαστε και είστε, οι οποίοι χρησιμοποιούνται πολύ συχνά χωρίς ουσιαστική υφολογική διαφορά.
- Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα δύο τύπους. Οι πρώτοι τύποι των προσώπων του ενικού αριθμού και του γ΄ πληθυντικού χρησιμοποιούνται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι δεύτεροι σε οικείο ύφος. Πολύ σπάνια παρουσιάζονται στον λόγο για το α΄ και β΄ πληθυντικό πρόσωπο οι τύποι ήμαστε και ήσαστε.

δ. Η κλίση. Οι συζυγίες

Τα ρήματα της νέας ελληνικής διακρίνονται σε δύο συζυγίες.

- Στην **πρώτη συζυγία** ανήκουν τα ρήματα που έχουν κατάληξη -ω στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής και -ομαι στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα της παθητικής φωνής, π.χ. λύν-ω -λύν-ομαι, βάφ-ω -βάφ-ομαι. Τα ρήματα αυτής της συζυγίας τονίζονται στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεργητικού ενεστώτα στην παραλήγουσα και στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του παθητικού ενεστώτα στην προπαραλήγουσα, π.χ. λύνω - λύνομαι, βάφω-βάφομαι.
- Στη **δεύτερη συζυγία** ανήκουν τα ρήματα που έχουν κατάληξη -ώ (-άω) στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής και -ιέμαι ή -ούμαι στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα της παθητικής φωνής, π.χ. αγαπ-ώ (-άω) - αγαπ-ιέμαι, θεωρ-ώ - θεωρ-ούμαι. Τα ρήματα αυτής της συζυγίας τονίζονται στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεργητικού ενεστώτα στη λήγουσα (ή στην παραλήγουσα, όταν λήγουν σε -άω) και στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του παθητικού ενεστώτα στην παραλήγουσα, π.χ. αδικώ - αδικούμαι, πουλώ - πουλιέμαι.

Συζυγίες ρημάτων

ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ			ΤΟΝΙΣΜΟΣ	
	Ενεστώτας ενεργητικής	Ενεστώτας παθητικής	Ενεστώτας ενεργητικής	Ενεστώτας παθητικής
A' συζυγία	-ω π.χ. λύνω	-ομαι λύνομαι	παραλήγουσα λύνω	προπαραλήγουσα λύνομαι
B' συζυγία	-ώ π.χ. αδικώ -ώ/-άω π.χ. αγαπώ/αγαπάω	-ούμαι, - ιέμαι αδικούμαι, αγαπιέμαι	λήγουσα αδικώ (παραλήγουσα αγαπάω)	παραλήγουσα αδικούμαι

ε. Παραδείγματα κλίσης

Ρήματα της πρώτης συζυγίας

Ενεργητική φωνή

Λύνω

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	λύνω λύνεις λύνει λύνουμε λύνετε λύνουν(ε)	να λύνω να λύνεις να λύνει να λύνουμε να λύνετε να λύνουν(ε)	λύνε λύνετε
Παρατατικός	έλυνα έλυνες έλυne λύναμε λύνατε έλυναν/λύναν(ε)		
Αόριστος	έλυσα έλυσες έλυσε λύσαμε λύσατε έλυσαν/λύσαν(ε)	να λύσω να λύσεις να λύσει να λύσουμε να λύσετε να λύσουν(ε)	λύσε λύστε

απαρέμφατο αορίστου: λύσει
μετοχή ενεστώτα: λύνοντας

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα λύνω θα λύνεις θα λύνει θα λύνουμε θα λύνετε θα λύνουν(ε)	
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα λύσω θα λύσεις θα λύσει θα λύσουμε θα λύσετε θα λύσουν(ε)	
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω λύσει θα έχεις λύσει θα έχει λύσει θα έχουμε λύσει θα έχετε λύσει θα έχουν(ε) λύσει (ή: θα έχω λυμένο, -η, -ο κτλ.)	

Παρακείμενος	έχω λύσει έχεις λύσει έχει λύσει έχουμε λύσει έχετε λύσει έχουν(ε) λύσει (ή: έχω λυμένο, -η, -ο κτλ.)	να έχω λύσει να έχεις λύσει να έχει λύσει να έχουμε λύσει να έχετε λύσει να έχουν(ε) λύσει (ή: να έχω λυμένο, -η, -ο κτλ)
Υπερσυντέλικος	είχα λύσει είχες λύσει είχε λύσει είχαμε λύσει είχατε λύσει είχαν(ε) λύσει (ή:είχα λυμένο, -η, -ο κτλ.)	

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να έλυνα, να έλυσα, να είχα λύσει, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής έλυνα, έλυσα, είχα λύσει.

Παθητική φωνή Λύνομαι

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	λύνομαι λύνεσαι λύνεται λυνόμαστε λύνεστε/- όσαστε λύνονται	να λύνομαι να λύνεσαι να λύνεται να λυνόμαστε να λύνεστε/- όσαστε να λύνονται	(λύνου) (λύνεστε)
Παρατατικός	λυνόμουν(α) λυνόσουν(α) λυνόταν(ε) λυνόμασταν/-τε λυνόσασταν/-τε λύνονταν/ λυνόντουσαν		
Αόριστος	λύθηκα λύθηκες λύθηκε λυθήκαμε λυθήκατε λύθηκαν/ λυθήκαν(ε)	να λυθώ να λυθείς να λυθεί να λυθούμε να λυθείτε να λυθούν(ε)	λύσου λυθείτε

Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα λύνομαι θα λύνεσαι θα λύνεται θα λυνόμαστε θα λύνεστε/- όσαστε θα λύνονται		
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα λυθώ θα λυθείς θα λυθεί θα λυθούμε θα λυθείτε θα λυθούν(ε)		

απαρέμφατο αορίστου: λυθεί

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω λυθεί θα έχεις λυθεί θα έχει λυθεί θα έχουμε λυθεί θα έχετε λυθεί θα έχουν(ε) λυθεί (ή: θα είμαι λυμένος, -η, -ο κτλ.)	
Παρακείμενος	έχω λυθεί έχεις λυθεί κτλ. (ή: είμαι λυμένος, -η, -ο κτλ.)	να έχω λυθεί κτλ. (ή: να είμαι λυμένος, -η, -ο κτλ.)
Υπερσυντέλικος	είχα λυθεί, είχες λυθεί κτλ. (ή: ήμουν λυμένος, -η, -ο κτλ.)	

μετοχή παρακειμένου: λυμένος, -η, -ο

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να λυνόμουν(α), να λύθηκα, να είχα λυθεί, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής λυνόμουν(α), λύθηκα, είχα λυθεί.

Σύμφωνα με το λύνω - λύνομαι κλίνονται τα ρήματα: απλώνω, δένω, διορθώνω, ενώνω, θαμπώνω, ιδρύω, λιώνω, ντύνω, οργώνω, παίζω, πληρώνω, φορτώνω, σηκώνω, χάνω, ψήνω κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

■ **Ενεργητική φωνή**

- Στο α' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και του εξακολουθητικού και συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και της υποτακτικής αορίστου, παρουσιάζονται πολύ σπάνια στον λόγο και συνήθως από ομιλητές προερχόμενους από τη νότια Ελλάδα τύποι σε -ομε, π.χ. λύνομε, θα λύσομε κτλ.
- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και του εξακολουθητικού και του συνοπτικού μέλλοντα και του αορίστου της υποτακτικής, παρουσιάζονται οι τύποι σε -ουν και -ουνε, π.χ. λύνουν / λύνουνε, να λύσουν / να λύσουνε. Ο πρώτος συνηθίζεται στον γραπτό λόγο, κυρίως σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο δεύτερος είναι πολύ συνηθισμένος στον προφορικό λόγο και στα κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας.
- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του παρατατικού και του αορίστου της οριστικής παρουσιάζονται δεύτεροι τύποι χωρίς αύξηση σε -αν και σε -ανε, π.χ. έλυναν / λύναν(ε), έλυσαν / λύσαν(ε). Οι τύποι χωρίς αύξηση λύναν(ε), λύσαν(ε) είναι συνηθισμένοι στον προφορικό λόγο και στα κείμενα της παιδικής

λογοτεχνίας, ενώ οι τύποι έλυναν, έλυσαν εμφανίζονται στον γραπτό λόγο κυρίως, σε τυπικό και σε ουδέτερο ύφος.

- Στους συντελικούς χρόνους παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος έχω και τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου, π.χ. έχω λυμένο, -η, -ο.
- Στο β' πρόσωπο πληθυντικού της προστακτικής του αορίστου ορισμένα ρήματα, των οποίων το αοριστικό θέμα λήγει σε λ, ρ, σ, ξ, ψ, παρουσιάζουν διπλούς τύπους σε -ετε και -τε, ενώ άλλα μόνο σε -τε, π.χ. λύσετε / λύστε, γράψετε / γράψτε, αλλά καθίστε. Οι τύποι σε -ετε χρησιμοποιούνται σε πολύ τυπικό ύφος.
- Στο β' πρόσωπο πληθυντικού της προστακτικής του αορίστου τα ρήματα των οποίων το θέμα λήγει σε ξ ή ψ ορισμένες φορές παρουσιάζουν σε οικείο ύφος και τύπους με αλλαγμένα τα σύμφωνα ξ και ψ σε χ και φ αντίστοιχα, π.χ. ρίχτε και ρίξτε, αλείψτε και αλείφτε.
- Οι τύποι της προστακτικής του ενεστώτα χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια.

■ Παθητική φωνή

- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και του αορίστου της υποτακτικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούν / -ούνε, π.χ. να λυθούν / να λυθούνε. Ο πρώτος συνηθίζεται στον γραπτό λόγο, σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο δεύτερος είναι πολύ συνηθισμένος στον προφορικό λόγο και στα κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας.

- Στο β' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα παρουσιάζεται, εκτός από τον τύπο σε -εστε, που χρησιμοποιείται σε τυπικό και σε ουδέτερο ύφος, και ο τύπος σε -όσαστε, που εμφανίζεται σε οικείο ύφος. Επίσης, χρησιμοποιείται μερικές φορές και ο τύπος σε -εσθε (λύνεσθε), μόνο σε τυπικό ύφος.
- Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα του ενικού και στο γ' πρόσωπο του πληθυντικού δύο τύπους. Οι πρώτοι τύποι χρησιμοποιούνται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, οι υπόλοιποι σε οικείο ύφος. Επίσης, εμφανίζονται σπάνια και οι τύποι σε -στε για το α' και το β' πρόσωπο πληθυντικού του παρατατικού, π.χ. λυνόμασταν / λυνόμαστε.
- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής αορίστου παρουσιάζεται δεύτερος τύπος σε -αν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. λύθηκαν / λυθήκαν(ε). Ο πρώτος τύπος χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ το λυθήκαν(ε) σε οικείο, καθημερινό ύφος.
- Στους συντελικούς χρόνους (συντελεσμένος μέλλοντας, παρακείμενος, υπερσυντέλικος) παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος είμαι και τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου, π.χ. ήμουν λυμένος, -η, -ο.
- Για τους τύπους του αορίστου της οριστικής και της μετοχής ορισμένων ρημάτων μερικές φορές χρησιμοποιούνται σε τυπικό ύφος τύποι που προέρχονται από την αρχαία ελληνική, π.χ. αντί για τον τύπο λύθηκε χρησιμοποιείται ο τύπος ελύθη, για το ανακοινώθηκε ο τύπος ανεκοινώθη, αντί του εγκαταλειμμένος ο τύπος εγκαταλελειμμένος, αντί του πεισμένος το πεπεισμένος κτλ.

Ρήματα της δεύτερης συζυγίας

Τα ρήματα της δεύτερης συζυγίας διακρίνονται σε δύο ομάδες, που συνηθίζεται να ονομάζονται τάξεις.

Στην πρώτη τάξη ανήκουν τα ρήματα που οι καταλήξεις των τριών πρώτων προσώπων ενεστώτα της ενεργητικής φωνής τους είναι -ώ / -άω, -άς, -ά / -άει και της παθητικής -ιέμαι, -ιέσαι, -ιέται, π.χ. χτυπώ / -άω, χτυπάς, χτυπά / -άει και χτυπιέμαι, χτυπιέσαι, χτυπιέται. Στη δεύτερη τάξη ανήκουν τα ρήματα που οι καταλήξεις ενεστώτα των τριών πρώτων προσώπων της ενεργητικής φωνής τους είναι -ώ, -είς, -εί και της παθητικής -ούμαι, -είσαι, -είται, π.χ. θεωρώ, θεωρείς, θεωρεί και θεωρούμαι, θεωρείσαι, θεωρείται. Ορισμένα ρήματα της δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν την παθητική φωνή με τύπους και των δύο τάξεων, π.χ. βοηθώ / -άω → βοηθούμαι και βοηθιέμαι, αδικώ → αδικούμαι και αδικιέμαι. Στην ίδια συζυγία ανήκουν και τα αποθετικά ρήματα σε -άμαι / -ούμαι, π.χ. θυμάμαι / -ούμαι.

**Α΄ τάξη. Ενεργητική φωνή
χτυπώ**

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	χτυπώ/-άω χτυπάς χτυπά/-άει χτυπάμε/-ούμε χτυπάτε χτυπούν(ε)/χτυπάν(ε)	να χτυπώ/-άω να χτυπάς να χτυπά/-άει να χτυπάμε/-ούμε να χτυπάτε να χτυπούν(ε)/ χτυπάν(ε)	χτύπα χτυπάτε
Παρατατικός	χτυπούσα/χτύπαγα χτυπούσες/χτύπαγες χτυπούσε/χτύπαγε χτυπούσαμε/-πάγαμε χτυπούσατε/-πάγατε χτυπούσαν(ε)/χτύπαγαν		
Αόριστος	χτύπησα χτύπησες	να χτυπήσω να χτυπήσεις	χτύπησε χτυπήστε

	χτύπησε χτυπήσαμε χτυπήσατε χτύπησαν/χτυπήσαν(ε)	να χτυπήσει να χτυπήσουμε να χτυπήσετε να χτυπήσουν (ε)	
--	---	--	--

απαρέμφατο αορίστου: χτυπήσει
μετοχή ενεστώτα: χτυπώντας

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα χτυπώ/-άω θα χτυπάς θα χτυπά/-άει θα χτυπάμε/- ούμε θα χτυπάτε θα χτυπούν(ε)/ θα χτυπάν(ε)	
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα χτυπήσω θα χτυπήσεις θα χτυπήσει θα χτυπήσουμε θα χτυπήσετε θα χτυπήσουν(ε)	
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω χτυπήσει θα έχεις χτυπήσει θα έχει χτυπήσει θα έχουμε χτυπήσει θα έχετε χτυπήσει θα έχουν(ε) χτυπήσει (ή: θα έχω χτυπημένο, -η, - ο κτλ.)	
Παρακείμενος	έχω χτυπήσει έχεις χτυπήσει	να έχω χτυπήσει

	έχει χτυπήσει έχουμε χτυπήσει έχετε χτυπήσει έχουν(ε) χτυπήσει (ή: έχω χτυπημένο, -η, - ο κτλ.)	να έχεις χτυπήσει να έχει χτυπήσει να έχουμε χτυπήσει να έχετε χτυπήσει να έχουν(ε) χτυπήσει (ή: να έχω χτυπημένο, -η, -ο κτλ.)
Υπερσυντέλικος	είχα χτυπήσει είχες χτυπήσει είχε χτυπήσει είχαμε χτυπήσει είχατε χτυπήσει είχαν(ε) χτυπήσει (ή: είχα χτυπημένο, -η, - ο κτλ.)	

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να χτυπούσα/χτύπαγα, να χτύπησα, να είχα χτυπήσει, που κλίνονται όπως οι αντίστοιχοι τύποι της οριστικής.

- Μερικά ρήματα αυτής της τάξης έχουν συνήθως τύπους μόνο σε -άω, π.χ. σπάω, σχολάω, σκάω. Τα ρήματα αυτά χρησιμοποιούνται σε ουδέτερο και, συχνότερα, σε οικείο ύφος.

Α΄ τάξη. Παθητική φωνή χτυπιέμαι

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	χτυπιέμαι χτυπιέσαι χτυπιέται χτυπιόμαστε χτυπιέστε/-ιόσαστε χτυπιούνται/-ιόνται	να χτυπιέμαι να χτυπιέσαι να χτυπιέται να χτυπιόμαστε να χτυπιέστε/- ιόσαστε να χτυπιούνται/- ιόνται	

Παρατατικός	χτυπιόμουν(α) χτυπιόσουν(α) χτυπιόταν(ε) χτυπιόμασταν/-τε χτυπιόσασταν/-τε χτυπιόνταν(ε)/ -ιόντουσαν/ χτυπιούνταν(ε)		
Αόριστος	χτυπήθηκα χτυπήθηκες χτυπήθηκε χτυπηθήκαμε χτυπήθηκατε χτυπήθηκαν/ χτυπηθήκαν(ε)	να χτυπηθώ να χτυπηθείς να χτυπηθεί να χτυπηθούμε να χτυπηθείτε να χτυπηθούν(ε)	χτυπήσου χτυπηθείτε
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα χτυπιέμαι θα χτυπιέσαι θα χτυπιέται θα χτυπιόμαστε θα χτυπιέστε/-ιόσαστε θα χτυπιούνται/-ιόνται		

απαρέμφατο αορίστου: χτυπηθεί

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα χτυπηθώ θα χτυπηθείς θα χτυπηθεί θα χτυπηθούμε θα χτυπηθείτε θα χτυπηθούν(ε)	
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω χτυπηθεί θα έχεις χτυπηθεί θα έχει χτυπηθεί θα έχουμε χτυπηθεί θα έχετε χτυπηθεί θα έχουν(ε) χτυπηθεί (ή: θα είμαι χτυπημένος, -η, -ο κτλ.)	

Παρακείμενος	έχω χτυπηθεί έχεις χτυπηθεί κτλ. (ή: είμαι χτυπημένος, -η, -ο κτλ.)	να έχω χτυπηθεί να έχεις χτυπηθεί κτλ. (ή: να είμαι χτυπημένος, -η, -ο κτλ.)
Υπερσυντέλικος	είχα χτυπηθεί, είχες χτυπηθεί κτλ. (ή: ήμουν χτυπημένος, -η, -ο κτλ.)	

μετοχή παρακειμένου: χτυπημένος, -η, -ο

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να χτυπιόμουν(α), να χτυπήθηκα, να είχα χτυπηθεί, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής χτυπιόμουν(α), χτυπήθηκα, είχα χτυπηθεί.

- Σύμφωνα με το χτυπώ - χτυπιέμαι κλίνονται και τα ρήματα: αγαπώ, ρωτώ, γελώ, κρατώ κ.ά.
- Η κλίση της α' συζυγίας διαφέρει από εκείνη της β' συζυγίας μόνο στον ενεστώτα και παρατατικό της ενεργητικής και της παθητικής φωνής.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

■ **Ενεργητική φωνή**

- Στο α' ενικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ώ

και -άω, π.χ. χτυπώ / χτυπάω. Οι δύο τύποι δεν παρουσιάζουν σημαντική υφολογική διαφορά.

- Στο γ' ενικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ά και -άει, π.χ. χτυπά / χτυπάει. Και σ' αυτήν την περίπτωση δεν είναι σημαντική η υφολογική διαφορά μεταξύ των δύο τύπων.
- Στο α' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -άμε και -ούμε, π.χ. χτυπάμε / χτυπούμε. Ο δεύτερος τύπος συνήθως χρησιμοποιείται σε τυπικό ύφος.
- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούν(ε) και -άν(ε), π.χ. χτυπούν(ε) / χτυπάν(ε). Ο τύπος σε -ούν (χτυπούν) συνήθως χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, οι άλλοι σε λιγότερο τυπικό ή σε οικείο ύφος.
- Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα τουλάχιστον δύο τύπους (βλ. κλίση). Οι τύποι σε -ούσα κτλ. και ο τύπος σε -ούσαν χρησιμοποιούνται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι τύποι σε -αγα, -αγες κτλ. χρησιμοποιούνται σε οικείο και λαϊκό ύφος.
- Στο γ' πληθ. του συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και της υποτακτικής αορίστου παρουσιάζονται οι τύποι σε -ουν και -ουνε, π.χ. θα χτυπήσουν / θα χτυπήσουνε. Ο πρώτος τύπος χρησιμοποιείται σε

τυπικό ύφος, ενώ ο δεύτερος σε οικείο και ουδέτερο ύφος.

- Στο γ' πληθυντικό του αορίστου οριστικής παρουσιάζονται δεύτεροι τύποι σε -αν και -ανε με παράλληλη μετακίνηση του τόνου, π.χ. χτύπησαν / χτυπήσαν / χτυπήσανε. Ο πρώτος τύπος χρησιμοποιείται σε τυπικό και σε ουδέτερο ύφος, ενώ οι άλλοι δύο σε πιο οικείο ή και λαϊκό ύφος, κυρίως στον προφορικό λόγο.
- Στο α' πληθυντικό του συνοπτικού μέλλοντα και της υποτακτικής του αορίστου παρουσιάζονται οι τύποι σε -ουμε και -ομε, π.χ. να χτυπήσουμε / να χτυπήσομε. Ο πρώτος τύπος είναι πιο συνηθισμένος, ενώ ο δεύτερος εμφανίζεται σπάνια και ακούγεται συνήθως από ομιλητές που προέρχονται από τη νότια Ελλάδα.
- Στους συντελικούς χρόνους παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος έχω και της μετοχής του παθητικού παρακειμένου, π.χ. έχω χτυπημένο, -η, -ο.

■ Παθητική φωνή

- Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα τουλάχιστον δύο τύπους (βλ. κλίση). Οι τύποι του ενικού και πληθυντικού σε -όμουν, -όσουν κτλ. είναι πιο συνηθισμένοι στον λόγο και χρησιμοποιούνται σε τυπικό, ουδέτερο αλλά και σε οικείο ύφος. Οι τύποι του ενικού σε -όμουνα, -όσουνα, -ότανε και του γ' πληθυντικού σε -όντανε και -όντουσαν χρησιμοποιούνται σε οικείο και λαϊκό ύφος.
- Στο β' πληθυντικό του ενεστώτα οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -έστε και -όσαστε, π.χ. χτυπιέστε / χτυπιόσαστε. Οι δύο τύποι δεν παρουσιάζουν υφολογικά σημαντική διαφορά.

- Το γ' πληθυντικό του συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και της υποτακτικής του αορίστου παρουσιάζει τους τύπους σε -ούν και -ούνε, π.χ. θα χτυπηθούν / θα χτυπηθούνε. Ο τύπος σε -ούν χρησιμοποιείται σε τυπικό ύφος, ενώ ο τύπος σε -ούνε σε οικείο ύφος και σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας.
- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο οριστικής του αορίστου παρουσιάζεται β' τύπος σε -θήκαν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. χτυπήθηκαν / χτυπηθήκαν(ε). Ο πρώτος τύπος είναι αυτός που χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο δεύτερος σε οικείο, καθημερινό ύφος.
- Στους συντελικούς χρόνους παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος είμαι και τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου, π.χ. είμαι χτυπημένος, -η, -ο.
- Ορισμένα ρήματα που ανήκουν σε αυτήν την ομάδα σχηματίζουν πολύ συχνά την οριστική και υποτακτική του ενεστώτα με τύπους των ρημάτων της αρχαίας ελληνικής. Τέτοια ρήματα είναι τα: απατώμαι, αποπειρώμαι, διασπώμαι, διερωτώμαι, εγγυώμαι, εξαρτώμαι (αλλά και εξαρτιέμαι), ηττώμαι, καταχρώμαι, περιπλανώμαι (αλλά και περιπλανιέμαι), τιμώμαι. Παράδειγμα: εγγυώμαι, εγγυάσαι, εγγυάται, εγγυώμεθα / εγγυόμαστε, εγγυάσθε / -άστε, εγγυώνται.

Β΄ τάξη. Ενεργητική φωνή

Θεωρώ

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	θεωρώ θεωρείς θεωρεί θεωρούμε θεωρείτε θεωρούν(ε)	να θεωρώ να θεωρείς να θεωρεί να θεωρούμε να θεωρείτε να θεωρούν(ε)	— θεωρείτε
Παρατατικός	θεωρούσα θεωρούσες θεωρούσε θεωρούσαμε θεωρούσατε θεωρούσαν(ε)		

Αόριστος	θεώρησα θεώρησες θεώρησε θεωρήσαμε θεωρήσατε θεώρησαν/θεωρήσαν(ε)	να θεωρήσω να θεωρήσεις να θεωρήσει να θεωρήσουμε να θεωρήσετε να θεωρήσουν(ε)	θεώρησε θεωρήστε
-----------------	--	---	-------------------------------------

απαρέμφατο αορίστου: θεωρήσει
μετοχή ενεστώτα: θεωρώντας

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα θεωρώ θα θεωρείς θα θεωρεί θα θεωρούμε θα θεωρείτε θα θεωρούν(ε)	
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα θεωρήσω θα θεωρήσεις θα θεωρήσει θα θεωρήσουμε θα θεωρήσετε θα θεωρήσουν(ε)	

Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω θεωρήσει θα έχεις θεωρήσει θα έχει θεωρήσει θα έχουμε θεωρήσει θα έχετε θεωρήσει θα έχουν(ε) θεωρήσει (ή: θα έχω θεωρημένο, -η, -ο κτλ.)	
Παρακείμενος	έχω θεωρήσει έχεις θεωρήσει έχει θεωρήσει έχουμε θεωρήσει έχετε θεωρήσει έχουν(ε) θεωρήσει (ή: έχω θεωρημένο, -η, -ο κτλ.)	να έχω θεωρήσει να έχεις θεωρήσει να έχει θεωρήσει να έχουμε θεωρήσει να έχετε θεωρήσει να έχουν(ε) θεωρήσει (ή: να έχω θεωρημένο, -η, -ο κτλ.)

Υπερσυντέλικος	είχα θεωρήσει είχες θεωρήσει είχε θεωρήσει είχαμε θεωρήσει είχατε θεωρήσει είχαν(ε) θεωρήσει (ή: είχα θεωρημένο, -η, -ο κτλ.)	
-----------------------	--	--

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να θεωρούσα, να θεώρησα, να είχα θεωρήσει, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής θεωρούσα, θεώρησα, είχα θεωρήσει.

Β΄ τάξη. Παθητική φωνή θεωρούμαι

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	θεωρούμαι θεωρείσαι θεωρείται θεωρούμαστε	να θεωρούμαι να θεωρείσαι να θεωρείται να θεωρούμαστε	

	θεωρείστε θεωρούνται	να θεωρείστε να θεωρούνται	
Παρατατικός	θεωρούμουν θεωρούσουν θεωρούνταν(ε) θεωρούμασταν/-τε θεωρούσασταν/-τε θεωρούνταν(ε)		
Αόριστος	θεωρήθηκα θεωρήθηκες θεωρήθηκε θεωρηθήκαμε θεωρηθήκατε θεωρήθηκαν/ θεωρηθήκαν(ε)	να θεωρηθώ να θεωρηθείς να θεωρηθεί να θεωρηθούμε να θεωρηθείτε να θεωρηθούν(ε)	θεωρήσου θεωρηθείτε
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα θεωρούμαι θα θεωρείσαι θα θεωρείται θα θεωρούμαστε θα θεωρείστε θα θεωρούνται		

Συνοπτικός Μέλλοντας	θα θεωρηθώ θα θεωρηθείς θα θεωρηθεί θα θεωρηθούμε θα θεωρηθείτε θα θεωρηθούν(ε)		
---------------------------------	--	--	--

απαρέμφατο αορίστου: θεωρηθεί
μετοχή ενεστώτα: θεωρούμενος, -η, -ο

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω θεωρηθεί θα έχεις θεωρηθεί θα έχει θεωρηθεί θα έχουμε θεωρηθεί θα έχετε θεωρηθεί θα έχουν(ε) θεωρηθεί (ή: θα είμαι θεωρημένος, -η, -ο κτλ.)	

Παρακείμενος	έχω θεωρηθεί έχεις θεωρηθεί έχει θεωρηθεί κτλ. (ή: είμαι θεωρημένος, -η, -ο κτλ.)	να έχω θεωρηθεί κτλ. (ή: να είμαι θεωρημένος, -η, -ο κτλ.)
Υπερσυντέλικος	είχα θεωρηθεί, είχες θεωρηθεί είχε θεωρηθεί κτλ. (ή: ήμουν θεωρημένος, - η, -ο κτλ.)	

μετοχή παρακειμένου: θεωρημένος, -η, -ο

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να θεωρούμουν, να θεωρήθηκα, να είχα θεωρηθεί, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής θεωρούμουν, θεωρήθηκα, είχα θεωρηθεί.

- Σύμφωνα με το θεωρώ - θεωρούμαι κλίνονται τα ρήματα: αδικώ, επαινώ, κινώ, μισώ, πληροφορώ, στερώ κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

■ **Ενεργητική φωνή**

- Στο γ' πληθυντικό του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, της υποτακτικής αορίστου και του εξακολουθητικού και συνοπτικού μέλλοντα παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούν / -ούνε και -ουν / -ουνε, π.χ. θεωρούν / θεωρούνε. Ο τύπος σε -ούν ή -ουν χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο τύπος σε -ούνε ή -ουνε σε οικείο ύφος και είναι πολύ συνηθισμένος σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας.
- Στο γ' πληθυντικό του παρατατικού παρουσιάζονται οι τύποι σε -αν και -ανε, π.χ. θεωρούσαν / θεωρούσανε. Ο τύπος σε -αν χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο τύπος σε -ανε σε οικείο ύφος και είναι πολύ συνηθισμένος σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας.
- Στο γ' πληθυντικό του αορίστου οριστικής παρουσιάζεται δεύτερος τύπος σε -αν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. θεώρησαν / θεωρήσαν(ε). Ο τύπος σε -αν χωρίς μετακίνηση του τόνου χρησιμοποιείται συνήθως σε τυπικό ύφος, ενώ οι υπόλοιποι σε ουδέτερο και οικείο ύφος.
- Στους συντελικούς χρόνους παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος έχω και τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου, π.χ. έχω θεωρημένο, -η, -ο.

■ **Παθητική φωνή**

- Ο παρατατικός δεν είναι πολύ συνηθισμένος στον λόγο. Παρουσιάζει σπάνια και δεύτερους τύπους. Οι τύποι του γ' ενικού και πληθυντικού σε -

ούντανε χρησιμοποιούνται σε οικείο ύφος. Οι τύποι του α' και β' πλ. σε -ούμαστε και -ούσαστε είναι σπάνιοι και χρησιμοποιούνται κυρίως από ομιλητές προερχόμενους από τη νότια Ελλάδα. Τέλος, οι τύποι του α' και β' ενικού σε -ούμενα, -ούσουνα αντίστοιχα χρησιμοποιούνται σε οικείο και λαϊκό ύφος. Σε πολύ τυπικό ύφος χρησιμοποιούνται και ο τύπος εθεωρείτο για το γ' ενικό και εθεωρούντο για το γ' πληθυντικό πρόσωπο.

- Στο α' πληθυντικό του ενεστώτα της οριστικής και υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούμαστε και -ούμεθα, π.χ. θεωρούμαστε / θεωρούμεθα. Οι τύποι σε -ούμαστε είναι οι πλέον κοινοί στον λόγο, ενώ οι τύποι σε -ούμεθα παρουσιάζονται σπάνια, συνήθως σε πολύ τυπικό ή σε περιπαικτικό ύφος.
- Στο β' πληθυντικό του ενεστώτα της οριστικής και υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται τύποι σε -είστε και -είσθε, π.χ. θεωρείτε / θεωρείσθε. Οι τύποι σε -είστε είναι οι πλέον κοινοί στον λόγο, ενώ οι τύποι σε -είσθε παρουσιάζονται σπάνια, συνήθως σε πολύ τυπικό ή σε περιπαικτικό ύφος.
- Στο γ' πληθυντικό του αορίστου της οριστικής παρουσιάζεται δεύτερος τύπος σε -αν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. θεωρήθηκαν / θεωρηθήκαν(ε). Ο τύπος σε -αν χωρίς μετακίνηση του τόνου χρησιμοποιείται συνήθως σε τυπικό ύφος, ενώ οι άλλοι, με παράλληλη μετακίνηση του τόνου, σε λιγότερο τυπικό ή σε πιο οικείο ύφος.
- Στο γ' πληθυντικό του αορίστου της υποτακτικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούν και -ούνε, π.χ. να θεωρηθούν / να θεωρηθούνε. Οι τύποι σε -ούν εμ-

φανίζονται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι τύποι σε -ούνε σε οικείο ύφος.

- Στους συντελικούς χρόνους παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος είμαι και τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου, π.χ. είμαι θεωρημένος, -η, -ο.

Δεύτερη συζυγία – Αποθετικά ρήματα

θυμάμαι / θυμούμαι

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	θυμάμαι/-ούμαι θυμάσαι θυμάται θυμόμαστε/-ούμαστε θυμόσαστε/-άστε θυμούνται	να θυμάμαι/- ούμαι να θυμάσαι να θυμάται να θυμόμαστε/- ούμαστε να θυμόσαστε/- άστε να θυμούνται	
Παρατατικός	θυμόμουν(α)		

	θυμόσουν(α) θυμόταν(ε) θυμόμασταν/-τε θυμόσασταν/-τε θυμούνταν(ε)		
Αόριστος	θυμήθηκα θυμήθηκες θυμήθηκε θυμηθήκαμε θυμηθήκατε θυμήθηκαν/θυμηθήκαν (ε)		
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα θυμάμαι/-ούμαι θα θυμάσαι θα θυμάται θα θυμόμαστε/-ούμαστε θα θυμόσαστε/-άστε θα θυμούνται	να θυμηθώ να θυμηθείς να θυμηθεί να θυμηθούμε να θυμηθείτε να θυμηθούν(ε)	θυμήσου θυμηθείτε
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα θυμηθώ θα θυμηθείς θα θυμηθεί θα θυμηθούμε		

	θα θυμηθείτε θα θυμηθούν(ε)		
--	--------------------------------	--	--

απαρέμφατο αορίστου: θυμηθεί
μετοχή ενεστώτα: θυμούμενος, -η, -ο

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω θυμηθεί θα έχεις θυμηθεί θα έχει θυμηθεί θα έχουμε θυμηθεί θα έχετε θυμηθεί θα έχουν(ε) θυμηθεί	
Παρακείμενος	έχω θυμηθεί έχεις θυμηθεί έχει θυμηθεί έχουμε θυμηθεί έχετε θυμηθεί έχουν(ε) θυμηθεί	να έχω θυμηθεί να έχεις θυμηθεί να έχει θυμηθεί να έχουμε θυμηθεί να έχετε θυμηθεί να έχουν(ε) θυμηθεί
Υπερσυντέλικος	είχα θυμηθεί είχες θυμηθεί	

	είχε θυμηθεί είχαμε θυμηθεί είχατε θυμηθεί είχαν(ε) θυμηθεί	
--	--	--

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να θυμόμουν(α), να θυμήθηκα, να είχα θυμηθεί, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής θυμόμουν(α), θυμήθηκα, είχα θυμηθεί.

- Η προστακτική ενεστώτα αναπληρώνεται από τύπους της υποτακτικής: να θυμάσαι, να θυμάται, να θυμόσαστε / θυμάστε, να θυμούνται.
- Το ρήμα θυμάμαι / θυμούμαι δεν έχει τύπο για τη μετοχή του παρακειμένου. Άλλα όμως αποθετικά ρήματα διαθέτουν τύπους μετοχής παρακειμένου, π.χ. φοβάμαι → φοβισμένος, κοιμάμαι → κοιμισμένος.
- Σύμφωνα με το θυμάμαι / θυμούμαι κλίνονται τα ρήματα φοβάμαι / -ούμαι, κοιμάμαι / -ούμαι, λυπάμαι / -ούμαι.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Στο α' ενικό του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -άμαι / -ούμαι, π.χ. θυμάμαι / θυμούμαι. Ο τύπος σε -άμαι είναι ο πλέον συνηθισμένος, ενώ ο τύπος σε -ούμαι χρησιμοποιείται σε πολύ τυπικό ύφος.
- Στο β' πληθυντικό του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα παρουσιάζονται οι τύποι σε -άστε / -όσαστε, π.χ. θυμάστε / θυμόσαστε.
- Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα τουλάχιστον δύο τύπους (βλ. κλίση). Οι τύποι σε -όμουν, -όσουν κτλ. χρησιμοποιούνται σε τυπικό, ουδέτερο αλλά και οικείο ύφος. Οι τύποι του ενικού σε -όμυνα, -όσυνα, -ότανε, του α' πληθυντικού σε -ούμασταν και του γ' πληθυντικού σε -όντανε, -ούντανε και -όντουσαν χρησιμοποιούνται σε οικείο και λαϊκό ύφος, καθώς και σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας. Τέλος, πολύ σπάνια και κυρίως από ομιλητές προερχόμενους από τη νότια Ελλάδα, χρησιμοποιούνται στο α' και β' πληθυντικό πρόσωπο οι τύποι σε -όμαστε και -όσαστε.
- Το γ' πληθυντικό του συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και της υποτακτικής του αορίστου παρουσιάζει τους τύπους σε -ούν και -ούνε, π.χ. θα θυμηθούν / θα θυμηθούνε. Ο τύπος σε -ούν χρησιμοποιείται περισσότερο σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο τύπος σε -ούνε σε οικείο ύφος και σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας.
- Στο γ' πληθυντικό του αορίστου της οριστικής παρουσιάζεται δεύτερος τύπος σε -θήκαν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. θυμήθηκαν / θυμηθήκαν(ε). Ο

τύπος σε -αν χωρίς μετακίνηση του τόνου χρησιμοποιείται συνήθως σε τυπικό ύφος, ενώ ο τύπος σε -θήκαν(ε) σε ουδέτερο και οικείο ύφος.

στ. Τα θέματα

Τα θέματα από τα οποία σχηματίζονται όλοι οι ρηματικοί τύποι είναι τρία: το ενεστωτικό, το αοριστικό του ενεργητικού αορίστου και το αοριστικό του παθητικού αορίστου.

- Το **ενεστωτικό θέμα** βρίσκεται, αν αφαιρεθεί από το α' πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα η κατάληξη (-ω, -ομαι, -ιέμαι, -ούμαι), π.χ. λύν-ω, λύν-ομαι, χτυπ-ιέμαι, θεωρ-ούμαι. Τα ρήματα, ανάλογα με τον χαρακτήρα του ενεστωτικού θέματος, παίρνουν διάφορες ονομασίες, π.χ. φωνηεντόληκτα, αν ο χαρακτήρας τους είναι φωνήεν, οδοντικόληκτα, αν ο χαρακτήρας τους είναι οδοντικό σύμφωνο κ.ο.κ.
- Το **αοριστικό θέμα του ενεργητικού αορίστου** βρίσκεται, αν αφαιρεθεί η κατάληξη -α και η αύξηση, π.χ. έ-λυσ-α. Ο αόριστος διακρίνεται σε σιγματικό αόριστο (αν λήγει σε -σα) και σε άσιγμο (αν λήγει σε -α), π.χ. χτύπη-σα, έφυγ-α. Ορισμένες κατηγορίες ρημάτων (φωνηεντόληκτα, χειλικόληκτα κτλ.) σχηματίζουν σιγματικό αόριστο σε -σα, -ησα, -ασα, -εσα, -ξα, -αξα, -ηξα και -ψα, -εψα, π.χ. ακούω → άκου-σα, γράφω → έγγρα-ψα, ενώ άλλες (ρινικόληκτα κτλ.) σχηματίζουν άσιγμο αόριστο σε -α, π.χ. μένω → έμειν-α.
- Το **αοριστικό θέμα του παθητικού αορίστου** παίρνει διάφορες μορφές ανάλογα με τα ρήματα και βρίσκεται, αν αφαιρεθεί η κατάληξη του πρώτου προσώπου -ηκα, π.χ. λύθ-ηκα, λούστ-ηκα, κρύφτ-ηκα, κοιτάχτ-ηκα κ.ά.

ζ. Ιδιόκλιτα (συνηρημένα) ρήματα

Τα ρήματα ακούω, καίω, λέω, τρώ(γ)ω, φυλά(γ)ω, πάω, φταίω παρουσιάζονται με συναίρεση στο β' ενικό πρόσωπο και σε όλα τα πρόσωπα του πληθυντικού του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και σε ορισμένους τύπους προστακτικής. Παρακάτω παρουσιάζεται η κλίση δύο αντιπροσωπευτικών ιδιόκλιτων ρημάτων σε όλες τις εγκλίσεις του ενεστώτα.

Ρήμα λέω

Ενεστώτας	Οριστική	Υποτακτική	Προστακτική
	λέω λες λέει λέμε λέτε λεν/λένε	να λέω να λες να λέει να λέμε να λέτε να λεν/λένε	λέγε λέτε/λέγετε

Ρήμα ακούω

Ενεστώτας	Οριστική	Υποτακτική	Προστακτική
	ακούω ακούς ακούει ακούμε ακούτε ακούν(ε)	να ακούω να ακούς να ακούει να ακούμε να ακούτε να ακούν(ε)	άκου(γε) ακούτε

η. Ρήματα ελλειπτικά , απρόσωπα και αποθετικά

Ελλειπτικά ονομάζονται τα ρήματα που δεν παρουσιάζουν τύπους σε όλους τους χρόνους ή τις εγκλίσεις ή και σε όλα τα πρόσωπα. Με την έννοια αυτή τα ελλειπτικά ρήματα διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: α) τα καθαρά ελλειπτικά, β) τα απρόσωπα και γ) τα αποθετικά.

- **Καθαρά ελλειπτικά** ονομάζονται όσα ρήματα σχηματίζουν τύπους μόνο στους εξακολουθητικούς χρόνους, π.χ. ανήκω, είμαι, έχω, μάχομαι, μέλλω, ξέρω, οφείλω, περιμένω, χρωστώ κ.ά. Οι ρηματικοί τύποι που λείπουν μπορούν να συμπληρώνονται από συνώνυμα ρήματα ή περιφράσεις, π.χ. ως άοριστος του ρήματος ξέρω χρησιμοποιείται το γνώρισα, του είμαι το υπήρξα, του μάχομαι το πολέμησα κ.ο.κ.
- **Απρόσωπα** ονομάζονται όσα ρήματα σχηματίζουν τύπους μόνο στο τρίτο ενικό πρόσωπο, π.χ. πρέπει, πρόκειται, μέλλει (βλ. και σ. 151, β' τόμος).
- **Αποθετικά** ονομάζονται όσα ρήματα σχηματίζουν τύπους μόνο στην παθητική φωνή, π.χ. αισθάνομαι, αρνούμαι, αφηγούμαι (βλ. και σ. 26, β' τόμος).

θ. Ρήματα ανώμαλα

Ανώμαλα ονομάζονται τα ρήματα της νέας ελληνικής που στον σχηματισμό και την κλίση δεν ακολουθούν τους κανόνες των άλλων ρημάτων, π.χ. βγαίνω - βγήκα, διψώ - δίψασα. Για τον σχηματισμό αυτών των ρημάτων βλ. στο Επίμετρο.

I. ΟΙ ΜΕΤΟΧΕΣ

Η νέα ελληνική διαθέτει κατά βάση τους εξής τύπους μετοχής: α) τη μετοχή του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής, β) τη μετοχή του ενεστώτα της παθητικής φωνής και γ) τη μετοχή του παρακειμένου της παθητικής φωνής.

- **Η μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φωνής έχει κατάληξη -ο(ώ)ντας και είναι άκλιτη, π.χ. Η Άσπα διαβάζει βλέποντας τηλεόραση.**
- **Η μετοχή του ενεστώτα της παθητικής φωνής έχει κατάληξη -ά (-ό, -ώ, -ού)μενος, -ά (-ό, -ώ, -ού)μενη, -ά (-ό, -ώ, -ού)μενο. Κλίνεται ως επίθετο σε όλες τις πτώσεις και στα τρία γένη, π.χ. Η κ. Παπαδοπούλου πήρε δάνειο με κυμαινόμενο επιτόκιο. Ορισμένες από αυτές τις μετοχές έχουν γίνει ουσιαστικά, π.χ. Το περιεχόμενο αυτού του βιβλίου είναι καταπληκτικό.**
- **Η μετοχή του παρακειμένου της παθητικής φωνής έχει κατάληξη -μένος, -μένη, -μένο. Κλίνεται στους δύο αριθμούς και στα τρία γένη, π.χ. Τις τελευταίες ημέρες ο Δημήτρης είναι πολύ στενοχωρημένος. Πολλά ρήματα παθητικής φωνής δε σχηματίζουν αυτήν τη μετοχή (π.χ. σκέφτομαι), ενώ τη σχηματίζουν ορισμένα ρήματα που συναντώνται μόνο στην ενεργητική φωνή (π.χ. ανθίζω → ανθισμένος).**

Στους τύπους της μετοχής μπορούμε να συμπεριλάβουμε και τους περιφραστικούς τύπους του παρακειμένου της ενεργητικής και της παθητικής φωνής, οι οποίοι σχηματίζονται με τη μετοχή του ενεστώτα του ρήματος έχω και το απαρέμφατο της αντίστοιχης φωνής, π.χ. Ο Γιάννης το αποφάσισε έχοντας θεωρήσει

ότι όλα είναι καλά. Επιλέχτηκε αυτό το διδακτικό βιβλίο ως το καταλληλότερο έχοντας δοκιμαστεί προηγουμένως πολλές φορές στην πράξη.

Πολύ σπάνια χρησιμοποιούνται, σε πολύ τυπικό ύφος, κατά κανόνα σε κείμενα θεολογικού περιεχομένου αλλά και στον δημοσιογραφικό λόγο, ορισμένοι τύποι μετοχών που προέρχονται από την Καθαρεύουσα και κλίνονται σύμφωνα με τα αντίστοιχα επίθετα της αρχαίας ελληνικής. Τέτοιοι τύποι παρουσιάζονται:

- Στη μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φωνής σε -ων, -ουσα, -ον (π.χ. ελπίζων) ή σε -ών, -ούσα, -όν / -ούν (π.χ. αναιρών).
- Στη μετοχή του αορίστου της ενεργητικής φωνής σε -ας, -ασα, -αν, π.χ. αμαρτήσας, ποθήσας κ.ά.
- Στη μετοχή του αορίστου της παθητικής φωνής σε -είς, -είσα, -έν, π.χ. υποσχεθείς, δανεισθείς κ.ά.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Η μετοχή του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής γράφεται με ο, όταν δεν τονίζεται στην παραλήγουσα, και με ώ, όταν τονίζεται, π.χ. λέγοντας, αλλά τραγουδώντας.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Η νέα ελληνική έχει δύο φωνές: την ενεργητική και την παθητική. Πολλά ρήματα έχουν μόνο μια φωνή, ενώ άλλα έχουν και τις δυο φωνές. Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται ορισμένα ρήματα και από τις δύο κατηγορίες.

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	ΠΑΘΗΤΙΚΗ
αντιδρώ	—
—	αγωνίζομαι
βελτιώνω	βελτιώνομαι
βήχω	—
βυθίζω	βυθίζομαι
γεννώ	γεννιέμαι
—	γίνομαι
δανείζω	δανείζομαι
—	δέχομαι
—	έρχομαι
ενώνω	ενώνομαι
ζεσταίνω	ζεσταίνομαι
θέλω	—
θυμίζω	—
ιδρύω	ιδρύομαι
ικετεύω	—
—	κείτομαι
κολακεύω	κολακεύομαι
λύνω	λύνομαι
—	ντρέπομαι
πιέζω	πιέζομαι

2. Κάθε ρηματικός τύπος απαρτίζεται από μορφολογικά στοιχεία (θέμα, κατάληξη, άλλα μορφήματα) που δίνουν πληροφορίες για τη σημασία, για τον χρόνο στον οποίο αναφέρεται, για τη διάρκεια (ποιόν ενέργειας), για τη στάση του ομιλητή (έγκλιση), για το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που ενεργούν (πρόσωπο και αριθμός). Όλα αυτά τα στοιχεία, που ονομάζονται παρεπόμενα του ρήματος, δεν είναι πάντα ευδιάκριτα από μόνα τους, αλλά σε σύγκριση με άλλους μορφολογικούς τύπους του ίδιου ρήματος.

Παρακάτω παρατίθενται προτάσεις, οι οποίες περιέχουν ρηματικούς τύπους, και επισημαίνονται τα μορφολογικά στοιχεία που δίνουν πληροφορίες για τα παρεπόμενα του ρήματος.

- Ο Τάσος **ανέβηκε** στην κορυφή του Ολύμπου.

– το μόρφημα **ανεβ-** του θέματος μας δίνει τη σημασία της λέξης, δηλαδή τη σημασία του ανεβαίνω.

– το μόρφημα **-ε** της κατάληξης μας δίνει την πληροφορία ότι πρόκειται για ένα άτομο (αριθμός ενικός) και ούτε για το εγώ ούτε για το εσύ αλλά για το αυτός, -ή, -ό, δηλαδή τρίτο πρόσωπο.

– το μόρφημα **-ηκ-** μας δίνει την πληροφορία ότι η ενέργεια που δείχνει το μόρφημα του θέματος έγινε στο παρελθόν και ολοκληρώθηκε (χρόνος αόριστος).

- Φέτος την άνοιξη η Σοφία **θα μαζέψει** κεράσια.

– το θέμα **μαζεψ-** του θέματος μας δίνει τη σημασία της λέξης, δηλαδή τη σημασία του μαζεύω και, παράλληλα, με το μόρφημα **-ψ-** [**πσ**] δίνεται από τον ομιλητή έμφαση στην πραγματοποίηση της πράξης (ποιόν ενέργειας συνοπτικό ή στιγμιαίο).

– το μόριο **θα** δείχνει ότι η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα θα γίνει στο μέλλον (μέλλοντας).

– το μόρφημα **-ει** δείχνει ότι πρόκειται για ένα πρόσωπο (ενικός αριθμός) που δεν είναι ούτε το εγώ ούτε το εσύ, αλλά ένα τρίτο πρόσωπο.

3. Η αύξηση στη νέα ελληνική αποτελεί ένα μόρφημα που δηλώνει την έννοια του παρελθόντος. Το πιο συνηθισμένο μόρφημα της αύξησης είναι το **ε. Σε μερικά ρήματα το μόρφημα της αύξησης είναι το **η**. Στον παρακάτω πίνακα παρατηρήστε τις διαφορές μορφές της αύξησης. Η δεύτερη στήλη περιέχει ρηματικούς τύπους με εξωτερική αύξηση, ενώ η τρίτη ρηματικούς τύπους με εσωτερική αύξηση.**

		Εξωτερική αύξηση	Εσωτερική αύξηση
	βάζω απάγω βήχω διασχίζω γράφω εκπέμπω δένω εξαγγέλλω δίνω καταθέτω παραμένω λέω παραγγέλλω πλέω περιπλέω σπάω προβάλλω	έβαζα (πρτ.) έβηξα (αόρ.) έγραφα (πρτ.) έδενα (πρτ.) έδινα (πρτ.) έκαιγα(πρτ.) έλεγα(πρτ.) έπλεα(πρτ.) έσπαγα (πρτ.)	απήγαγα (αόρ.) διέσχισα (αόρ.) εξέπεμπα (πρτ.) εξηγγειλα (αόρ.) κατέθετα (πρτ.) παρέμενα (πρτ.) παρήγγειλα (αόρ.) περιέπλεα (πρτ.) προέβαλλα (πρτ.)

4. Η μορφολογική ποικιλία του ρήματος της νέας ελληνικής είναι μεγάλη. Παρακάτω παρατίθενται δείγματα από την ποικιλία του ρήματος και κάθε δείγμα εντάσσεται στην αντίστοιχη κατηγορία ύφους ή στο αντίστοιχο κειμενικό είδος.

1α. Κατά τη διάρκεια των ανασκαφών στην Αρχαία Λίνδο οι αρχαιολόγοι **εντόπισαν** μεγάλη αρχαιολογική αξία θησαυρό [σε ύφος ουδέτερο τόσο – κυρίως– στον γραπτό όσο και στον προφορικό λόγο].

1β. Οι αρχαιολόγοι σκάβοντας στην Αρχαία Λίνδο **εντοπίσανε** μεγάλο αρχαιολογικό θησαυρό [σε προφορικό λόγο και σε ύφος χαλαρό και οικείο].

2α. Οι Ευρωπαίοι επιστήμονες την περίοδο της Αναγέννησης **μεταχειρίστηκαν** ορισμένες λέξεις από την αρχαία ελληνική γλώσσα για να ονοματίσουν νέες επιστημονικές έννοιες [ύφος ουδέτερο, τυπικό, κυρίως στον γραπτό αλλά και στον προφορικό λόγο].

2β. Οι ξένοι επιστήμονες στην Αναγέννηση **μεταχειριστήκανε** πολλές ελληνικές λέξεις για να δώσουν ονόματα σε νέες επιστημονικές έννοιες [σε προφορικό λόγο και σε ύφος χαλαρό και οικείο].

3α. Ο κ. Παυλίδης στο παρελθόν **ντυνόταν** με αρκετά εξεζητημένο τρόπο [ουδέτερο ύφος, στον γραπτό αλλά και στον προφορικό λόγο].

3β. Ο κ. Παυλίδης παλιά **ντυνότανε** αρκετά περιέργα [σε προφορικό λόγο και σε ύφος οικείο].

4α. Όταν γράφομε, **δίνουμε ιδιαίτερη προσοχή** στην ορθογραφία [τυπικό ύφος, ίσως επηρεασμένο από Καθαρεύουσα ή και από νότια ιδιώματα].

4β. Όταν γράφουμε, **προσέχουμε** την ορθογραφία [ουδέτερο, καθημερινό ύφος].

5α. Ο δάσκαλος πρέπει να **αγαπά** την εργασία του και τα παιδιά [ουδέτερο ύφος].

5β. Ο δάσκαλος πρέπει να **αγαπάει** τη δουλειά του και τα παιδιά [πιο χαλαρό ύφος].

6α. **Λυπάμαι** για την αποτυχία της προσπάθειάς σας [ουδέτερο ύφος].

6β. **Λυπούμαι** για την αποτυχία της προσπάθειάς σας [τυπικό ύφος].

Από τα παραπάνω παραδείγματα προκύπτει ότι αφενός η μορφολογική ποικιλία του ρήματος της νέας ελληνικής είναι μεγάλη και αφετέρου ότι οι διαφορές οφείλονται στο διαφορετικό ύφος, χωρίς αυτές να είναι πάντα ευδιάκριτες.

5. Στη νέα ελληνική σπάνια χρησιμοποιούνται μετοχές που προέρχονται από την Καθαρεύουσα. Οι μετοχές αυτές χρησιμοποιούνται σε τυπικό ύφος και συχνά στον δημοσιογραφικό λόγο. Παρατηρήστε τα παρακάτω αποσπάσματα από διάφορα κειμενικά είδη.

- Από δημοσιογραφικό γραπτό λόγο.
Οι **καταδικασθέντες** σε ισόβια δεσμά έκαναν έφεση κατά της απόφασης.
- Από βιογραφικό.
Ο ποιητής Ο. Ελύτης, **γεννηθείς** το 1911, έλαβε βραβείο Νόμπελ το 1979.
- Από οδηγίες σε προφορικό λόγο.
Παρακαλούνται οι **ανήκοντες** στις ομάδες αλληλοβοηθείας να συγκεντρωθούν στο κέντρο της αίθουσας.
Οι **αποφοιτήσαντες** φοιτητές να παραδώσουν τις φοιτητικές τους ταυτότητες.

- Από δημοσιογραφικό προφορικό λόγο.
Οι **επιζήσαντες** από το αεροπορικό δυστύχημα που συνέβη χθες το πρωί είναι μόνον οκτώ.
Οι **διασωθέντες** του ναυαγίου στον Ατλαντικό Ωκεανό αναχώρησαν.

Από λόγο δημόσιας διοίκησης.

Οι **διατελέσαντες** στο παρελθόν υπουργοί Παιδείας συνήθιζαν να στέλνουν χαιρετισμούς στους μαθητές και τις μαθήτριες κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς.

Οι **προσληφθέντες** εφέτος δασολόγοι υπερβαίνουν τους εκατό.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΛΙΣΗΣ ΡΗΜΑΤΩΝ

ΣΥΖΥΓΙΕΣ/ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ		ΦΩΝΗ	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΑΟΡΙΣΤΟΣ
Α' συζυγία		Ενεργητική Παθητική	-ω, π.χ. λύνω -ομαι, π.χ. λύνομαι	-σα, π.χ. έλυσα -θηκα, π.χ. λύθηκα
Β' συζυγία	Α' τάξη	Ενεργητική Παθητική	-ῶ/-ᾶω, π.χ. χτυπῶ/χτυπᾶω -ιέμαι, π.χ. χτυπιέμαι	-ησα, π.χ. χτύπησα -ήθηκα, π.χ. χτυπήθηκα
	Β' τάξη	Ενεργητική Παθητική	-ῶ, π.χ. θεωρῶ -οῦμαι, π.χ. θεωρούμαι	-ησα, π.χ. θεώρησα -ήθηκα, π.χ. θεωρήθηκα
Αποθετικά			-ᾶμαι/-οῦμαι, π.χ. θυμάμαι/θυμούμαι	-ήθηκα, π.χ. θυμήθηκα
Ιδιόκλιτα (συνηρημένα)		λέω, λες, λέει κτλ. ακούω, ακούς, ακούει κτλ.		

7. ΤΑ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

- Χρήση και μορφή
- Είδη (τοπικά, χρονικά, τροπικά κτλ.)
- Παραθετικά

7.1. Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση – Είδη

Τα επιρρήματα είναι άκλιτες λέξεις που προσδιορίζουν κυρίως ρήματα, αλλά και άλλα μέρη του λόγου (επίθετα, ουσιαστικά, αριθμητικά, άλλα επιρρήματα και ολόκληρες φράσεις) και δηλώνουν διάφορες σχέσεις, όπως χρόνο, τόπο, τρόπο κ.ά., π.χ. Πήγε πολύ μακριά. Ήρθε αρκετά νωρίς (το μακριά προσδιορίζει το ρήμα πήγε, ενώ το αρκετά προσδιορίζει το νωρίς). Σε ορισμένες περιπτώσεις τα επιρρήματα λειτουργούν ως κειμενικοί δείκτες (ή προτασιακά επιρρήματα), ως λέξεις δηλαδή που συνδέονται νοηματικά με το σύνολο της πρότασης όπου ανήκουν, π.χ. Φυσικά, με βοήθησε πολύ η γνώμη της Έφης. Ανάλογα με τη σημασία που έχουν διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες:

α) τοπικά, β) χρονικά, γ) τροπικά, δ) ποσοτικά και ε) βεβαιωτικά, διστακτικά, αρνητικά.

- Τα τοπικά επιρρήματα δηλώνουν τόπο. Απαντούν στην ερώτηση πού; Τοπικά επιρρήματα είναι τα: αλλού, αυτού, βόρεια, δίπλα, εδώ, εκεί, εμπρός, εντός, έξω, κάτω, νότια, μέσα, παντού, πάνω, πίσω, πουθενά κ.ά.
- Τα χρονικά επιρρήματα δηλώνουν χρόνο. Απαντούν στην ερώτηση πότε; Χρονικά επιρρήματα είναι τα: αμέσως, αργά, αύριο, γρήγορα, διαρκώς,

έπειτα, μόλις, πέρυσι, ποτέ, σήμερα, τότε, τώρα, χθες, φέτος κ.ά.

- Τα **τροπικά επιρρήματα** δηλώνουν τρόπο. Απαντούν στην ερώτηση **πώς**; Τροπικά επιρρήματα είναι τα: αλλιώς, διαρκώς, ειλικρινά / ειλικρινώς, ενστικτωδώς, έτσι, ευθέως, ευχάριστα / ευχαρίστως, καθέτως, καλά / καλώς, κακώς, λιανικώς, μαζί, μάταια, μόνο, πάντως, πλάγια / πλαγίως, σιγά κ.ά.
- Τα **ποσοτικά επιρρήματα** δηλώνουν ποσότητα. Απαντούν στην ερώτηση **πόσο**; Ποσοτικά επιρρήματα είναι τα: αρκετά, λίγο, ολότελα, περίπου, πολύ, τόσο κ.ά. Τα **βεβαιωτικά, διστακτικά και αρνητικά επιρρήματα** δηλώνουν αντίστοιχα επιβεβαίωση, δισταγμό και άρνηση. Στην κατηγορία αυτή των επιρρημάτων συγκαταλέγονται τα βεβαιωτικά ναι, βέβαια, μάλιστα, τα διστακτικά ίσως, πιθανόν, άραγε και τα αρνητικά δε(ν), μη(ν), όχι.

7.2. Μορφολογία

α. Κ α τ α λ ή ξ ε ι ς

Οι δύο βασικές καταλήξεις των επιρρημάτων που προέρχονται από επίθετα είναι -α και -ως. Πολλά από τα επιρρήματα σχηματίζονται και με τις δύο καταλήξεις. Ένας μικρός αριθμός επιρρημάτων παρουσιάζει άλλες καταλήξεις, π.χ. λίγος → λίγο, πολύς → πολύ.

- Κατάληξη σε -α έχουν κατά κανόνα τα επιρρήματα που παράγονται από επίθετα σε -ύς, -ιά, -ύ, -ης, -α, -ικο, π.χ. βαριά (βαρύς), τσαχπίνικα (τσαχπίνικο), μακριά (μακρύς).
- Κατάληξη σε -ως έχουν κατά κανόνα τα επιρρήματα που παράγονται από επίθετα σε -ης, -ες και σε -ων,-

ουσα, -ον, π.χ. ακριβώς (ακριβής), διαρκώς (διαρκής), προφανώς (προφανής), επειγόντως (επείγων).

- Κατάληξη σε -α και σε -ως σχηματίζουν τα επιρρήματα που παράγονται από επίθετα σε -ος, -α, -ο, π.χ. βέβαια και βεβαίως, σπάνια και σπανίως, τελευταία και τελευταίως. Η χρήση του τύπου των επιρρημάτων αυτών προσδιορίζεται από υφολογικά κριτήρια. Ο τύπος σε -α εκφράζει ουδέτερο και οικείο ύφος, π.χ. Λέει πως τον τιμώρησαν **άδिका**, ενώ ο τύπος σε -ως χρησιμοποιείται σε τυπικό ύφος, π.χ. Θεωρεί ότι διώκεται **αδίκως**.

Ορισμένες φορές οι τύποι σε -ως και -α διαφοροποιούν το επίρρημα σημασιολογικά. Για παραδείγματα βλ. στον παρακάτω πίνακα.

αμέσως = πολύ γρήγορα, χωρίς καθυστέρηση, π.χ. Θα σου τηλεφωνήσω αμέσως	άμεσα = απευθείας, χωρίς μεσολάβηση, π.χ. Ο κ. Γεωργίου απευθύνεται άμεσα στους υφισταμένους του
απλώς = μόνο, π.χ. Δεν είπε τίποτε. Απλώς , τον χαιρέτησε	απλά = με απλό τρόπο, π.χ. Η Μαρία τα λέει απλά και κατανοητά
ευχαρίστως = με ευχαρίστηση, π.χ. Αν θέλει, ευχαρίστως να έρθει	ευχάριστα = με ευχάριστο τρόπο, π.χ. Ο χρόνος μας εδώ περνάει ευχάριστα

β. Τα παραθετικά των επιρρημάτων

Τα επιρρήματα, όπως και τα επίθετα, έχουν τρεις βαθμούς. Οι τρόποι σχηματισμού τους είναι δύο: ο μονολεκτικός και ο περιφραστικός. Κατά τον μονολεκτικό σχηματισμό η μορφή του επιρρήματος και στους τρεις βαθμούς είναι ίδια με τον τύπο του επιθέτου στην ονομαστική πληθυντικού του ουδετέρου του αντίστοιχου βαθμού. Κατά τον περιφραστικό σχηματισμό χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό του συγκριτικού βαθμού το πιο + ο τύπος του θετικού βαθμού του επιρρήματος, ενώ για τον υπερθετικό βαθμό το πολύ + ο τύπος του θετικού βαθμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΩΝ

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
καλά	καλύτερα πιο καλά	άριστα πολύ καλά
ψηλά	ψηλότερα πιο ψηλά	— πολύ ψηλά
χαμηλά	χαμηλότερα πιο χαμηλά	χαμηλότεστα πολύ χαμηλά
επιεικώς	επιεικέστερα πιο επιεικώς	επιεικέστατα πολύ επιεικώς

Ανώμαλα παραθετικά

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
μπροστά	μπροστούτερα/πιο μπροστά	πολύ μπροστά
νωρίς	νωρίτερα/πιο νωρίς	πολύ νωρίς
πρώτα	πρωτούτερα	πρώτιστα/πρωτίστως
ύστερα	υστερότερα/πιο ύστερα	—
λίγο	λιγότερο/πιο λίγο	ελάχιστα
πολύ	περισσότερο/πιο πολύ	το πιο πολύ

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

Η διαφορά στη μορφολογία ορισμένων επιρρημάτων διαφοροποιεί και τη σημασία τους μέσα στον λόγο. Αυτή η μορφολογική διαφορά βρίσκεται πάντα στην κατάληξη, η οποία μπορεί να είναι -ως ή -α. Παρατηρήστε τις παρακάτω εκφράσεις, που περιέχουν και τους δύο μορφολογικούς τύπους.

1. Ο Ηρακλής περνούσε τις μέρες του **ευχάριστα** στην εξοχή. Γι' αυτό έκανε **ευχαρίστως** ό,τι του ζητούσαν οι γονείς του.
2. Η Καίτη ήταν **τελείως** συνεπής στις υποχρεώσεις της και γι' αυτό τα πήγαινε **τέλεια** με τους προϊσταμένους της.
3. Ο κύριος Φιλίδης μιλούσε **απλά** και αργά και όλοι τον καταλάβαιναν. **Απλώς**, όταν δίδασκε σε μεγάλα ακροατήρια, δεν ακουγόταν.

4. Αγαπητή Ζωή, **καλώς** όρισες στο νησί μας. Σου ευχόμαστε να περάσεις **καλά** και ευχάριστα.

Στη φράση (1) το **ευχάριστα** σημαίνει πολύ καλά, ενώ το **ευχαρίστως** σημαίνει με ευχαρίστηση, πρόθυμα, στη φράση (2) το **τελείως** σημαίνει εντελώς, ενώ το **τέλεια** σημαίνει πολύ καλά, αρμονικά, στη φράση (3) το **απλά** σημαίνει με απλό τρόπο, ενώ το **απλώς** σημαίνει μόνο και στη φράση (4) το **καλώς** αποτελεί μέρος ευχής, ενώ το **καλά** δηλώνει τον τρόπο.

8. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ

- Χρήση, είδη και μορφές

8.1. Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση – Είδη

Οι προθέσεις είναι άκλιτες λέξεις που μπαίνουν μπροστά από ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες, αριθμητικά και επιρρήματα για να δηλώσουν τόπο, χρόνο, αιτία, τρόπο κτλ., π.χ. Έφυγε από την πατρίδα του.

Οι προθέσεις που χρησιμοποιούνται σήμερα στη νέα ελληνική είναι:

α) Οι κοινές, που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά, π.χ. Ήρθε από την πόλη.

β) Οι λόγιες (ή απαρχαιωμένες), που προέρχονται από την αρχαία ελληνική και χρησιμοποιούνται σε πολύ τυπικό ύφος και σε στερεότυπες εκφράσεις, π.χ. Ο Περικλής έζησε τον 5ο αι. προ Χριστού.

Ορισμένες προθέσεις λειτουργούν άλλοτε ως επιρρήματα, άλλοτε ως σύνδεσμοι και άλλοτε ως προθέσεις, π.χ. Η πυροσβεστική έφτασε μετά την αστυνομία (ως

πρόθεση), αλλά και Ο Γιώργος έφτασε μετά (ως επίρρημα).

Τα δύο είδη των προθέσεων παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Κοινές	Λόγιες (απαρχαιωμένες)
αντί, από, για, δίχως, εναντίον, εξαιτίας, έως, ίσαμε, κατά, με, μετά, μεταξύ, μέχρι, παρά, πριν, προς, σαν, σε, χωρίς, ως.	ανά, άνευ, διά, εις, εκ, εκτός, εν, ένεκα, εντός, επί, κατόπιν, λόγω, μείον, μέσω, περί, πλην, προ, συν, υπέρ, υπό, χάριν.

Εκτός από τα δύο είδη των προθέσεων υπάρχουν και οι σύνθετες (ή πολυλεκτικές) προθέσεις, που είναι είτε συνδυασμοί προθέσεων (π.χ. εκτός από, πριν από κ.ά.) είτε συνδυασμοί επιρρήματος με πρόθεση (π.χ. έξω από, μέσα σε κ.ά.).

Οι προθέσεις χρησιμοποιούνται είτε μόνο στη σύνταξη είτε και ως πρώτα συνθετικά λέξεων. Οι προθέσεις που χρησιμοποιούνται μόνο στη σύνταξη είναι:

- Από τις κοινές: για, δίχως, εναντίον, εξαιτίας, έως, ίσαμε, με, μεταξύ, μέχρι, πριν, σαν, σε, χωρίς, ως.
- Από τις λόγιες: άνευ, εκτός, ένεκα, εντός, κατόπιν, λόγω, μείον, μέσω, πλην, χάριν.

Όλες οι υπόλοιπες χρησιμοποιούνται και στη σύνταξη και στη σύνθεση.

Τα ουσιαστικά, τα επίθετα, οι αντωνυμίες και τα αριθμητικά που ακολουθούν τις προθέσεις στη σύνταξη βρίσκονται κατά κανόνα σε αιτιατική πτώση, π.χ. Έρθε με τον γιο του. Είναι όμως δυνατό, μετά από ορισμένες

προθέσεις, να βρίσκονται σε γενική πτώση, π.χ. Η επιτυχία αυτή έμοιαζε με δώρο **εξ ουρανού**, ή σε ονομαστική, π.χ. Έγινε από **δήμαρχος κλητήρας**.

8.2. Μορφολογία

Στον λόγο συμβαίνουν ορισμένες αλλαγές στη μορφή των προθέσεων, οι οποίες προέρχονται από εκθλίψεις των τελικών και αφαιρέσεις των αρχικών τους φωνηέντων, π.χ. με ένα βιβλίο → μ' ένα βιβλίο, για εκείνο → για 'κείνο. Στην περίπτωση της συνάντησης της πρόθεσης από με τη γενική και την αιτιατική του άρθρου αποβάλλεται συνήθως το φωνήεν ο, π.χ. από τα άλλα → απ' τ' άλλα. Οι αλλαγές εξαρτώνται από τον ρυθμό ομιλίας στον προφορικό λόγο ή από το είδος λόγου ή ακόμη από τις προτιμήσεις του συντάκτη στον γραπτό λόγο. Τέλος, η πρόθεση σε, όταν βρεθεί πριν από την αιτιατική και τη γενική του άρθρου, σχηματίζει μαζί του μία λέξη, π.χ. σε + τον = στον, σε + τις = στις κτλ.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Να διαβάσετε τον παρακάτω διάλογο. Θα παρατηρήσετε πως ορισμένες λέξεις χρησιμοποιούνται άλλοτε ως προθέσεις και άλλοτε ως επιρρήματα ή ως σύνδεσμοι.

Φ. Θέλουμε να πάμε στο Λίθινο. Μήπως ξέρετε πού βρίσκεται;

Α. Στην παλιά πόλη.

Φ. **Εντός** ή **εκτός** των τειχών; (1)

Α. Το Λίθινο είναι **εντός**. **Εκτός** είναι το Πέτρινο. (2)

Φ. Πώς θα πάμε εκεί;

Α. Θα πάρετε τον δρόμο που βλέπετε. Θα στρίψετε δεξιά πριν (3) από το φανάρι. Πριν (4) πλησιάσετε τη μεγάλη πύλη, θα πρέπει να αφήσετε το αυτοκίνητο.

Στην περίπτωση (1) τα εντός και εκτός έχουν θέση πρόθεσης, ενώ στη (2) επιρρημάτων. Στην περίπτωση (3) το πριν έχει θέση πρόθεσης, ενώ στην (4) συνδέσμου.

2. Να διαβάσετε τα παρακάτω κείμενα και να παρατηρήσετε τις μορφές που παίρνουν οι προθέσεις.

α) Ανάγνωση του κειμένου από μαθητή Β' τάξης Δημοτικού.

«Καθώς γύριζα από το σχολείο, συνάντησα έξω από την εκκλησία τη μητέρα της Βασιλικής. Ήταν ανήσυχη και κοιτούσε περίεργα. Για αυτό πήγα και της μίλησα».

β) Προφορικός λόγος σε γρήγορο ρυθμό.

«Καθώς γύριζα απ' το σχολείο, συνάντησα έξω απ' την εκκλησία τη μητέρα της Βασιλικής. Ήταν ανήσυχη και κοιτούσε περίεργα. Γι' αυτό πήγα και της μίλησα».

Στο πρώτο κείμενο η μορφή των προθέσεων παραμένει αναλλοίωτη. Στο δεύτερο κείμενο διαφοροποιείται λόγω των αφαιρέσεων ορισμένων φωνηέντων.

9. ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

- **Είδη: παρατακτικοί και υποτακτικοί σύνδεσμοι**

9.1. Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση – Είδη

Οι σύνδεσμοι είναι άκλιτες λέξεις που συνδέουν μεταξύ τους λέξεις και προτάσεις, π.χ. Ο γιατρός δέχεται τη Δευτέρα και την Τετάρτη. Είναι δύο ειδών:

α) Οι παρατακτικοί, που συνδέουν λέξεις, φράσεις και προτάσεις οι οποίες είναι ισότιμες συντακτικά. Στους παρατακτικούς ανήκουν οι συμπλεκτικοί, οι διαχωριστικοί, οι αντιθετικοί, οι συμπερασματικοί και ο επεξηγηματικός.

β) Οι υποτακτικοί, που συνδέουν τις δευτερεύουσες προτάσεις με τις κύριες. Στους υποτακτικούς ανήκουν οι ειδικοί, οι χρονικοί, οι αιτιολογικοί, οι υποθετικοί, οι τελικοί, οι αποτελεσματικοί, οι εναντιωματικοί / παραχωρητικοί, οι ενδοιαστικοί (ή διστακτικοί), ο συγκριτικός και ο βουλευτικός.

9.2. Μορφολογία

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ

Είδη	Σύνδεσμοι
A. Παρατακτικοί	
1. Συμπλεκτικοί	και/κι, ούτε, μήτε (και ουδέ, μηδέ σε παλαιότερα κείμενα)
2. Διαχωριστικοί	ή, είτε
3. Αντιθετικοί	αν και, αλλά, μα, παρά, όμως, ωστόσο, ενώ, μολονότι, μόνο (που)
4. Συμπερασματικοί	λοιπόν, ώστε, άρα, ε- πομένως, οπότε
5. Επεξηγηματικός	δηλαδή
B. Υποτακτικοί	
6. Ειδικοί	πως, που, ότι
7. Χρονικοί	όταν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν (πριν να), μόλις, προτού, ώσπου, ωσότου
8. Αιτιολογικοί	γιατί, επειδή, αφού, τι (ποιητικό)
9. Υποθετικοί	αν/εάν, άμα
10. Τελικοί	να, για να
11. Αποτελεσματικοί	ώστε (να), που
12. Εναντιωματικοί / παραχωρητικοί	αν και, ενώ, μολονότι
13. Ενδοιαστικοί (ή διστακτικοί)	μη(ν), μήπως
14. Συγκριτικός	παρά
15. Βουλητικός	να

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

- Ο σύνδεσμος και πριν από φωνήεν στον γραπτό λόγο, αλλά και στον προφορικό, μετατρέπεται σε κι, π.χ. Πήγε **κι** αυτός στη συναυλία.
- Οι ειδικοί σύνδεσμοι πως και που, καθώς και ο συμπερασματικός που, δεν τονίζονται, ενώ τα ερωτηματικά επιρρήματα πώς και πού τονίζονται, π.χ. Ξέρω **πως** τώρα διαβάζει. **Πώς** να είναι άραγε; Μου είπε **που** πήρες μέρος στους αγώνες. Δεν ξέρω **πού** να πάω.
- Ο ειδικός σύνδεσμος ότι γράφεται χωρίς υποδιαστολή, ενώ η αναφορική αντωνυμία ό,τι γράφεται με υποδιαστολή, π.χ. Υποστηρίζει **ότι** δεν ήταν εκεί. Θα κάνει **ό,τι** του πεις.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

Διαβάστε τις παρακάτω προτάσεις και παρατηρήστε τις σημασίες που έχουν οι σύνδεσμοι που και παρά.

α) Μου το 'πε **που** ήρθες.

β) Ήταν τόση η αγανάκτησή του **που** δεν ηρεμούσε με τίποτε.

γ) Τα έχασε όλα. Δεν του έμεινε **παρά** μόνον αυτή η βάρκα.

δ) Το σπίτι της Μαρίας είναι πιο κοντά **παρά** της Άννας.

– Ο σύνδεσμος **που** στην πρόταση α είναι ειδικός, ενώ στην πρόταση β είναι αποτελεσματικός.

– Ο σύνδεσμος **παρά** στην πρόταση γ είναι αντιθετικός, ενώ στην πρόταση δ είναι συγκριτικός.

10. ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ

- Χρήση και είδη επιφωνημάτων

10.1. Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση – Είδη

Τα επιφωνήματα είναι άκλιτες λέξεις που συνοδεύονται συνήθως από μικρές φράσεις και χρησιμοποιούνται στον λόγο, όταν θέλει ο ομιλητής να εκφράσει διάφορα συναισθήματα, όπως θαυμασμό, ευχαρίστηση, απορία, πόνο, λύπη, ειρωνεία, αηδία κτλ., π.χ. αχ!, αλίμονο!

Τα επιφωνήματα χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στον προφορικό λόγο, όταν είναι συναισθηματικά φορτισμένος, και σπανιότερα στον γραπτό λόγο και κυρίως στη λογοτεχνία.

Φανερώνουν	Επιφωνήματα
1. Αβεβαιότητα 2. Απορία 3. Άρνηση 4. Θαυμασμό 5. Πόνο, λύπη 6. Περίπαιγμα, αποδοκιμασία 7. Ευχή 8. Έπαινο 9. Κάλεσμα 10. Ειρωνεία 11. Στενοχώρια, αηδία 12. Παρακίνηση	χμ! α!, ο!, μπα! α μπα! α!, ποπό!, μπα! αχ!, ω!, όχου!, άου!, οχ!, αλί!, αλίμονο!, πωπώ! ε!, ου!, αχαχούχα! είθε!, μακάρι!, άμποτε! εύγε!, μπράβο! ε!, ω! ε!, ου! ε!, ου!, ουφ!, πουφ!, πα πα πα! άιντε!, άμε!, μαρς!, αλτ!, στοπ!, σουτ!

Εκτός από τα επιφωνήματα που αναφέρονται στον παραπάνω πίνακα, χρησιμοποιούνται και επιφωνηματικές εκφράσεις ακολουθούμενες στον γραπτό λόγο από θαυμαστικό (!) και στον προφορικό λόγο από ανάλογα παραγλωσσικά (επιτόνιση κτλ.) και εξωγλωσσικά (μορφασμούς κτλ.) στοιχεία. Μπορεί να είναι ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα, επιρρήματα και σύντομες φράσεις.

- Ουσιαστικά: Κρίμα! Φρίκη! Θεέ μου! Χριστός! Βοήθεια! Θάρρος! Αέρα!
- Επίθετα: Καλέ! Μωρέ! Κακομοίρη μου! Τον καημένο!
- Ρήματα: Έλα δα! Ορίστε! Κόπιασε! Ζήτω! Ήμαρτον! Στάσου!

- Επιρρήματα: Εμπρός! Έξω! Περαιστικά! Καλά! Ωραία! Μάλιστα!
- Φράσεις: Τέλος πάντων! Με το συμπάθιο! Να σε χαρώ! Μα την αλήθεια!

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

Επιφωνήματα χρησιμοποιούμε πολύ συχνά στον προφορικό λόγο για να δείξουμε τα διάφορα συναισθήματά μας.

Στον γραπτό λόγο χρήση επιφωνημάτων γίνεται κυρίως σε κείμενα που είναι πολύ κοντά στον προφορικό λόγο, όπως σε θεατρικά έργα, στη λογοτεχνία, σε εικονογραφημένες ιστορίες κτλ.

Παρατηρήστε παρακάτω τη χρήση επιφωνημάτων σε γραπτά κείμενα, στα οποία διατηρείται αναλλοίωτη η ορθογραφία των πρωτότυπων κειμένων.

- Το πρώτο κείμενο περιέχει προτάσεις που προέρχονται από το βιβλίο του Χρήστου Μπουλώτη *Ο Πινόκιο λαμπαδηδρόμος*.
 «**Ποπό**, νύχτωσε, αργήσαμε, πάμε».
 «Τι δύναμη! **Μπράβο**, Πινόκιο, **μπράβο**».
 «**Οχ**, φαίνεται θα έπεσαν από πάνω μου, όταν χτύπησα με δύναμη το σφυρί».
- Το δεύτερο προέρχεται από το εικονογραφημένο κόμικ *Η μεγάλη τρομάρα του Walt Disney*.
Πο, πο! Το λένε «φρίκη στο τσιφλίκι».
Χε! χε! Υπόσχεται πολλά.
Άουτς! Έπεσα σε αγκάθια. Είμαι ξύπνιος.
Κλαψ! Κάτι φρικτό πρέπει να συμβαίνει εδώ!
- Το τρίτο προέρχεται από το βιβλίο της Τασούλας Τσιλιμένη *Δεν είμαι μικρός*.

Γιούπι! Θα γίνει χαμός! Φώναξε ο Σάλι κι έτρεξε στην κρεμάστρα.

Τι, βλέπεις, μπαμπά;

Χμ! Βλέπω, αλλά δεν καταλαβαίνω.

11. ΜΟΡΙΑ

- Χρήση και είδη μορίων

11.1. Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση – Είδη

Τα μόρια είναι μονοσύλλαβες λέξεις που χρησιμοποιούνται στη νέα ελληνική με διάφορες σημασίες. Τα μόρια αυτά είναι τα εξής: ας, για, θα, μα, να. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τα μόρια της νέας ελληνικής και τις σημασίες που εκφράζουν στον λόγο.

Μόριο	Φανερώνει	Ονομάζεται	Παραδείγματα
ας	προτροπή συγκατάθεση	προτρεπτικό	Ας φάμε τώρα. Ας γίνει όπως λες.
για	προτροπή	προτρεπτικό	Για πάμε μέχρι εκεί.
θα	κάτι που θα γίνει κάτι που θα μπορούσε να γίνει κάτι που είναι πιθανόν να έχει συμβεί	μελλοντικό δυνητικό πιθανολογικό	Θα σου πω. Δε σου άρεσε. Αλλιώς, θα έτρωγες. Μάλλον θα τελείωσε.

μα	επιβεβαίωση, ὄρκο	ορκωτικό	Μα την αλήθεια. Μα τον Θεό.
να	δείξη	δεικτικό	Να το χωριό μου.

Σύμφωνα με ορισμένες περιγραφές της νέας ελληνικής μόρια είναι και τα παρακάτω: ναι, όχι, δε(ν), μη(ν).

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΤΑΞΗ

- **Κείμενο, περίοδος, ημιπερίοδος, πρόταση**
- **Υποκείμενο, ρήμα, κατηγορήμα, κατηγορούμενο**
- **Η συμφωνία και η σειρά των κύριων όρων της πρότασης**
- **Τα είδη της πρότασης**

1. ΚΕΙΜΕΝΟ – ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΠΡΟΤΑΣΗ

1.1. Το κείμενο και η περίοδος: ορισμοί

Κείμενο ονομάζεται ένα σύνολο από λέξεις που έχει μια νοηματική αυτοτέλεια και συνοχή και μπορεί να αποσπάζεται από μια ακολουθία φράσεων, από μία μόνο φράση ή και από τμήμα μιας φράσης. Περιέχει στοιχεία από τις επικοινωνιακές προθέσεις του δημιουργού του κειμένου και νοήματα σε αναφορά με εξωγλωσσικές καταστάσεις, με τις οποίες σχετίζεται το κείμενο. Μπορεί να είναι προφορικό ή γραπτό. (Βλ. στο κεφ. Πραγματολογία - Κειμενογλωσσολογία)

Περίοδος ονομάζεται ένα σύνολο από λέξεις που εκφράζει ένα πλήρες νόημα. Μια περίοδος μπορεί να περιέχει μία, δύο ή και περισσότερες προτάσεις. Στον προφορικό λόγο το σύνολο αυτό βρίσκεται ανάμεσα σε

παύσεις της φωνής, ενώ στον γραπτό ανάμεσα σε τελείες.

Ημιπερίοδος ονομάζεται ένα σύνολο από λέξεις που εκφράζει ένα νόημα, αλλά όχι ολοκληρωμένο. Μπορεί να περιέχει κι αυτή μία ή περισσότερες προτάσεις. Στον γραπτό λόγο μπαίνει στο τέλος της ημιπεριόδου άνω τελεία. Στον προφορικό λόγο, στο τέλος της ημιπεριόδου, γίνεται μια παύση της φωνής μικρότερη από αυτήν που γίνεται στο τέλος της περιόδου. Στη νέα ελληνική η ημιπερίοδος, στον γραπτό λόγο, τείνει να εξαφανιστεί. Παραδείγματα: Οι μαθητές συχνά υιοθετούν πρακτικές επίλυσης προβλημάτων παρόμοιες με αυτές που διδάσκονται (περίοδος). Ο Γιώργος βγήκε από την αίθουσα κατάκοπος· τα μαλλιά του ανακατωμένα· τα ρούχα του τσαλακωμένα· όλα επάνω του ήταν σε απελπιστική κατάσταση (ημιπερίοδοι).

Το κείμενο με τις ημιπεριόδους μπορεί να αποδοθεί και ως εξής:

Ο Γιώργος βγήκε από την αίθουσα κατάκοπος, τα μαλλιά του ανακατωμένα, τα ρούχα του τσαλακωμένα. Όλα επάνω του ήταν σε απελπιστική κατάσταση.

1.2. Η πρόταση: ορισμός

Η **πρόταση**, στην απλούστερή της μορφή, αποτελεί ένα σύνολο λέξεων που περιέχει ως απαραίτητα στοιχεία ένα **υποκείμενο** και ένα **κατηγόρημα**. Πολύ συχνά, και κυρίως στον προφορικό λόγο, ο ένας από τους δύο όρους μπορεί να μην υπάρχει στον λόγο, αλλά να εννοείται. Με την πρόταση πάντως είτε δίνεται ένα αυτοτελές νόημα είτε συμπληρώνεται το νόημα μιας άλλης πρότασης, π.χ. Η γη γυρίζει. Ο Γιάννης οδηγεί το αυτοκίνητό του. Τρέχει (ενν. το υποκείμενο). Τα παιδιά (ενν. το ρήμα, π.χ. έρχονται, φεύγουν, κλαίνε κτλ.).

➤ **Συνταγματικές και παραδειγματικές σχέσεις μεταξύ των όρων μιας πρότασης**

Οι όροι μιας πρότασης, όπως το άρθρο με το ουσιαστικό, το ρήμα με το ουσιαστικό, το επίρρημα με το ρήμα κτλ., συνδυάζονται μεταξύ τους συνάπτοντας συνταγματικές σχέσεις. Εξάλλου, ένας όρος είναι δυνατό να αντικαθίσταται από έναν άλλο ομοειδή όρο στο ίδιο σημείο μιας πρότασης, π.χ. η μαμά και η Μαίρη: η μαμά αγκάλιασε το παιδί / η Μαίρη αγκάλιασε το παιδί. Οι όροι που μπορούν να αντικαθίστανται αμοιβαία συνάπτουν μεταξύ τους παραδειγματικές σχέσεις. Τα δύο αυτά είδη γλωσσικών σχέσεων αντιστοιχούν στους δύο θεμελιώδεις άξονες του λόγου: τον συνταγματικό άξονα, που αναφέρεται στους πιθανούς συνδυασμούς των όρων μέσα στην πρόταση, και τον παραδειγματικό άξονα, που αναφέρεται στις ομάδες ομοειδών όρων οι οποίοι είναι δυνατό να αντικαθίστανται αμοιβαία σε διάφορα σημεία της πρότασης.

1.3. Η σύνταξη της απλής πρότασης: οι όροι

α. Οι κύριοι όροι της πρότασης

Η απλή πρόταση περιέχει απαραίτητα δύο όρους: το υποκείμενο και το κατηγορήμα. Γύρω από αυτούς οργανώνονται όλοι οι άλλοι όροι.

➤ **Το υποκείμενο**

Αποτελεί συνήθως το θέμα για το οποίο γίνεται λόγος στην πρόταση. Βρίσκεται, όταν απαντήσουμε στην ερώτηση ποιος (ποια;, ποιο; κτλ.) κάνει αυτό που λέει το ρήμα της πρότασης, π.χ. Η πρόταση έχει πέντε λέξεις (Ερώτ.: ποια έχει πέντε λέξεις;. Απάντ.: η πρόταση). Ως

υποκείμενα χρησιμοποιούνται ουσιαστικά, αντωνυμίες, ουσιαστικοποιημένα επίθετα ή άλλες λέξεις, είτε ακόμα προτάσεις με πρόταξη του άρθρου ή και άλλες προτάσεις που εισάγονται με το όποιος, ό,τι κτλ., π.χ. Το μόλυβι γράφει (ουσιαστ.). Εσείς διαβάζετε (αντων.). Οι μικροί βλέπουν τηλεόραση (ουσιαστικοποιημένο επίθετο). Όποιος βιάζεται σκοντάφτει (πρόταση με το όποιος).

Το υποκείμενο, όταν είναι ουσιαστικό, αντωνυμία ή ουσιαστικοποιημένο επίθετο, βρίσκεται σε πτώση ονομαστική, π.χ. Τα παιδιά ζωγραφίζουν. Πολύ σπάνια, όταν πρόκειται να δηλωθεί ποσό κατά προσέγγιση, βρίσκεται σε πτώση αιτιατική, μετά από τις λέξεις γύρω σε, περί κ.ά., π.χ. Μας επισκέφθηκαν γύρω στους πεντακόσιους μαθητές.

Το υποκείμενο παραλείπεται συχνά, όταν εννοείται από τα συμφραζόμενα. Πολύ συχνά παραλείπεται, όταν είναι η προσωπική αντωνυμία, εκτός αν θέλουμε να τονίσουμε το πρόσωπο που δηλώνει η αντωνυμία, π.χ. Εσύ θα πας στον διευθυντή (εσύ, όχι εγώ). Δε χρησιμοποιείται επίσης υποκείμενο στα απρόσωπα ρήματα, π.χ. βρέχει, νύχτωσε. .

➤ Το ρήμα ή το κατηγορημα

Το ρήμα αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία οικοδομείται η πρόταση. Ονομάζεται και κατηγορημα, γιατί «κατηγορεί», δηλαδή φανερώνει τι κάνει ή τι παθαίνει ή σε ποια κατάσταση βρίσκεται το υποκείμενο του ρήματος, π.χ. Οι καθηγητές συνεδριάζουν. Το κατηγορημα μπορεί να εκφράζεται είτε μόνο με έναν ρηματικό τύπο (κατηγορηματικό ρήμα), π.χ. Ο διευθυντής μιλά, είτε με έναν τύπο του ρήματος είμαι ή συγγενικού και ένα ουσιαστικό ή επίθετο, π.χ. Ο διευθυντής είναι ψηλός. Στη

δεύτερη περίπτωση το ρήμα λέγεται **συνδεδετικό** και το επίθετο ή το ουσιαστικό ονομάζεται **κατηγορούμενο**.

Τα κυρίως συνδεδετικά ρήματα είναι το είμαι και το γίνομαι, π.χ. Ο πίνακας **είναι** μαύρος. Άλλα συνδεδετικά ρήματα είναι τα φαίνομαι, θεωρούμαι, λέγομαι, ονομάζομαι, κληρώνομαι, ανακηρύσσομαι, μένω, βρίσκομαι, ζω, στέκομαι, βγαίνω κ.ά., π.χ. Η αδελφή του **φαίνεται** μελαγχολική. Ο κ. Γιαλουράκης **στέκεται** όρθιος.

Ως κατηγορούμενα κανονικά χρησιμοποιούνται ουσιαστικά ή επίθετα. Συχνά όμως χρησιμοποιούνται και: α) άλλα μέρη του λόγου ή προτάσεις, όταν λειτουργούν ως επίθετα ή ουσιαστικά, π.χ. Η Μαρία είναι **εκείνη**; Το δωμάτιό της είναι **άνω κάτω**, β) εμπρόθετα, π.χ. Το βάζο είναι **από γυαλί**.

Όταν το κατηγορούμενο εκφράζει κάποια επιρρηματική σχέση, ονομάζεται επιρρηματικό κατηγορούμενο. Αυτό συμβαίνει ιδίως, όταν στην πρόταση έχουμε ρήμα που δηλώνει κίνηση, π.χ. Η Νίνα ήρθε **πρώτη**. Ο Παύλος ταξίδευε **μοναχός του**.

Το ρήμα ή το κατηγορήμα μπορεί να λείπει (ή να εννοείται) σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν εκφράζονται ζωηρά συναισθήματα, έντονες προσταγές, ευχές κτλ., π.χ. Τι ωραία! Στο καλό.

Σε ορισμένα ρήματα που συντάσσονται με δύο αιτιατικές, η μία αιτιατική εισάγει αντικείμενο και η άλλη ένα κατηγορούμενο του αντικειμένου, που μπορεί να είναι ουσιαστικό ή επίθετο, π.χ. Θεωρούν τον Νίκο **επιμελή** (μαθητή).

β. Η συμφωνία των κύριων όρων της πρότασης

Οι κύριοι όροι της πρότασης διέπονται από ορισμένους κανόνες ως προς τη μεταξύ τους σχέση. Οι κανόνες αυτοί ονομάζονται στη σύνταξη συμφωνία.

➤ Συμφωνία του ρήματος με το υποκείμενο

Το ρήμα συμφωνεί κανονικά ως προς τον αριθμό και το πρόσωπο με το υποκείμενο, π.χ. Σήμερα οι εκπαιδευτικοί απεργούν.

- Όταν το υποκείμενο είναι περιληπτικό και βρίσκεται σε ενικό αριθμό, το ρήμα μπορεί να βρίσκεται σε πληθυντικό, π.χ. **Το σύνολο των μαθητών είχαν καλές εντυπώσεις γι' αυτόν.**
- Όταν τα υποκείμενα ενός ρήματος είναι δύο ή περισσότερα, το ρήμα μπαίνει κανονικά στον πληθυντικό αριθμό, π.χ. **Το άλογο, η αγελάδα και η κατσίκα ανήκουν στα τετράποδα ζώα.**
- Πολλές φορές, όταν προηγείται το ρήμα και ακολουθούν υποκείμενα σε ενικό αριθμό, τότε το ρήμα μπαίνει σε ενικό αριθμό, π.χ. **Τον προστατεύει η εξυπνάδα του και η ευφράδειά του.**
- Όταν τα υποκείμενα ενός ρήματος είναι δύο ή περισσότερα και ανήκουν σε διαφορετικά πρόσωπα, τότε το ρήμα μπαίνει στο επικρατέστερο πρόσωπο. Επικρατέστερο είναι το πρώτο πρόσωπο σε σχέση με το δεύτερο και το τρίτο. Το δεύτερο είναι επικρατέστερο σε σχέση με το τρίτο, π.χ. **Εσύ κι αυτός να έρθετε αύριο.**

➤ Συμφωνία του κατηγορουμένου με το υποκείμενο

- Όταν το κατηγορούμενο είναι επίθετο, συμφωνεί με το υποκείμενο στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση, π.χ. **Ο διάδρομος είναι στενός.**
- Όταν το κατηγορούμενο είναι ουσιαστικό, συμφωνεί κανονικά με την πτώση του υποκειμένου, π.χ. **Οι πόλεμοι είναι καταστροφή.** Μπορεί όμως συμπτωματικά να συμφωνεί στο γένος και στον αριθμό, π.χ. **Το αυτοκίνητό του είναι αστέρι.**
- Σε σπάνιες περιπτώσεις μπορεί το κατηγορούμενο που είναι επίθετο να μπαίνει στον ενικό αριθμό και το γένος του υποκειμένου, π.χ. **Οι καβγάδες μεταξύ αδελφών είναι ακατανόητο** (ενν. πράγμα).
- Όταν υπάρχουν στην πρόταση δύο ή περισσότερα υποκείμενα, το κατηγορούμενο μπαίνει κανονικά στον πληθυντικό αριθμό, π.χ. **Οι γονείς και οι μαθητές είναι ενθουσιασμένοι με τη δασκάλα της πέμπτης τάξης.**
- Όταν υπάρχουν στην πρόταση δύο ή περισσότερα έμψυχα υποκείμενα, το κατηγορούμενο μπαίνει στον πληθυντικό αριθμό, στο γένος των υποκειμένων, π.χ. **Η Νίνα και η Σοφία είναι παντρεμένες.** Όταν όμως τα υποκείμενα είναι διαφορετικού γένους, τότε το κατηγορούμενο μπαίνει στον πληθυντικό, συνήθως στο επικρατέστερο γένος (το αρσενικό είναι επικρατέστερο του θηλυκού και το θηλυκό του ουδετέρου), π.χ. **Ο πατέρας του και η μητέρα του είναι αυστηροί.**
- Όταν υπάρχουν στην πρόταση δύο ή περισσότερα υποκείμενα που δηλώνουν πράγματα, το κατηγορούμενο μπαίνει σε ουδέτερο γένος ανεξάρτητα

από το γένος των υποκειμένων, π.χ. Τα πλοία, οι βάρκες και οι φρεγάτες είναι πλωτά.

Υ. Η σειρά των κύριων όρων της πρότασης

Η σειρά με την οποία τοποθετούνται οι κύριοι όροι της πρότασης κανονικά είναι ελεύθερη. Συνήθως εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως είναι το στοιχείο που προβάλλεται στον λόγο, το αν η πληροφορία που δίνεται από την πρόταση είναι εξ ολοκλήρου ή εν μέρει νέα, ο επιτονισμός κτλ., π.χ. Ο Βασίλης παρέδωσε τα βιβλία, αλλά και Τα βιβλία παρέδωσε ο Βασίλης (στην πρώτη περίπτωση γίνεται λόγος για το υποκείμενο της πρότασης, ενώ στη δεύτερη για το αντικείμενο).

1.4. Τα είδη της πρότασης

Η πρόταση αποτελεί συστατικό στοιχείο του λόγου σε μια γλώσσα. Ως τέτοιο παρουσιάζει διάφορες μορφές, εκφράζει διάφορα νοήματα και συνάπτει διάφορες σχέσεις με άλλες προτάσεις. Με βάση λοιπόν αυτές τις διαφορετικές ιδιότητες γίνεται η κατηγοριοποίηση των προτάσεων ως προς τα εξής χαρακτηριστικά: α) ως προς το περιεχόμενό τους, β) ως προς την ποιότητά τους, γ) ως προς τη σχέση τους με τις άλλες και δ) ως προς τη δομή τους.

α) Ως προς το περιεχόμενό τους οι προτάσεις διακρίνονται σε:

- **Προτάσεις αποφαντικές (ή κρίσης):** είναι οι προτάσεις με τις οποίες εκφράζεται μια γνώμη, μια κρίση ή ανακοινώνεται κάτι. Εκφέρονται σε οριστική, π.χ. Το σχολείο μας βγήκε πρώτο στους διασχολικούς αγώνες.

- **Προτάσεις προστακτικές (ή επιθυμίας):** είναι οι προτάσεις με τις οποίες εκφράζεται επιθυμία, προτροπή ή υπόσχεση. Εκφέρονται σε προστακτική και υποτακτική, π.χ. Πηγαίνετε να τον ακούσετε.
- **Προτάσεις επιφωνηματικές:** είναι οι προτάσεις με τις οποίες εκφράζονται έντονα συναισθήματα (λύπη, χαρά, έκπληξη, θαυμασμός κτλ.). Στον γραπτό λόγο συνοδεύονται με θαυμαστικό (!), ενώ στον προφορικό χαρακτηρίζονται από το ανέβασμα της φωνής, π.χ. Τι ωραίο γραπτό!
- **Προτάσεις ερωτηματικές:** είναι οι προτάσεις με τις οποίες εκφράζεται ερώτηση. Εκφέρονται σε οριστική ή υποτακτική. Εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες και ερωτηματικά επιρρήματα, όταν η ερώτηση αφορά ένα από τα συστατικά της πρότασης (ερωτήσεις μερικής άγνοιας), π.χ. Ποιος σε ενόχλησε σήμερα; Όταν η ερώτηση αφορά ολόκληρη την πρόταση (ερωτήσεις ολικής άγνοιας), δεν υπάρχει ερωτηματική αντωνυμία, π.χ. Υπάρχει καλύτερος μαθητής από τον Ιωάννου;

β) Ως προς την ποιότητά τους οι προτάσεις διακρίνονται σε:

- **Προτάσεις καταφατικές:** είναι οι προτάσεις που δεν περιέχουν άρνηση, π.χ. Οι δρόμοι όλοι είναι ανοιχτοί.
- **Προτάσεις αρνητικές (ή αποφαιτικές):** είναι οι προτάσεις που περιέχουν άρνηση, π.χ. Οι άνθρωποι σήμερα δεν επικοινωνούν.

γ) Ως προς τη σχέση τους με άλλες οι προτάσεις διακρίνονται σε:

- **Προτάσεις κύριες (ή ανεξάρτητες):** είναι οι προτάσεις που κατά κανόνα μπορούν να σταθούν στον λόγο χωρίς να χρειάζεται να συνδυαστούν με μια άλλη πρόταση, π.χ. Χθες τελείωσαν τα μαθήματα.
- **Προτάσεις δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες):** είναι οι προτάσεις που, για να σταθούν στον λόγο, χρειάζεται να συνδυαστούν με μια άλλη πρόταση, π.χ. Όταν τελειώσουν τα μαθήματα, θα πάω στο εξωτερικό.

δ) Ως προς τη δομή τους οι προτάσεις διακρίνονται σε:

- **Προτάσεις απλές:** είναι οι προτάσεις που περιλαμβάνουν μόνο τους κύριους όρους της πρότασης, π.χ. Ο Ορέστης έρχεται.
- **Προτάσεις σύνθετες:** είναι οι προτάσεις που περιλαμβάνουν περισσότερα από ένα υποκείμενα ή κατηγορούμενα, π.χ. Το βιβλίο είναι μεγάλο και πολύχρωμο.
- **Προτάσεις επαυξημένες:** είναι οι προτάσεις που περιλαμβάνουν, εκτός από τους κύριους όρους, και άλλους προσδιορισμούς, οι οποίοι λειτουργούν ως συμπληρώματα της έννοιας που δίνουν οι κύριοι όροι, π.χ. Οι μαθητές της Α' τάξης είναι καλοί αθλητές.
- **Προτάσεις ελλειπτικές:** είναι οι προτάσεις από τις οποίες λείπει κάποιος κύριος όρος, γιατί εννοείται από τα συμφραζόμενα, π.χ. [εσύ] Τι κάνεις;

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Το υποκείμενο, το ρήμα και το κατηγορούμενο αποτελούν τους κύριους όρους της πρότασης. Παρατηρήστε τις παρακάτω προτάσεις.

α. Οι **υπάλληλοι** της εταιρείας φαίνονται **ευχαριστημένοι**.

β. Ορισμένα **τρόφιμα** κρίθηκαν **ακατάλληλα**.

γ. Ο **Παναγιώτης** χειροτονήθηκε **διάκονος**.

δ. Οι **επιβάτες** της πτήσης 205 αποδείχτηκαν **τυχε-ροί**.

Οι λέξεις **υπάλληλοι** (α), **τρόφιμα** (β), **Παναγιώτης** (γ) και **επιβάτες** (δ) είναι υποκείμενα των ρημάτων των αντίστοιχων προτάσεων. Οι λέξεις **ευχαριστημένοι** (α), **ακατάλληλα** (β), **διάκονος** (γ) και **τυχεροί** (δ) είναι κατηγορούμενα στα αντίστοιχα υποκείμενα.

2. Κανονικά ο αριθμός των υποκειμένων στη σύνταξη συμφωνεί με τον αριθμό του ρήματος, δηλαδή, όταν το υποκείμενο είναι ένα, το ρήμα μπαίνει σε ενικό αριθμό, ενώ, όταν τα υποκείμενα είναι πολλά, το ρήμα μπαίνει στον πληθυντικό. Υπάρχουν όμως και εξαιρέσεις από τον γενικό αυτόν κανόνα. Παρατηρήστε τα παρακάτω αποσπάσματα από διάφορα κείμενα.

- Ο κύριος όγκος των σπιτιών βλέπουν προς το πέλαγος, στη δεξιά και πιο ανοιχτή πλευρά του λιμανιού [Υποκείμενο σε ενικό – Ρήμα σε πληθυντικό].
- Η Χριστίνα και ο Σωτήρης ήταν περίπου ογδόντα χρονών. Το ζευγάρι των ηλικιωμένων

ζούσαν μαζί εδώ και σαράντα χρόνια. Τίποτε δεν μπορούσε να τους χωρίσει [Υποκείμενο σε ενικό – Ρήμα σε πληθυντικό].

- Απογοητεύτηκε πλήρως. Δεν τον ενδιαφέρει πια ούτε η καριέρα του ούτε η θέση του ούτε η γνώμη του κόσμου [Υποκείμενα πολλά – Ρήμα σε ενικό].**
- Για το τελείωμα αυτού του κήπου χρειάζεται ακόμη ένας θάμνος, ένα δεντράκι και μια βρύση στη γωνία [Υποκείμενα πολλά – Ρήμα σε ενικό].**

Παρατηρούμε ότι στο πρώτο και το δεύτερο παράδειγμα το υποκείμενο (ο όγκος, το ζευγάρι) βρίσκεται σε ενικό αριθμό, ενώ το ρήμα στον πληθυντικό. Αυτό συμβαίνει, γιατί τα υποκείμενα έχουν σημασία περιληπτική, ενώ ο ομιλητής έχει στο μυαλό του τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται η περιληπτική έννοια. Στο τρίτο και το τέταρτο παράδειγμα τα υποκείμενα είναι πολλά (τρία), αλλά το ρήμα μπαίνει σε ενικό αριθμό. αυτό συμβαίνει, γιατί το ρήμα βρίσκεται πριν από τα υποκείμενα, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται ο αριθμός του ρήματος από το πρώτο υποκείμενο. Εννοείται ότι αυτή η σύνταξη δεν είναι απόλυτη. Θα μπορούσαμε να έχουμε και στις δύο περιπτώσεις απόλυτη συμφωνία υποκειμένου/-ων και ρήματος/-ων.

3. Κανονικά στη νέα ελληνική το κατηγορούμενο, όταν είναι κλιτό μέρος του λόγου που έχει τρία γένη και δύο αριθμούς, συμφωνεί με το υποκείμενο του ρήματος στον αριθμό, στην πτώση και

στο γένος. επειδή, όμως, αφενός το κατηγορούμενο δεν έχει πάντα αυτά τα χαρακτηριστικά και αφετέρου μπορούμε να έχουμε περισσότερα του ενός υποκείμενα σε διαφορετικό γένος, ο κανόνας αυτός δεν μπορεί να ισχύει πάντοτε. Αυτές τις αποκλίσεις μπορείτε να τις παρατηρήσετε στα παρακάτω παραδείγματα.

α. Από τα αρχαία χρόνια πολλά θαλάσσια όντα έχουν γίνει πηγή έμπνευσης για μύθους και παραδόσεις.

β. Η παράδοση αναφέρει πως ο Θεός, αν ήταν ψάρι, θα ήταν φάλαινα.

γ. Η Δημητρούλα είναι ένα άτολμο κορίτσι.

δ. Αυτός ο πίνακας είναι μια πλάνη.

ε. Οι συνεχείς χαλαζοπτώσεις είναι καταστροφικό (ενν. πράγμα).

στ. Οι κινήσεις που κάνουν οι χορευτές του μπαλέτου είναι ασύλληπτο (ενν. πράγμα).

ζ. Ο γιος και η κόρη του Αχιλλέα είναι πολύ έξυπνοι.

η. Οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι και εκπαιδευόμενες θεωρούνται πιο αποτελεσματικοί.

θ. Η μελιτζάνα και το σπανάκι ως τροφή θεωρούνται δύσπεπτα.

Παρατηρούμε στις παραπάνω φράσεις ότι δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία μεταξύ του/των υποκειμένου/-ων και του/των κατηγορουμένου/-ων είτε γιατί το κατηγορούμενο είναι ουσιαστικό (α, β, γ, δ), είτε γιατί ο ομιλητής χρησιμοποιεί το ουδέτερο επίθετο σε ενικό αριθμό εννοώντας τη λέξη **πράγμα** (ε, στ), είτε γιατί τα έμψυχα υποκείμενα είναι διαφορετικού γένους και το κατηγο-

ρούμενο μπαίνει στο επικρατέστερο γένος (ζ, η), είτε γιατί τα υποκείμενα είναι άψυχα διαφορετικού γένους κι έτσι το κατηγορούμενο μπαίνει σε ουδέτερο γένος (θ).

4. Κάθε πρόταση μπορεί να ενταχθεί σε μια γενικότερη κατηγορία προτάσεων με βάση ορισμένα κριτήρια, όπως το είδος του περιεχομένου της πρότασης και το αν περιέχει κατάφαση ή άρνηση. Παρατηρήστε στο παρακάτω κείμενο προτάσεις που ανήκουν στις δύο αυτές κατηγορίες και τις υποκατηγορίες τους. το κείμενο αποτελεί αυτούσιο απόσπασμα από το μονόπρακτο του Γιώργου Δανιήλ «ο Κυρ αντώνης» (βλ. Γ. Δανιήλ, Πέντε μονόπρακτα, Αθήνα, 1991, σσ. 43-44).

ΣΤΑΜΑΤΗΣ: Μωρέ, μπράβο ... άκου άκου φασαρία που κάνουν τ' αφιλότιμα, σηκώσανε τον κόσμο στο ποδάρι.

ΦΑΝΗ (βγαίνει απ' τη δική της πόρτα μ' ένα πλεχτό στα χέρια): Πάλι σε ξυπνήσανε τα παιδιά, κυρ Σταμάτη;

ΣΤΑΜΑΤΗΣ: Μα δεν άκουσες τι γίνηκε τώρα δα ..., πανζουρλισμός! Τι τα πιάνει κι αυτή την ώρα μάλιστα ... δεν έχουνε μανάδες να τα μαζέψουνε; (κάθεται στο πεζούλι).

ΦΑΝΗ: Έτσι εύκολα μαζεύονται, θαρρείς, τα παιδιά, κυρ Σταμάτη μου ... δεν έχεις εσύ και δεν ξέρεις.

Στο μικρό αυτό απόσπασμα υπάρχουν προτάσεις αποφαντικές, που δηλώνουν κρίση (π.χ. σηκώσανε τον κόσμο στο ποδάρι), προστακτικές, που δηλώνουν προτροπή (άκου άκου φασαρία), προ-

τάσεις που δηλώνουν συναισθήματα του ομιλητή, δηλαδή επιφωνηματικές (γίνηκε ... πανζουρλισμός!) και ερωτηματικές (πάλι σε ξυπνήσανε τα παιδιά, κυρ Σταμάτη;). Από αυτές τις προτάσεις άλλες είναι καταφατικές (Έτσι εύκολα μαζεύονται[...] τα παιδιά, κυρ Σταμάτη μου) και άλλες αρνητικές (δεν έχεις εσύ).

5. Εκτός από τις κατηγορίες των προτάσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω, υπάρχουν και κατηγορίες που διακρίνονται με βάση άλλα κριτήρια, όπως με κριτήριο τη σχέση της πρότασης με άλλες και με κριτήριο τη δομή της. Παρατηρήστε το παρακάτω απόσπασμα, που προέρχεται από το ίδιο μονόπρακτο (σ. 45).

ΣΤΑΜΑΤΗΣ: Παράξενος άνθρωπος ...!

ΦΑΝΗ: Ένα πρωί έτυχε να περάσω από 'να δρόμο και κει τον πήρε το μάτι μου την ώρα που δούλευε σε μια πολυκατοικία. Να τότε βλέπεις να πηδάει τις σκαλωσιές σα ζαρκάδι ... Στάθηκα από κάτω και τότε κοίταζα, μέχρι που μ' είδε, κατέβηκε, είπε να με κεράσει καφέ. Κυρ Αντώνη μου, του λέω, χαρά στη γυναίκα που θα σε πάρει, τέτοιο δουλευτή ποια δε θα τον ήθελε; Εκεί σα να συννέφιασε το πρόσωπό του. Έμεινε λίγη ώρα σιωπηλός, κι έπειτα γύρισε και μου είπε: «Μη με κοιτάς που παλεύω έτσι, κυρά Φανή. Δεν είναι για το ψωμί, ούτε θα 'ναι για τη γυναίκα, αν είναι τυχερό μου να παντρευτώ ... Εγώ δουλεύω για το μεράκι».

ΣΤΑΜΑΤΗΣ: Για το μεράκι, ε ...!

Στο παραπάνω απόσπασμα παρατηρούμε ότι υπάρχουν προτάσεις κύριες (εγώ δουλεύω για το μεράκι), δευτερεύουσες (αν είναι τυχερό μου να παντρευτώ), ελλειπτικές (Παράξενος άνθρωπος ...!), επαυξημένες (έμεινε λίγη ώρα σιωπηλός).

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ	
ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	Αποφαντικές (ή κρίσης), προστακτικές (ή επιθυμίας), επιφωνηματικές, ερωτηματικές
ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑ	Καταφατικές, αρνητικές (ή αποφατικές)
ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ	Κύριες (ή ανεξάρτητες), δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες)
ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΟΜΗ	Απλές, σύνθετες, επαυξημένες, ελλειπτικές

2. ΤΟ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ Η ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ

- **Λεκτικό σύνολο**
- **Ονοματική φράση: λειτουργία και συντακτικές σχέσεις**
- **Ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί: παράθεση και επεξήγηση**
- **Ετερόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί: σε γενική και σε αιτιατική**
- **Επιθετικοί και κατηγορηματικοί προσδιορισμοί**

2.1. Ορισμός – Συνδυαστικότητα – Λειτουργία

Η ονοματική φράση είναι ένα λεκτικό σύνολο¹ που έχει ως πυρήνα ένα ουσιαστικό ή οποιαδήποτε λέξη που μπορεί να μπει σε θέση ουσιαστικού, π.χ. 'Ηπια νε-ρὸ (ουσ.). Ζήτησε εσένα (αντων.). Στις εξετάσεις πή-ρε δώδεκα (αριθμ.). Ο πατέρας του τού έδωσε πολ-λά (επίθ.). Το ουσιαστικό ή και το αντίστοιχο γλωσσικό στοιχείο μπορεί να αποτελεί από μόνο του μια ονομα-τική φράση, π.χ. Πουλιάει ρούχα. Μπορεί όμως να συν-δυάζεται με άλλα μέρη του λόγου και να αποτελεί μαζί τους ονοματική φράση. Τα πιο συνηθισμένα μέρη του λόγου με τα οποία συνδυάζεται το ουσιαστικό είναι:

α) Τα άρθρα, π.χ. Η νύχτα πέφτει.

1. Τα σύνολα λέξεων (ή λεκτικά σύνολα) είναι λέξεις ή ενότητες λέξεων που μπορούν να αντικατασταθούν από άλλες με ισότιμο συντακτικό ρόλο στην πρόταση, π.χ. Ο Γιώργος (η Μαρία, ο Στέλιος) ζήτησε (πέταξε, έριξε) ένα μολύβι (τετράδιο, μήλο). Τα λεκτικά σύνολα που αποτελούνται από ενότητες λέξεων μετακινούνται, όταν χρειαστεί, συνολικά και όχι κάθε στοιχείο χωριστά, π.χ. Ο Γιώργος ζήτησε ένα μολύβι μπορεί να γίνει Ένα μολύ-βι ζήτησε ο Γιώργος, όχι όμως ένα ζήτησε ο μολύβι Γι-ώργος. Τα λεκτικά σύνολα ανάλογα με το βασικό γραμ-ματικό στοιχείο που περιέχουν παίρνουν τις εξής ονο-μασίες: ονοματική φράση (ή ονοματικό σύνολο), ρημα-τική φράση (ή ρηματικό σύνολο), επιρρηματική φράση (ή επιρρηματικό σύνολο), προθετική φράση (ή προθετικό σύνολο).

- β) Τα επίθετα, π.χ. Λέρωσε το **άσπρο** παντελόνι.
- γ) Οι αντωνυμίες, π.χ. Ήταν **δική** του έμπνευση.
- δ) Τα αριθμητικά, π.χ. Γελούσε **δέκα** λεπτά.
- ε) Άλλα ουσιαστικά, π.χ. Το **ύψος** του **κτιρίου** ήταν μεγάλο

Η ονοματική φράση μέσα στην πρόταση λειτουργεί:

- α) Ως υποκείμενο, π.χ. **Ο κήπος** πρασίνισε.
- β) Ως κατηγορούμενο, π.χ. Ο κινηματογράφος είναι **τέχνη**.
- γ) Ως αντικείμενο, π.χ. Η Μαρία διαβάζει **μαθηματικά**.
- δ) Ως προσδιορισμός άλλης ονοματικής φράσης, π.χ. Οι τοίχοι του **σχολείου** λερώθηκαν.
- ε) Ως προσδιορισμός ρήματος, π.χ. Ταξιδέψαμε **στην ύπαιθρο**.

2.2. Συντακτικές σχέσεις

Παρακάτω εξετάζονται οι συνδυασμοί του ουσιαστικού με: α) τα άρθρα, β) με άλλα ουσιαστικά και γ) με επίθετα, αντωνυμίες και μετοχές.

α. Ο υ σ ι α σ τ ι κ ό μ ε ά ρ θ ρ ο

Ο συνδυασμός του άρθρου με ένα ουσιαστικό αποτελεί στη νέα ελληνική το πιο συχνό σχήμα ονοματικής φράσης. Το άρθρο, οριστικό και αόριστο, βρίσκεται στην ίδια πτώση, αριθμό και γένος με το ουσιαστικό, π.χ. η αίθουσα, τα δάπεδα. Βρίσκεται πάντοτε πριν από το ουσιαστικό. Ανάμεσα στο άρθρο και το ουσιαστικό παρεμβάλλονται λέξεις στις εξής περιπτώσεις: α) όταν έχουμε μία ή περισσότερες λέξεις που χαρακτηρίζουν ή

δίνουν μια ιδιότητα στο ουσιαστικό, π.χ. Το **μεγάλο δέντρο**. Χρειάζεται μια **δική του** προσπάθεια, β) όταν θέλουμε να πετύχουμε κάποιο ιδιαίτερο ύφος, π.χ. Οι **εκτός των πολυτεχνικών σχολών φοιτήτριες**. Η χρήση αυτή ονομάζεται **υπερβατό σχήμα**.

Μερικές φορές το άρθρο μπορεί να βρίσκεται πριν από ένα άλλο μέρος του λόγου, εκτός από ουσιαστικό, ή και πριν από ολόκληρη πρόταση. Στις περιπτώσεις αυτές προσδίδει τη λειτουργία του ουσιαστικού στο λεκτικό μέρος που ακολουθεί (το ουσιαστικοποιεί), π.χ. Πέρασε τόσα και τόσα, αλλά δεν άλλαξε τα πιστεύω του. Είναι άχρηστο το να επαναλαμβάνει συνέχεια τα ίδια πράγματα.

β. Ο υ σ ι α σ τ ι κ ό μ ε ο υ σ ι α σ τ ι κ ό

Πολύ συχνός είναι και ο σχηματισμός μιας ονοματικής φράσης με τον συνδυασμό δύο ουσιαστικών με ή χωρίς άρθρο. Το ένα από τα δύο ουσιαστικά προσδιορίζει και συμπληρώνει την έννοια του άλλου. Ο προσδιορισμός αυτός ονομάζεται ονοματικός προσδιορισμός και είναι δύο ειδών:

α) Ομοιόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, όταν και τα δύο ουσιαστικά βρίσκονται στην ίδια πτώση, π.χ. Ο Περικλής, ο γείτονάς σου.

β) Ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, όταν το ένα από τα δύο ουσιαστικά βρίσκεται σε διαφορετική πτώση από το άλλο, π.χ. Η ζωή ενός φιλόσοφου.

➤ Ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί

Στην περίπτωση των ομοιόπτωτων ονοματικών προσδιορισμών έχουμε δύο κατηγορίες: α) την παράθεση και β) την επεξήγηση.

α) Η παράθεση προσδιορίζει ένα ουσιαστικό και του προσδίδει ένα χαρακτηριστικό που το ξεχωρίζει από άλλα όμοια, π.χ. Συχνά μιλάει για τη Σοφία, την αδελφή του. Η παράθεση συμφωνεί πάντοτε ως προς την πτώση με το ουσιαστικό που προσδιορίζει, π.χ. Έζησε πολλά χρόνια στα Ιωάννινα, την πρωτεύουσα της Ηπείρου. Στη θέση του ουσιαστικού μπορεί να έχουμε για παράθεση ένα επίθετο ή και μια ολόκληρη πρόταση, π.χ. Βγήκε από το σπίτι του, πανύψηλο και επιβλητικό σαν πύργος. Η συνήθως ακολουθεί στον λόγο το ουσιαστικό που προσδιορίζει. Μερικές φορές, όταν δεν αναφέρεται σε ουσιαστικό αλλά σε ολόκληρη πρόταση, προηγείται. Η παράθεση αυτή ονομάζεται προεξαγγελτική, π.χ. Το πιο σημαντικό, όλοι θα κερδίσετε ένα δώρο. Η παράθεση μπορεί να συνδυάζεται ή με ένα επίθετο ή με άλλο ουσιαστικό, π.χ. Κάηκε το δάσος, ο πνεύμονας της πόλης μας.

β) Η επεξήγηση προσδιορίζει ένα ουσιαστικό και το επεξηγεί κάνοντας πιο συγκεκριμένη μια γενικότερη και αόριστη έννοια, π.χ. Του πρόσφερε ένα καταπληκτικό δώρο, ένα αυτοκίνητο. Πριν από την επεξήγηση μπορεί να προταχθεί το δηλαδή, π.χ. Του πρόσφερε ένα καταπληκτικό δώρο, δηλαδή ένα αυτοκίνητο. Η επεξήγηση, όπως και η παράθεση, συμφωνεί πάντοτε ως προς την πτώση με το ουσιαστικό που προσδιορίζει, π.χ. Μια ήταν η δύναμή του, το πείσμα του. Η επεξήγηση, όπως και η παράθεση, συχνά συνοδεύεται και από ένα επίθετο ή μια γενική, π.χ. Όλοι οι ποδοσφαιριστές μια

σκέψη έχουν στον νου, τη νίκη της ομάδας τους. Η επεξήγηση μπορεί να προσδιορίζει και άλλο μέρος του λόγου εκτός από ουσιαστικό, π.χ. Ο στόχος του ήταν ένας, να νικήσει τους αντιπάλους. Μπορεί ακόμη και να εκφράζεται με άλλα μέρη του λόγου εκτός από ουσιαστικό, π.χ. Ήθελε να πάει να ξεκουραστεί σε ένα σπίτι, το δικό του.

Η διαφορά μεταξύ παράθεσης και επεξήγησης γενικά είναι ότι στην παράθεση η έννοια του προσδιοριζόμενου είναι στενότερη από την έννοια αυτού που το προσδιορίζει, ενώ στην επεξήγηση συμβαίνει το αντίθετο.

Οι ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί γενικά μπορούν να εκφράζουν και κάποια από τις παρακάτω σχέσεις:

- α) Του περιεχομένου, π.χ. Ένα μπουκάλι κρασί.
- β) Του τόπου, π.χ. Ένα στρέμμα χωράφι.
- γ) Του χρόνου, π.χ. Κυριακή πρωί.

➤ Ετερόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί

Στην περίπτωση των ετερόπτωτων ονοματικών προσδιορισμών έχουμε τους προσδιορισμούς: α) σε γενική πτώση και β) σε αιτιατική πτώση.

α) Ο ονοματικός προσδιορισμός σε γενική πτώση εκφράζει διάφορες σχέσεις, οι πιο συχνές από τις οποίες είναι:

- Γενική κτητική (σχέση κτήσης), π.χ. Τα σπέρτα της Φρόσως.
- Γενική ιδιότητας (προσδίδει ιδιότητες στο ουσιαστικό που προσδιορίζεται), π.χ. Παντελόνι της μόδας.

- Γενική περιεχομένου (δηλώνει αυτό που περιέχει το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό), π.χ. Τσουβάλι τσιμέντου.
- Γενική διαιρετική (εκφράζει σύνολο μέρος του οποίου δηλώνει το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό), π.χ. Κορυφή του βουνού.
- Γενική υποκειμενική (σχέση υποκειμένου), π.χ. Η πτώση του τείχους.
- Γενική αντικειμενική (σχέση αντικειμένου), π.χ. Ο σωτήρας του έθνους.
- Γενική της αιτίας (σχέση αιτίας), π.χ. Η χαρά της νίκης.
- Γενική του σκοπού (σχέση σκοπού), π.χ. Παπούτσια χορού.
- Γενική καταγωγής (σχέση καταγωγής ή συγγένειας), π.χ. Η κόρη του Περικλή.
- Γενική δημιουργού (σχέση δημιουργού), π.χ. Η Ιστορία του Θουκυδίδη.
- Γενική τόπου (σχέση τοπική), π.χ. Η συνθήκη της Λωζάνης.
- Γενική χρόνου (σχέση χρονική), π.χ. Τεχνοτροπία της Αναγέννησης.

β) Ο ονοματικός προσδιορισμός σε αιτιατική εκφράζει πολύ λίγες σχέσεις, τις εξής:

- Αιτιατική της αναφοράς (σχέση αναφοράς), π.χ. Είναι ένας άντρας δύο μέτρα ύψος.
- Αιτιατική του ποσού (σχέση ποσότητας), π.χ. Κάνει καθημερινά δρόμο πέντε χιλιόμετρα.

Υ. Επὶθετο με ουσιαστικὸ

Ο συνδυασμὸς ἐπιθέτου με ουσιαστικὸ εἶναι πολὺ συχνὸς στὶς ονοματικὲς φράσεις. Το ἐπίθετο με το ουσιαστικὸ συνδυάζονται σε μιὰ ονοματικὴ φράση με δύο τρόπους, τοὺς ἐξῆς: α) νὰ εἶναι στὴν ἴδια πτώση, ὁπότε το ἐπίθετο λειτουργεῖ ὡς ὁμοιόπτωτος προσδιορισμὸς στο ουσιαστικὸ καὶ β) νὰ εἶναι σε διαφορετικὴ πτώση, ὁπότε το ουσιαστικὸ λειτουργεῖ ὡς ἐτερόπτωτος προσδιορισμὸς στο ἐπίθετο.

α) Το ἐπίθετο ὡς ὁμοιόπτωτος προσδιορισμὸς στο ουσιαστικὸ: το ἐπίθετο στὴν περίπτωση αὐτὴ λειτουργεῖ ὡς προσδιορισμὸς στο ουσιαστικὸ καὶ του δίνει μιὰ συγκεκριμένη ιδιότητα, π.χ. το κτίριο → το χαμηλὸ κτίριο. Ἡ θέση τοῦ ἐπιθέτου εἶναι κανονικὰ πρὶν ἀπὸ το ουσιαστικὸ, π.χ. Καλὴ μέρα διάλεξες. Ὅταν ὑπάρχει ἄρθρο, το ἐπίθετο μπαίνει ἀνάμεσα στο ἄρθρο καὶ το ουσιαστικὸ, π.χ. ὁ καλὸς μαθητὴς. Εἶναι δυνατό, γιὰ λόγους ἔμφασης ἢ ἀποσαφήνισης ἢ καὶ γιὰ λόγους διαμόρφωσης ἰδιαίτερου ὕφους, το ἐπίθετο νὰ μπαίνει μετὰ ἀπὸ το ουσιαστικὸ, ἰδίως ἀν δὲν ὑπάρχει ἄρθρο ἢ ἀν χρησιμεύεται ἀόριστο ἄρθρο, π.χ. Συνάντησε μιὰ πλατεῖα τεράστια. Στὴν ἴδια περίπτωση, ἀν πρὶν ἀπὸ το ουσιαστικὸ ὑπάρχει ὀριστικὸ ἄρθρο, τότε αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται καὶ με το ἐπίθετο, π.χ. Ἡ βιβλιοθήκη ἡ μεγάλη ἐκλείσει.

Τὰ ἐπίθετα, ὅταν εἶναι ὁμοιόπτωτοι προσδιορισμοὶ ουσιαστικῶν, μπορεῖ νὰ εἶναι: ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ καὶ κατηγορηματικοὶ προσδιορισμοί.

ι) Ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοί: εἶναι οἱ προσδιορισμοὶ οἱ ὁποῖοι προσδίδουν μιὰ μόνιμη ιδιότητα στο ουσιαστικὸ που προσδιορίζουν καὶ δένονται με αὐτὸ πολὺ στενά

σημασιολογικά, κάποτε τόσο στενά, που μπορεί η ονοματική φράση να αποδοθεί με μία λέξη, π.χ. μικρά πράγματα → μικροπράγματα.

Ως επιθετικοί προσδιορισμοί χρησιμοποιούνται, εκτός από τα επίθετα, τα εξής:

- Αντωνυμίες, π.χ. **Αυτήν** τη χαρά δεν την ένιωσα άλλη φορά.
- Αριθμητικά, π.χ. Μας επισκέφτηκαν **τρεις** υπουργοί.
- Μετοχές, π.χ. Οι παντρεμένοι στρατιώτες υπηρετούν λιγότερο.
- Ουσιαστικά, π.χ. **Αγόρι** παιδί και διστάζει να μπει στο νερό.
- Επιρρήματα, π.χ. **Ανέβηκε** στον πάνω όροφο.
- Προθετικές φράσεις, π.χ. **Έζησε** μια ζωή **με ανία** (ανιαρή).

Συχνά από τον συνδυασμό επιθέτου και ουσιαστικού στην ονοματική φράση παραλείπεται το ουσιαστικό. Το επίθετο που μένει λειτουργεί ως ουσιαστικό, π.χ. Πήγε στη **λαϊκή** (ενν. αγορά). Η ομάδα μας συμμετέχει στους **ημιτελικούς** (ενν. αγώνες).

ii) **Κατηγορηματικοί προσδιορισμοί**: είναι οι προσδιορισμοί που προσδίδουν στα ουσιαστικά μια παροδική ιδιότητα, π.χ. Η μητέρα του **αγριεμένη** μπήκε στο δωμάτιό του. Ως κατηγορηματικοί προσδιορισμοί χρησιμοποιούνται συνήθως τα επίθετα: όλος, ολόκληρος, ακέραιος, μισός, μονός, διπλός, μόνος, μοναχός κ.ά.

β) **Το ουσιαστικό ως ετερόπτωτος προσδιορισμός του επιθέτου**: στην περίπτωση αυτή το ουσιαστικό λειτουργεί ως συμπλήρωμα στο επίθετο, π.χ. **Ήταν** ο κύ-

ριος υπεύθυνος του ατυχήματος. Κανονικά το επίθετο προηγείται του ουσιαστικού. Για λόγους ύφους όμως μπορεί να προηγείται και το ουσιαστικό, όταν επιδιώκεται να δοθεί έμφαση σ' αυτό, π.χ. Μπήκε σε μια αίθουσα γεμάτη φοιτητές, αλλά και Μπήκε σε μια αίθουσα φοιτητές γεμάτη. Το ουσιαστικό ως ετερόπτωτος προσδιορισμός στη νέα ελληνική βρίσκεται σε γενική ή σε αιτιατική πτώση.

Όταν το ουσιαστικό βρίσκεται σε γενική πτώση, εκφράζει τις εξής σχέσεις, από την ονομασία των οποίων χαρακτηρίζεται και η γενική:

- **Γενική της αξίας, π.χ. Η ομάδα του σχολείου μας ήταν άξια της νίκης της.**
- **Γενική αντικειμενική, π.χ. Η διευθύντρια ήταν συνομήλικη της μητέρας μου.**
- **Γενική της αιτίας, π.χ. Όλοι είμαστε υπεύθυνοι της καταστροφής.**
- **Γενική συγκριτική, π.χ. Η Κατερίνα είναι μικρότερη της Φωτεινής.**

Οι γενικές αυτές χρησιμοποιούνται κατά κανόνα σε τυπικό ύφος. Σε ουδέτερο και οικείο ύφος αντικαθίστανται από πρόθεση + αιτιατική, π.χ. Η διευθύντρια ήταν συνομήλικη με τη μητέρα μου. Όλοι είμαστε υπεύθυνοι για την καταστροφή.

Η σχέση της σύγκρισης εκφέρεται με γενική ουσιαστικού ή με τις προθέσεις από και παρά + ουσιαστικό ή αντωνυμία ή επίθετο ή ρήμα ή επίρρημα, π.χ. Η είσοδος του κτιρίου είναι μεγαλύτερη από την έξοδο. Καλύτερα αφελής παρά πονηρός. Σε μια σύγκριση πάντα υπάρχουν δυο όροι, οι οποίοι συγκρίνονται μεταξύ τους. Ο πρώτος όρος της σύγκρισης είναι αυτός που αποτελεί τη βάση της σύγκρισης, ενώ ο δεύτερος είναι αυτός

με τον οποίο γίνεται η σύγκριση, π.χ. Ο κινηματογράφος (α΄ όρος) μου αρέσει περισσότερο από το θέατρο (β΄ όρος). Ορισμένες φορές ο β΄ όρος της σύγκρισης παραλείπεται, γιατί εννοείται εύκολα, π.χ. Σήμερα δούλεψα περισσότερο (ενν. από ό,τι τις άλλες μέρες).

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Το οριστικό άρθρο κανονικά χρησιμοποιείται πριν από το ουσιαστικό και το προσδιορίζει. Συμβαίνει όμως συχνά να μπαίνει πριν από άλλα μέρη του λόγου (ρήματα, αντωνυμίες, επιρρήματα κτλ.) και να τα κάνει να λειτουργούν στον λόγο ως ουσιαστικά. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται ουσιαστικοποίηση. Παρατηρήστε τα παρακάτω παραδείγματα.

α. Με το **τρία** θα ξεκινήσετε (αριθμητικό).

β. Η παρέμβαση της κυρίας Αντωνοπούλου έφερε τα **πάνω κάτω** (επίρρημα).

γ. Το να **συμπεριφέρεται κανείς** με ανάρμοστο τρόπο δεν είναι θεμιτό (ρήμα).

δ. Το **εγώ** και το **αυτό** είναι όροι της ψυχανάλυσης (αντωνυμίες).

ε. Κάθε ενέργεια έχει και τα **συν** της (πρόθεση).

Παρατηρούμε ότι οι χρωματιστές λέξεις, ενώ ανήκουν σε άλλα μέρη του λόγου, λειτουργούν στις συγκεκριμένες προτάσεις ως ουσιαστικά λόγω της πρόταξης του άρθρου.

2. Η παράθεση και η επεξήγηση αποτελούν δύο είδη ομοιόπτωτων προσδιορισμών, που διαφέρουν μόνο ως προς τη σχέση του προσδιοριζόμενου με το

προσδιορίζον. Παρατηρήστε τη διαφορά της σχέσης αυτής στα παρακάτω παραδείγματα. Τα παραδείγματα α και γ περιέχουν επεξηγήσεις, ενώ τα β και δ παραθέσεις.

- α. Η συμπρωτεύουσα της Ελλάδος, **η Θεσσαλονίκη**, μεγαλώνει συνέχεια.
- β. Επισκέφτηκε φέτος το καλοκαίρι τα Γιάννενα, την Πρέβεζα, τον Λούρο και την Ηγουμενίτσα, **όλες πόλεις της Ηπείρου**.
- γ. Οι πρωταγωνιστές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, **Γερμανοί, Γάλλοι, Άγγλοι, Αμερικανοί, Ρώσοι και Ιάπωνες**, συνεχίζουν να ακμάζουν μεταπολεμικά.
- δ. Μαθητές, καθηγητές και γραμματείς, το σύνολο του προσωπικού του σχολείου, ήταν παρόντες.

Παρατηρούμε ότι στα α και γ τα προσδιορίζοντα (η Θεσσαλονίκη, Γερμανοί, Γάλλοι, Άγγλοι, Αμερικανοί, Ρώσοι και Ιάπωνες) έχουν πιο στενή έννοια από τα προσδιοριζόμενα, ενώ αντίθετα στα β και δ τα προσδιορίζοντα (πόλεις, το σύνολο του προσωπικού) έχουν έννοια πιο ευρεία από ό,τι τα προσδιοριζόμενα.

3. Στη νέα ελληνική έχουμε συχνά δύο ουσιαστικά στην ίδια πτώση, που το ένα προσδιορίζει το άλλο. Παρατηρήστε τις παρακάτω προτάσεις, οι οποίες περιέχουν τέτοιους προσδιορισμούς.

- α. Φέρε μου, σε παρακαλώ, **ένα ποτήρι νερό**.
- β. Πήγαινε στον κύριο **ένα μπουκάλι μπίρα**.
- γ. Ήταν **Δευτέρα μεσημέρι**.
- δ. Η γιορτή μας έγινε **Χριστούγεννα βράδυ**.

Τα ουσιαστικά νερό (α), μπίρα (β), μεσημέρι (γ) και βράδυ (δ) προσδιορίζουν τα ουσιαστικά που προηγούνται: ποτήρι (α), μπουκάλι (β), Δευτέρα (γ) και Χριστούγεννα (δ). Μεταξύ αυτών των ουσιαστικών υπάρχει και κάποια σχέση. Έτσι στα α και β η σχέση είναι του περιεχομένου και στα γ και δ του χρόνου.

4. Οι επιθετικοί προσδιορισμοί κατά κανόνα προηγούνται της λέξης που προσδιορίζουν. Είναι δυνατό όμως να βρίσκονται σε άλλη θέση, ανάλογα με το ύφος που θέλει να πετύχει ο ομιλητής. Παρατηρήστε τα παρακάτω παραδείγματα.

α. Ξεκίνησε να γράφει ένα διήγημα για δύο **αγνώστους** μεταξύ τους ανθρώπους.

β. Πέρασε μια εβδομάδα **δύσκολη** και **ανιαρή**.

γ. Πέρασε τη μέρα του σε μια ακτή **φιλόξενη**.

Παρατηρούμε ότι στο α ο επιθετικός προσδιορισμός προηγείται, αλλά ανάμεσα στον προσδιορισμό και στο προσδιοριζόμενο ουσιαστικό μεσολαβούν δυο άλλες λέξεις (μεταξύ τους). Οι λέξεις αυτές μπορούσαν να μπουν και μετά τον προσδιορισμό (... ανθρώπους αγνώστους μεταξύ τους) αλλά, κυρίως στον προφορικό λόγο, και πριν από τον προσδιορισμό (... μεταξύ τους αγνώστους ανθρώπους). Η συγκεκριμένη σύνταξη αποτελεί συνειδητή επιλογή του ομιλητή που δίνει έμφαση στους προτασσόμενους όρους. Στα β και γ οι επιθετικοί προσδιορισμοί έπονται των προσδιοριζόμενων ουσιαστικών, πάλι για λόγους έμφασης. Με τον τρόπο αυτό δίνεται έμφαση στη σημασία που δηλώνεται από τους επιθετικούς προσδιορισμούς.

5. Οι ετερόπτωτοι προσδιορισμοί σε ουσιαστικό ή σε επίθετο δηλώνουν διάφορες σχέσεις. Παρακάτω παρατίθενται αποσπάσματα από κείμενα με ετερόπτωτους προσδιορισμούς και δίπλα σε κάθε απόσπασμα ο χαρακτηρισμός της σχέσης που δηλώνεται.

α. Τα μέλη της Σχολής ήταν χωρισμένα σε δύο μέρη [διαιρετική].

β. Τα κείμενα επιδέχονταν δύο επίπεδα ερμηνείας [ιδιότητας].

γ. Έπρεπε να ανακαλέσει στη μνήμη του όλα τα γεγονότα της προηγούμενης μέρας [χρόνου].

δ. Εισέπραττε κατά την αναχώρησή του μέρος των αγαθών που είχε καταθέσει [διαιρετική].

ε. Στα μαθηματικά αυτό λέγεται διερεύνηση του προβλήματος [αντικειμενική].

στ. Το πανεπιστήμιο του Βερολίνου του είχε στείλει μια επιστολή [τόπου].

ζ. Δεν είναι εύκολο πράγμα να ακούει κανείς τη φωνή ενός ανθρώπου που λείπει [υποκειμενική].

η. Βγαίνοντας από το σπίτι του Παύλου, είδαν στην είσοδο ένα τεράστιο όγκο [κτητική].

θ. Ελπίζω να έρθουν και οι δύο κόρες του Περικλή [συγγένειας].

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ		
ΑΡΘΡΟ + ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ		
ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ + ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	Ομοιόπτωτος προσδιορισμός	Παράθεση Επεξήγηση
	Ετερόπτωτος προσδιορισμός	Σε γενική Σε αιτιατική
ΕΠΙΘΕΤΟ + ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	Το επίθετο ως ομοιόπτωτος προσδιορισμός	Επιθετικός προσδιορισμός Κατηγορηματικός προσδιορισμός
	Το ουσιαστικό ως ετερόπτωτος προσδιορισμός	Σε γενική

3. ΤΟ ΡΗΜΑ ΚΑΙ Η ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ

- Η λειτουργία της ρηματικής φράσης
- Διαθέσεις και φωνές, χρόνοι, εγκλίσεις και τροπικότητες, το ποιόν ενέργειας, το πρόσωπο: οι σημασίες τους
- Τα στοιχεία της ρηματικής φράσης

3.1. Ορισμός – Λειτουργία

Το ρήμα αποτελεί από συντακτική άποψη το κεντρικό στοιχείο πάνω στο οποίο στηρίζεται η πρόταση της νέας ελληνικής. Με αυτό εκφράζεται στον λόγο η ενέργεια ή η κατάσταση του υποκειμένου του ρήματος, π.χ. Οι επιβάτες **κατεβαίνουν** από το λεωφορείο. Το ρήμα λειτουργεί ως στοιχείο που καθορίζει τον αριθμό και το είδος των άλλων γλωσσικών στοιχείων που συνδυάζονται με αυτό και παράλληλα θεμελιώνει το μήνυμα που δίνεται από την πρόταση, π.χ. **Εργάζεται** στο κατάστημα του θείου του, αλλά **Συνεργάζεται** με τον θείο του.

Η ρηματική φράση είναι το λεκτικό σύνολο στο οποίο συνδυάζεται το ρήμα με τα στοιχεία που το συμπληρώνουν (αντικείμενο, κατηγορούμενο, επιρρηματικά στοιχεία), π.χ. Ο Παύλος **ακούει ραδιόφωνο**. Μπορεί να αποτελείται και μόνο από το ρήμα, π.χ. Η Ζωή **παίζει**. Πολλές φορές οι λέξεις που αποτελούν τη ρηματική φράση δένονται νοηματικά τόσο στενά μεταξύ τους που μπορούν να αποδοθούν και με ένα ρήμα, π.χ. Ο Σωτήρης **νιώθει πλήξη** → Ο Σωτήρης **πλήττει**. Η ρηματική φράση λειτουργεί ως το στοιχείο που διευκρινίζει, επεξηγεί και ολοκληρώνει το νόημα που δίνεται σε μια πρόταση.

3.2. Το ρήμα και τα παρεπόμενά του

Τα παρεπόμενα του ρήματος είναι οι διαθέσεις, οι φωνές, οι χρόνοι, οι εγκλίσεις, το ποιόν ενέργειας, οι αριθμοί και τα πρόσωπα. Στην ενότητα της Μορφολογίας του ρήματος (σσ. 165-172, α' τόμος) παρουσιάζονται και αναλύονται στον βαθμό που εξυπηρετούν κυρίως την κατανόηση του σχηματισμού των μορφολογικών τύπων του ρήματος. Εδώ παρουσιάζονται και αναλύονται με σκοπό να γίνει κατανοητή η λειτουργία τους στη Σύνταξη.

α. Διαθέσεις και φωνές

Οι φωνές είναι οι ομάδες μορφολογικών τύπων των ρημάτων της νέας ελληνικής, ενώ η διάθεση ορίζεται ως η ιδιότητα του ρήματος με την οποία φαίνεται αν το υποκείμενο ενεργεί ή παθαίνει ή βρίσκεται απλώς σε μια κατάσταση. Οι φωνές είναι δύο (ενεργητική και παθητική), ενώ οι διαθέσεις είναι τέσσερις (ενεργητική, παθητική, μέση και ουδέτερη). Από τους ορισμούς αυτούς φαίνεται ότι οι μεν φωνές αποτελούν χαρακτηριστικό της Μορφολογίας του ρήματος, ενώ οι διαθέσεις χαρακτηριστικό της Σύνταξης και της Σημασιολογίας.

Μολονότι οι όροι «ενεργητική» και «παθητική» συμπίπτουν στις διαθέσεις και τις φωνές, αυτό δε σημαίνει ότι συμπίπτουν πάντα και οι μορφολογικές με τις σημασιολογικές κατηγορίες. Έτσι, υπάρχουν ρήματα που εμπίπτουν στην ενεργητική φωνή, αλλά ανήκουν στην παθητική ή στη μέση διάθεση, π.χ. παθαίνω, λιώνω, ξαπλώνω, και άλλα που εμπίπτουν στην παθητική φωνή, αλλά ανήκουν στην ενεργητική διάθεση, π.χ. έρχομαι, ανέχομαι, δέχομαι κ.ά.

- **Ενεργητική διάθεση** έχουν τα ρήματα που δείχνουν πως το υποκείμενο ενεργεί. Τα ρήματα αυτά ονομάζονται ενεργητικά, π.χ. Ο διευθυντής του σχολείου επιβραβεύει τρεις μαθητές. Τα ενεργητικά ρήματα διακρίνονται σε μεταβατικά και αμετάβατα. Μεταβατικά ονομάζονται τα ρήματα που δείχνουν ότι η ενέργεια του υποκειμένου πηγαίνει (μεταβιβάζεται) σε ένα πρόσωπο, ζώο, κατάσταση ή πράγμα, π.χ. Η Βασιλική κόβει πατάτες. Αμετάβατα ονομάζονται τα ρήματα που η ενέργεια του υποκειμένου τους δεν πηγαίνει (δε μεταβιβάζεται) πουθενά, π.χ. Τα παιδιά παίζουν. Ορισμένα ενεργητικά ρήματα χρησιμοποιούνται στον λόγο άλλοτε ως μεταβατικά και άλλοτε ως αμετάβατα, π.χ. Η Ζωή σπουδάζει Φιλοσοφία (μεταβατικό), αλλά Η Ζωή ή σπουδάζει στο εξωτερικό (αμετάβατο). Η ενεργητική διάθεση χρησιμοποιείται πιο συχνά από ό,τι η παθητική και κυρίως στον καθημερινό προφορικό λόγο και στον μη επίσημο γραπτό.
- **Παθητική διάθεση** έχουν τα ρήματα που δείχνουν πως το υποκείμενο παθαίνει κάτι, π.χ. Η Φρόσω αδικήθηκε από τις φίλες της. Αυτός ή αυτό που προκαλεί το πάθημα άλλοτε παραλείπεται, Ο δάσκαλος ζαλίστηκε, και άλλοτε εκφράζεται από μια φράση που αρχίζει με την πρόθεση από και σπανιότερα με τη με, π.χ. Ο δάσκαλος ζαλίστηκε από τις φωνές. Η φράση που αρχίζει με το από (ή με το με) ονομάζεται ποιητικό αίτιο. Η παθητική διάθεση χρησιμοποιείται, όταν ο ομιλητής θέλει να δώσει έμφαση στο αποτέλεσμα της ενέργειας, σε αντίθεση με τη χρήση της ενεργητικής διάθεσης, με την οποία δίνεται έμφαση στην ενέργεια του ρήματος, αλλά και στον δράστη της ενέργειας, π.χ. Οι τελικοί βαθμοί δικαίωσαν τους φοιτητές (ενεργ.), αλλά Οι φοι-

τητές δικαιώθηκαν από τους τελικούς βαθμούς (παθητ.). Η παθητική διάθεση χρησιμοποιείται κυρίως στον γραπτό λόγο σε ύφος τυπικό και ουδέτερο. Πολύ συχνή είναι επίσης η χρήση της στον ειδησεογραφικό δημοσιογραφικό λόγο.

- **Μέση διάθεση** έχουν τα ρήματα τα οποία δείχνουν πως η ενέργεια που κάνει το υποκείμενο επιστρέφει στο ίδιο. Τα ρήματα αυτά ονομάζονται μέσα, π.χ. Η Χριστίνα **χτενίζεται** προσεκτικά. Είναι δυνατό όμως να έχουμε μέση διάθεση, αλλά να μην εκτελεί την ενέργεια που δηλώνει το ρήμα το ίδιο το υποκείμενο, αλλά κάποιος άλλος για λογαριασμό του υποκειμένου, π.χ. Ο κλητήρας του σχολείου μας **κουρεύεται** στον κουρέα της γειτονιάς του. Τα μέσα ρήματα που δείχνουν πως η ενέργεια που κάνει το υποκείμενο επιστρέφει άμεσα στο ίδιο ονομάζονται αυτοπαθή, π.χ. Η Σοφία **λούζεται**, ενώ αυτά που δείχνουν ότι γίνεται μια ενέργεια κατά την οποία αλληλοεπηρεάζονται δύο ή περισσότερα υποκείμενα ονομάζονται αλληλοπαθή, π.χ. Ο Τάκης και ο Κώστας **τηλεφωνιούνται** συχνά.
- **Ουδέτερη διάθεση** έχουν τα ρήματα που δείχνουν πως το υποκείμενο ούτε ενεργεί ούτε παθαίνει κάτι, απλώς βρίσκεται σε μια κατάσταση. Τα ρήματα αυτά ονομάζονται ουδέτερα, π.χ. Ο Παύλος **κοιμάται** πολύ.

β. Ο ι χ ρ ό ν ο ι

Οι χρόνοι είναι μορφολογικοί τύποι του ρήματος, με τους οποίους δηλώνεται πότε γίνεται αυτό που σημαίνει το ρήμα. Οι χρόνοι είναι τριών ειδών: α) οι παροντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται στο παρόν (ενεστώτας και παρακείμενος), β) οι παρελθοντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι έγινε στο παρελθόν (παρατα-

τικός, αόριστος και υπερσυντέλικος), και γ) οι μελλοντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον (εξακολουθητικός μέλλοντας, συνοπτικός μέλλοντας και συντελεσμένος μέλλοντας). Οι παραπάνω χρονικές σχέσεις δηλώνονται κυρίως στην οριστική. Η χρονική στιγμή στις κύριες προτάσεις ορίζεται σε σχέση με τον χρόνο που εκφωνείται ο λόγος. Με τους μορφολογικούς τύπους του ρήματος που δηλώνουν χρόνο δηλώνεται ταυτόχρονα και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η πράξη που σημαίνει το ρήμα σε σχέση με τη διάρκειά της. Για το χαρακτηριστικό αυτό βλ. πιο κάτω, στην ενότητα για το ποιόν ενέργειας του ρήματος, σ. 149-150, β' τόμος.

➤ Η σημασία των χρόνων στην οριστική

■ Παροντικοί χρόνοι

● Ο ενεστώτας

Ο ενεστώτας δηλώνει κατά κανόνα ενέργεια που γίνεται στο παρόν συνεχώς ή επαναλαμβάνεται, π.χ. Οι διακοπές των μαθητών τα τελευταία χρόνια κρατούν δύο μήνες.

Ο ενεστώτας χρησιμοποιείται επίσης:

α) Σε εκφράσεις που έχουν ένα γενικό, παγχρονικό ή αχρονικό, κύρος, όπως οι παροιμίες και τα γνωμικά. Τότε ονομάζεται γνωμικός ενεστώτας, π.χ. Όποιος βιάζεται σκοντάφτει.

β) Σε αφηγήσεις που αναφέρονται σε πράξεις του παρελθόντος με σκοπό να δοθεί μεγαλύτερη ζωντάνια στην περιγραφή. Τότε ονομάζεται ιστορικός ενεστώτας, π.χ. Ήμασταν στον σταθμό και περιμέναμε το τρένο. Ξαφνικά έρχεται λαχανιασμένη η Αλίκη και μας ανακοινώνει το ευχάριστο νέο.

γ) Σε εκφράσεις οι οποίες δηλώνουν μια ενέργεια που παρουσιάζεται ότι θα γίνει στο μέλλον οπωσδήποτε, π.χ. Την επόμενη εβδομάδα αρχίζουν οι εξετάσεις.

- **Ο παρακείμενος**

Ο παρακείμενος δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που έγινε πριν από τη χρονική στιγμή κατά την οποία εκφωνείται ο λόγος, αλλά το αποτέλεσμα της εξακολουθεί να ισχύει και στο παρόν, π.χ. Η κυβέρνηση έχει επιβάλει νέους φόρους. Σε πολλές περιπτώσεις ο παρακείμενος αντικαθίσταται από τον αόριστο. Γι' αυτό μπορεί να θεωρηθεί και παρελθοντικός χρόνος, π.χ. Ο κ. Ιωαννίδης έχει ζητήσει πολλά από τους μαθητές του → Ο κ. Ιωαννίδης ζήτησε πολλά από τους μαθητές του. Η αντικατάσταση όμως αυτή δεν είναι δυνατό να γίνει σε όλες τις περιπτώσεις, π.χ. ενώ μπορεί να ειπωθεί στη νέα ελληνική η φράση: Άνοιξε ένα μαγαζί εδώ και δύο χρόνια, αλλά αναγκάστηκε να το κλείσει, δεν μπορεί όμως να ειπωθεί η φράση: Έχει ανοίξει ένα μαγαζί εδώ και δύο χρόνια, αλλά αναγκάστηκε να το κλείσει. (Στα παραπάνω παραδείγματα φαίνεται ότι δεν μπορεί να συνδυαστεί ο χρονικός προσδιορισμός του παρελθόντος με παρακείμενο, ενώ μπορεί να συνδυαστεί με αόριστο).

Ο παρακείμενος αντί του αορίστου χρησιμοποιείται συνήθως, όταν ο ομιλητής θέλει να δείξει ότι η χρονική απόσταση, η οποία χωρίζει τη στιγμή της πράξης που δηλώνει το ρήμα από τη στιγμή της αναφοράς στην πράξη αυτή, είναι μεγάλη, π.χ. Η Ελένη έχει εργαστεί σε βιβλιοπωλείο. Γενικώς πάντως, τα σημασιολογικά όρια μεταξύ του αορίστου και του παρακειμένου στη χρήση της νέας ελληνικής δεν είναι σαφή.

- **Παρελθοντικοί χρόνοι**

- **Ο παρατατικός**

Ο παρατατικός δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που γινόταν στο παρελθόν συνεχώς ή επαναλαμβανόταν σε τακτά διαστήματα, π.χ. Εκείνη τη χρονιά **δούλευα** σ' έναν διεθνή οργανισμό. Ο παρατατικός χρησιμοποιείται επίσης με πρόταξη του θα, για να δηλώσει μια ενέργεια που δεν πραγματοποιείται είτε πρόκειται για το παρελθόν είτε για το παρόν είτε για το μέλλον, π.χ. **Νόμιζα πως θα έφευγε** σήμερα ο Γιώργος.

- **Ο αόριστος**

Ο αόριστος δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που έγινε και τελείωσε στο παρελθόν, π.χ. Ο σερβιτόρος **καθάρισε** όλα τα τραπέζια.

Ο αόριστος χρησιμοποιείται επίσης:

α) Σε εκφράσεις οι οποίες δηλώνουν ενέργειες που γίνονται στο παρόν, τις οποίες κατά κανόνα δηλώνει ο ενεστώτας. Χρησιμοποιείται σε γνωμικά και παροιμίες και ονομάζεται γνωμικός αόριστος, π.χ. Ο τρελός **είδε** τον μεθυσμένο και τον **φοβήθηκε**.

β) Σε εκφράσεις οι οποίες δηλώνουν ενέργειες που παρουσιάζονται ότι θα γίνουν οπωσδήποτε και γρήγορα στο μέλλον, π.χ. **Στείλε** μου μήνυμα εσύ κι εγώ **αμέσως ήρθα**.

- **Ο υπερσυντέλικος**

Ο υπερσυντέλικος δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που έγινε στο παρελθόν, πριν αρχίσει κάποια άλλη που επίσης έγινε στο παρελθόν, π.χ. Ο αντιπρόεδρος **είχε φύγει**, όταν τον ζήτησαν στο τηλέφωνο.

Ο υπερσυντέλικος χρησιμοποιείται επίσης:

α) Για να δηλώσει ότι κάποια ενέργεια έγινε στο πολύ μακρινό παρελθόν, χωρίς να συσχετιστεί αυτή με κάποια άλλη ενέργεια, π.χ. Κάποτε η αδελφή του Γιώργου είχε κερδίσει στο λαχείο. Στην περίπτωση αυτή ο υπερσυντέλικος μπορεί να αντικατασταθεί και με τον αόριστο, π.χ. Κάποτε η αδελφή του Γιώργου κέρδισε στο λαχείο.

β) Με πρόταξη του θα, για να δηλώσει ότι κάποια ενέργεια δεν ολοκληρώθηκε, αν και θα ήταν δυνατό να είχε ολοκληρωθεί στο παρελθόν, π.χ. Κάθε λογικός άνθρωπος εκείνη την ώρα θα είχε φύγει. Ο Γιώργος όμως δεν έφυγε.

■ **Μελλοντικοί χρόνοι**

● **Ο συνοπτικός μέλλοντας**

Ο συνοπτικός μέλλοντας δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που θα γίνει και θα τελειώσει σε κάποια μελλοντική στιγμή, π.χ. Αύριο το πρωί ο Αριστοτέλης θα σου φέρει τα αποτελέσματα.

Ο συνοπτικός μέλλοντας χρησιμοποιείται επίσης:

α) Αντί για ενεστώτα, για να δηλώσει μια επαναλαμβανόμενη ενέργεια, π.χ. Ο Περικλής κάθε μεσημέρι θα επιστρέψει από το σχολείο, θα φάει, θα διαβάσει και θα δει τηλεόραση.

β) Σπανιότερα, σε βιογραφικές αφηγήσεις, αντί για αόριστο, π.χ. Ο καλλιτέχνης γεννήθηκε και σπούδασε στην Αθήνα. Στη συνέχεια θα ζήσει μερικά χρόνια στο Παρίσι. Θα μεγαλουργήσει όμως στο Βερολίνο.

- **Ο εξακολουθητικός μέλλοντας**

Ο εξακολουθητικός μέλλοντας δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια που θα γίνεται στο μέλλον συνεχώς ή θα επαναλαμβάνεται σε τακτά διαστήματα, π.χ. Το νέο διαστημόπλοιο θα ταξιδεύει συνέχεια στο διάστημα.

- **Ο συντελεσμένος μέλλοντας**

Ο συντελεσμένος μέλλοντας δηλώνει κατά κανόνα μια ενέργεια η οποία θα γίνει στο μέλλον και θα έχει τελειώσει, πριν τελειώσει μια άλλη ενέργεια. Η τελευταία ενέργεια είτε δηλώνεται είτε υπονοείται, π.χ. 'Όταν έρθει η διευθύντρια, οι μαθητές θα έχουν μπει στην αίθουσα.

Υ. Εγκλίσεις και τροπικότητες

Με τις εγκλίσεις δηλώνεται πώς θέλουμε να παρουσιάσουμε κάθε φορά αυτό που σημαίνει το ρήμα. Οι εγκλίσεις του ρήματος διαφοροποιούνται είτε μορφολογικά είτε με τη χρήση μορίων πριν από τους ρηματικούς τύπους και είναι δύο ειδών: οι προσωπικές και οι απρόσωπες. Οι προσωπικές εγκλίσεις έχουν ξεχωριστούς μορφολογικούς τύπους για τα διάφορα πρόσωπα του ρήματος και είναι η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική, π.χ. Περπάτα γρήγορα (προστ.). Οι απρόσωπες εγκλίσεις είναι αυτές που δε διαθέτουν ξεχωριστούς μορφολογικούς τύπους για τα διάφορα πρόσωπα του ρήματος και είναι το απαρέμφατο και η μετοχή, π.χ. Διαβάζει ακούγοντας μουσική (μετοχή).

Τροπικότητες ονομάζονται οι διάφορες σημασιολογικές λειτουργίες που εκφράζονται με τη χρήση των εγκλίσεων και δείχνουν την υποκειμενική στάση του ομιλητή, π.χ. Να κερδίσει το λαχείο και τότε ποιος τον πιάνει!

(υποθετική τροπικότητα). Οι τροπικότητες είναι δύο ειδών: η επιστημική και η δεοντική. Επιστημική τροπικότητα είναι αυτή που σχετίζεται με τον βαθμό της βεβαιότητας που εκφράζει ο ομιλητής γι' αυτό που λέει, π.χ. Πρέπει να περάσατε πολύ καλά στο ταξίδι. Δεοντική τροπικότητα είναι αυτή που σχετίζεται με τον βαθμό της αναγκαιότητας που εκφράζει ο ομιλητής για την πραγματοποίηση αυτού που λέει, π.χ. Λέω να πάω σήμερα θέατρο. Οι τροπικότητες εκφράζονται στη νέα ελληνική με ένα μεγάλο αριθμό γλωσσικών (π.χ. συνδυασμοί συνδέσμων, τροπικά ρήματα, εκφράσεις κτλ.) και εξωγλωσσικών (π.χ. ανασήκωμα ώμων, χειρονομίες κτλ.) στοιχείων. Εξετάζονται μαζί με τις εγκλίσεις, γιατί και οι εγκλίσεις –κυρίως οι προσωπικές– εκφράζουν τροπικότητες.

➤ Οι εγκλίσεις

- Οι προσωπικές εγκλίσεις
- Η οριστική

Η οριστική εκφράζει κατά κανόνα μια ενέργεια ή μια κατάσταση πραγματική και βέβαιη, π.χ. Η Ελλάδα ανήκει στην Ενωμένη Ευρώπη. Συχνά όμως μπορεί να εκφράζει και άλλες σημασίες, όπως τη δυνατότητα να γίνει κάτι (π.χ. Θα πετούσε από τη χαρά του, αν έπαιρνε το δίπλωμα), την πιθανότητα (π.χ. Δεν ήρθε ακόμη. Θα τον πήρε ο ύπνος), την ευχή (π.χ. Ας τον έβλεπε κι ας ήταν για λίγο) και την παράκληση (π.χ. Δεν προσέχεις λιγάκι τη διατροφή σου). Για περισσότερα σχετικά με τις σημασίες που εκφράζει η οριστική βλ. στην ενότητα για τις τροπικότητες (σ. 146-149, β' τόμος).

Η οριστική έχει κανονικά άρνηση δε(v). Όταν δηλώνει ευχή, έχει άρνηση μη(v).

- **Η υποτακτική**

Η υποτακτική εκφράζει κατά κανόνα το ζητούμενο, το ενδεχόμενο και το επιθυμητό, π.χ. **Αν μαγειρέψω γεμιστά, θα είναι όλοι ευχαριστημένοι.** Συχνά παίρνει και άλλες σημασίες, όπως της προτροπής (π.χ. **Ας σταματήσετε αυτή τη φλυαρία!**), της παραχώρησης (π.χ. **Ας δεχτούμε στην εκδρομή ακόμη έναν**), της ευχής (π.χ. **Μακάρι να ζήσει**), της απορίας (π.χ. **Δεν είναι καθόλου καλά τα νέα, πώς να του το πω;**), της προσταγής (π.χ. **Να τα πεις όλα**), της απαγόρευσης (π.χ. **[Να] Μην πιστεύεις στον καθένα**) κ.ά. Για περισσότερα σχετικά με τις σημασίες που εκφράζει η υποτακτική βλ. στην ενότητα για τις τροπικότητες.

Η υποτακτική χαρακτηρίζεται από τη χρήση των μορίων να, ας, καθώς και από το ότι συνδυάζεται με τους συνδέσμους αν, εάν, όταν, πριν, πριν να, μόλις, προτού, άμα, για να, μήπως.

Στις απαγορεύσεις χρησιμοποιείται συνήθως η υποτακτική χωρίς το μόριο να, π.χ. **(Να) Μην τον ακούς σε ό,τι σου λέει.**

Η υποτακτική έχει την άρνηση **μη(ν).**

- **Η προστακτική**

Η προστακτική ανάλογα με την επικοινωνιακή συνθήκη μπορεί να εκφράζει προσταγή (π.χ. **Προχωρήστε αργά και σταθερά προς τα εμπρός**), παράκληση (π.χ. **Ελάτε, σας παρακαλώ, στις θέσεις σας**) κ.ά. Για περισσότερα σχετικά με τις σημασίες που εκφράζει η προστακτική βλ. πιο κάτω, στην ενότητα Οι τροπικότητες.

- Οι απρόσωπες εγκλίσεις
- Η μετοχή

Η νέα ελληνική διαθέτει κατά βάση για τη μετοχή τρεις τύπους: α) έναν για τη μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φωνής, β) έναν για τη μετοχή του ενεστώτα παθητικής φωνής και γ) έναν για τη μετοχή του παρακειμένου της παθητικής φωνής.

α) Η μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φωνής είναι άκλιτη και δηλώνει πράξη που γίνεται ταυτόχρονα με την πράξη που δηλώνει το ρήμα της πρότασης στην οποία βρίσκεται η μετοχή, π.χ. 'Εδινε εντολές με τα χέρια μιλώντας ταυτόχρονα στο κινητό. Η μετοχή του ενεστώτα έχει πάντα το υποκείμενό της σε πτώση ονομαστική και είναι συνήθως το ίδιο με το υποκείμενο του ρήματος που προσδιορίζει (συνημμένη μετοχή), π.χ. Η Ελένη έφυγε τρέχοντας για το σπίτι. Σε ορισμένες – σπάνιες – περιπτώσεις μπορεί το υποκείμενο της μετοχής να είναι διαφορετικό από το υποκείμενο του ρήματος που προσδιορίζει, π.χ. Ανεβαίνοντας το βουνό, ο ιδρώτας άρχισε να ρέει ασταμάτητα. Η μετοχή του ενεστώτα εκφράζει διάφορες επιρρηματικές σχέσεις, κυρίως τρόπο, αλλά και χρόνο, αιτία, υπόθεση, και εναντίωση (επιρρηματική μετοχή).

π.χ. Έφυγε περπατώντας βιαστικά (τόπος).

β) Ο τύπος της μετοχής του παρακειμένου της παθητικής φωνής κλίνεται στα τρία γένη και στους δυο αριθμούς και λειτουργεί ως επίθετο (επιθετική μετοχή), π.χ. Οι μαθητές της Β' τάξης ήταν χθες αναστατωμένοι.

γ) Η μετοχή του ενεστώτα της παθητικής φωνής κλίνεται κι αυτή στα τρία γένη και στους δύο αριθμούς και λειτουργεί ως επίθετο (επιθετική μετοχή), π.χ. Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας ήταν το τιμώμενο πρόσωπο. Ορισμένες από αυτές τις μετοχές έγιναν ουσιαστικά, π.χ.

Το ζητούμενο της οικονομίας είναι η αύξηση των εσόδων.

Στους τύπους της μετοχής μπορούν να συμπεριληφθούν και οι περιφραστικοί τύποι για τη μετοχή του παρακειμένου της ενεργητικής και της παθητικής φωνής. Λειτουργούν με παρόμοιο τρόπο με τη μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φωνής, μόνο που δηλώνουν πράξη προτερόχρονη από την πράξη που δηλώνει το ρήμα της κύριας πρότασης, π.χ. **Έχοντας γράψει** όλες τις επιστολές, ένωθε σίγουρος για το μέλλον.

Τέλος, οι μετοχές του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής σε -ων, -ουσα, -ον ή -ών, -ούσα, -όν/-ούν, του αορίστου της ενεργητικής φωνής (-ας, -ασα, -αν) και του αορίστου της παθητικής φωνής (-είς, -είσα, -έν), που προέρχονται από την Καθαρεύουσα και χρησιμοποιούνται σε πολύ τυπικό ύφος, λειτουργούν συνήθως ως επίθετα, π.χ. Ο αρχιεπίσκοπος επιβράβευσε τους **μελετώντες** την Αγία Γραφή. Οι **ελπίσαντες** στη βελτίωση της οικονομίας διαψεύστηκαν. Τα **ενισχυθέντα** με τόνους τσιμέντου φράγματα άντεξαν στην ισχυρή πίεση του ποταμού (βλ. και σ. 76-77, β' τόμος).

- **Το απαρέμφατο**

Το απαρέμφατο είναι ένας άκλιτος τύπος του ρήματος που χρησιμοποιείται στον σχηματισμό περιφραστικών χρόνων, π.χ. έχει ανοίξει, έχουμε ζήσει.

➤ **Οι τροπικότητες**

- **Επιστημική τροπικότητα**

Η επιστημική τροπικότητα καλύπτει ένα φάσμα σημασιών σχετικών με τη βεβαιότητα του ομιλητή γι' αυτό που

λέει, που στο ένα του άκρο βρίσκεται η υπόθεση και στο άλλο η ρητά δηλωμένη βεβαιότητα. Ορισμένες από αυτές τις σημασίες είναι οι εξής:

- **Υπόθεση**

Εκφράζεται η υπόθεση του ομιλητή γι' αυτό που λέει. Εκφέρεται με το να + υποτακτική, τα αν, εάν, άμα, έτσι και, ας +οριστική πολλών χρόνων κ.ά., π.χ. **Να ξέρουν** οι άνθρωποι τι χάνουν από τη ζωή στο χωριό, θα φύγουν από τις πόλεις. **Ας είχε** αυτοκίνητο και θα έβλεπες πού θα ήταν.

- **Δυνατότητα**

Εκφράζεται από τον ομιλητή αυτό που είναι δυνατό να γίνει. Εκφέρεται ως εξής: μπορεί + υποτακτική, ίσως + υποτακτική, θα + οριστική κ.ά., π.χ. Φέτος, λόγω του καιρού, **μπορεί να έχουμε** μεγάλη παραγωγή λαδιού. **Ίσως κάνει** λιγότερο κρύο τον επόμενο μήνα.

- **Πιθανότητα**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η πιθανότητα να γίνει αυτό που λέει. Από αυτήν την άποψη είναι πιο ισχυρή από τη δυνατότητα. Εκφέρεται με τα πρέπει + υποτακτική, θα + οριστική κ.ά., π.χ. Ο θεός σου **πρέπει να έχει** πολλά χρήματα για να τα ξοδεύει τόσο εύκολα. **Θα ήταν** δύσκολα εκείνα τα χρόνια.

- **Βεβαιότητα**

Εκφράζεται από τον ομιλητή βεβαιότητα γι' αυτό που λέει. Εκφέρεται με απλή οριστική και συνοδεύεται συχνά από εκφράσεις (επιρρήματα κτλ.) που δηλώνουν

βεβαιότητα, π.χ. Ο Κολόμβος σίγουρα **ανακάλυψε** την Αμερική.

- **Δεοντική τροπικότητα**

Η δεοντική τροπικότητα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα σημασιών σχετικών με την προσδοκία πραγματοποίησης αυτών που λέει ο ομιλητής, που στο ένα άκρο του βρίσκεται η απλή επιθυμία και στο άλλο η υποχρέωση. Ορισμένες από αυτές τις σημασίες είναι οι εξής:

- **Επιθυμία**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η επιθυμία του υποκειμένου. Εκφέρεται συχνά με το ρήμα θέλω + υποτακτική, π.χ. **Όλοι θέλουν να έχουν καλή υγεία.**

- **Ευχή**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η επιθυμία του υποκειμένου ως ευχή. Είναι πιο ισχυρή από την τροπικότητα της επιθυμίας. Εκφέρεται με απλή υποτακτική (και εκφράσεις που δείχνουν πως πρόκειται για ευχή και όχι προσταγή) και με τα ας, να, μακάρι, που + υποτακτική, π.χ. **Ας πλύνει καμιά φορά το αυτοκίνητο. Να μπεις στην εκκλησία, έστω και για λίγο.**

- **Πρόθεση**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η πρόθεση του υποκειμένου να κάνει μια ενέργεια. Εκφέρεται με ρήματα που δηλώνουν πρόθεση (στοχεύω να, σκοπεύω να, προτίθεμαι να, λέω να κτλ.) + υποτακτική, π.χ. **Οι μαθητές της Γ' Λυκείου σκοπεύουν να πάνε φέτος εκδρομή στην Ιταλία.**

- **Υποχρέωση**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η ανάγκη, η υποχρέωση του υποκειμένου να κάνει μια ενέργεια. Εκφέρεται, εκτός της προστακτικής, με το απρόσωπο ρήμα «πρέπει» και με ανάλογες εκφράσεις (είναι ανάγκη, είναι υποχρεωμένος κτλ.) + υποτακτική, π.χ. Φέτος ο Γιάννης **πρέπει να πάρει** το πτυχίο του.

δ. Το ποιόν ενέργειας

Το **ποιόν ενέργειας** είναι μια μορφολογική κατηγορία που αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζει ο ομιλητής το αν η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα εμφανίζεται ως ολοκληρωμένη, ως εξελισσόμενη κτλ. Το ποιόν ενέργειας του ρήματος ονομάζεται και τρόπος ή όψη. Στη νέα ελληνική υπάρχουν τρία είδη ποιού ενέργειας, τα οποία είναι:

α) Το **μη συνοπτικό** (ή **εξακολουθητικό-επαναλαμβανόμενο**) ποιόν ενέργειας παρουσιάζει την ενέργεια που δηλώνει το ρήμα ως συνεχιζόμενο ή επαναλαμβανόμενο γεγονός, π.χ. Κάθε μέρα **πίνει** ένα ποτήρι γάλα. Ο Βασίλης **πότηζε** τον κήπο, όταν άρχισε να αστράφτει.

β) Το **συνοπτικό** (ή **συνοπτικό-στιγμιαίο**) ποιόν ενέργειας παρουσιάζει την ενέργεια που δηλώνει το ρήμα ως γεγονός ολοκληρωμένο, αλλά δίνεται έμφαση κυρίως στην ίδια την πράξη και όχι στη χρονική διάρκεια, π.χ. **Έψαξε** όλο τον κόσμο, αλλά δεν τον **βρήκε**. Η Φωτεινή **φέτος θέλει να αυξήσει** τα έσοδά της.

γ) Το **συντελεσμένο** ποιόν ενέργειας δηλώνει μια ενέργεια η οποία έγινε πριν από τη χρονική στιγμή που εκφωνείται ο λόγος, αλλά το αποτέλεσμα της εξακολουθεί να ισχύει και στο παρόν, π.χ. Ο ήλιος **έχει ανατείλει**

από ώρα. Όταν φτάσει ο τελευταίος αθλητής στο τέρμα, ο πρώτος θα έχει πάρει και τα βραβεία.

Οι χρόνοι που παρουσιάζουν το μη συνοπτικό ποιόν ενέργειας σχηματίζονται από το ενεστωτικό θέμα, ενώ οι χρόνοι που παρουσιάζουν το συνοπτικό και το συντελεσμένο ποιόν ενέργειας σχηματίζονται από το αοριστικό θέμα.

Ε. Πρόσωπο και αριθμός

Πρόσωπα ονομάζουμε τους μορφολογικούς τύπους που δείχνουν τα πρόσωπα της ομιλίας, ενώ **αριθμό** τους μορφολογικούς τύπους που δείχνουν την ποσότητα των υποκειμένων του ρήματος, π.χ. **Εσείς** τότε θα πάτε στην εκδήλωση;

- Συμφωνία προσώπου και αριθμού

Το ρήμα συμφωνεί κανονικά με το πρόσωπο και τον αριθμό των προσώπων που δηλώνονται από την ονοματική φράση του υποκειμένου. Στον λόγο όμως είναι δυνατό να διαφοροποιείται το πρόσωπο και ο αριθμός των προσώπων που δηλώνει το γραμματικό υποκείμενο από το πραγματικό υποκείμενο. Οι περιπτώσεις αυτές είναι οι εξής:

α) Όταν θέλουμε να απευθυνθούμε ευγενικά σε κάποιο πρόσωπο με το οποίο δεν έχουμε οικειότητα, χρησιμοποιούμε πληθυντικό (πληθυντικός ευγενείας), π.χ. **Πιστέψατε** σε αυτά που σας είπε η κ. Αντωνίου; (αντί **Πίστεψες** ...).

β) Όταν θέλουμε να αναφερθούμε αόριστα σε κάποιον, χρησιμοποιούμε το δεύτερο πρόσωπο ενικού ή τρίτο πληθυντικού αντί για την αόριστη αντωνυμία **κανείς** + γ' πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού, π.χ. Με τον **Ζαφειρόπουλο περνάς** πάντα πολύ καλά (αντί **περνά**

κανείς ...). Από πού **πάνε** για την Κόρινθο; (αντί Από πού **πάει** κανείς ...).

γ) Όταν θέλουμε να απευθυνθούμε με πολύ φιλικό ή και εχθρικό τρόπο σε κάποιον, χρησιμοποιούμε το γ' ενικό πρόσωπο αντί του β' ενικού ή πληθυντικού, π.χ. Τι **προτιμάει** ο φίλος; (αντί Τι **προτιμάτε**;). Τι **θέλει** η κυρία; (αντί Τι **θέλεις** ...;).

δ) Όταν δίνουμε οδηγίες με φιλικό τρόπο ή συνταγή μαγειρικής, χρησιμοποιούμε συχνά το α' πληθυντικό πρόσωπο αντί του β' πληθυντικού, π.χ. **Βάζουμε** ένα κιλό αλεύρι και το **ανακατεύουμε** με λίγο νερό (αντί **Βάζετε** ... **ανακατεύετε**).

ε) Όταν θέλουμε να δείξουμε ότι συμμετέχουμε συναισθηματικά σε αυτά που εκφράζει το ρήμα, χρησιμοποιούμε το α' πληθυντικό αντί του β' ενικού ή πληθυντικού, π.χ. **Πώς περάσαμε** χθες; (αντί **Πώς πέρασες** ...;).

■ Απρόσωπα ρήματα

Υπάρχει μια κατηγορία ρημάτων που χρησιμοποιούνται στο τρίτο ενικό πρόσωπο, συνήθως χωρίς λεξικό υποκείμενο. Τα ρήματα αυτά ονομάζονται απρόσωπα. Ως απρόσωπα ρήματα χρησιμοποιούνται: α) ρήματα που σχηματίζονται μόνο στο γ' ενικό πρόσωπο, τα οποία ονομάζονται τριτοπρόσωπα, π.χ. **επείγει**, **πρέπει**, β) το γ' ενικό πρόσωπο προσωπικών ρημάτων, π.χ. **αξίζει**, **μπορεί**, γ) το γ' ενικό πρόσωπο ρημάτων που δηλώνουν φυσικά φαινόμενα, π.χ. **αστράφτει**, **βρέχει** και δ) το γ' ενικό πρόσωπο ρημάτων παθητικής φωνής, π.χ. **επιτρέπεται**, **φαίνεται**.

Παρόμοια λειτουργία με αυτήν των απρόσωπων ρημάτων έχουν και οι απρόσωπες εκφράσεις. Σχηματίζονται συνήθως με το γ' ενικό πρόσωπο του ρήματος **είμαι** και ένα επίθετο ή ουσιαστικό, π.χ. **Είναι σίγουρο** ότι η γλώσσα μας **εξελίσσεται**. **Είναι κρίμα** που δεν ήρθε.

3.3. Η ρηματική φράση και τα στοιχεία της

Η ρηματική φράση στην απλούστερη μορφή της μπορεί να αποτελείται από ένα ρήμα μόνο του ή από ένα ρήμα και μια ονοματική φράση ή από ένα ρήμα και μια εμπρόθετη (προθετική) φράση. Παρακάτω εξετάζουμε τις δύο τελευταίες περιπτώσεις.

α. Ρήμα με ονοματική φράση ως αντικείμενο

Ονοματική φράση ως αντικείμενο παίρνουν μόνο τα μεταβατικά ρήματα. Η ονοματική φράση που λειτουργεί ως αντικείμενο μπορεί να είναι οποιοδήποτε μέρος του λόγου. Ορισμένα από τα μεταβατικά ρήματα δέχονται μόνο ένα αντικείμενο, ενώ άλλα δύο αντικείμενα. Τα πρώτα ονομάζονται μονόπτωτα ρήματα και τα δεύτερα δίπτωτα.

α) Τα μονόπτωτα ρήματα έχουν αντικείμενο συνήθως σε αιτιατική πτώση, π.χ. Μια διμοιρία στρατιωτών κατασκέυασε τη γέφυρα. Δεν επεδίωκε ποτέ αξιώματα. Σπανιότερα έχουν αντικείμενο σε γενική πτώση, π.χ. Οι ενέργειες αυτές άπτονται των δικαιωμάτων του. Της μιλούσε όλη μέρα για το ταξίδι του.

Όταν το αντικείμενο προέρχεται από την ίδια ρίζα από την οποία προέρχεται και το ρήμα, τότε ονομάζεται εσωτερικό ή σύστοιχο αντικείμενο, π.χ. Τα νιάτα ζουν τη ζωή τους.

β) Τα δίπτωτα ρήματα έχουν δύο αντικείμενα σε διαφορετική πτώση, ορισμένες φορές όμως και στην ίδια πτώση. Το ένα από τα αντικείμενα, στο οποίο μεταβιβάζεται άμεσα η ενέργεια του ρήματος, ονομάζεται άμεσο,

ενώ το άλλο, στο οποίο μεταβιβάζεται έμμεσα, ονομάζεται έμμεσο αντικείμενο.

Τα δίπτωτα ρήματα έχουν αντικείμενα:

- Άμεσο σε αιτιατική και έμμεσο σε γενική, π.χ. Έδω-σε του Γιάννη ένα βιβλίο. Δε μου γνώρισε ακόμη τους γονείς του.
- Άμεσο και έμμεσο σε αιτιατική, π.χ. Ο κ. Παλατίδης μάθαινε τους φοιτητές του παλαιογραφία. Στην περίπτωση αυτή άμεσο αντικείμενο είναι αυτό που δηλώνει πρόσωπο ή προσωποποιημένο πράγμα. Αν και οι δύο αιτιατικές δηλώνουν πράγμα, έμμεσο αντικείμενο είναι αυτό που μπορεί να αντικατασταθεί με εμπρόθετο, π.χ. Φόρτωσαν το φορτηγό τού-βλα (με τούβλα = έμμεσο).

β. Ρήμα με εμπρόθετη φράση ως αντικείμενο

Ένας εμπρόθετος προσδιορισμός που σχηματίζεται με τις προθέσεις από, με, σε + αιτιατική είναι δυνατό να λειτουργεί ως αντικείμενο του ρήματος και ονομάζεται εμπρόθετο αντικείμενο, π.χ. Ζήτησε από τον Γιώργο δέκα ευρώ (του ζήτησε). Γέμισε το σπίτι με λουλούδια (γέμισε το σπίτι λουλούδια).

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Το ρήμα και η ρηματική φράση διευκρινίζουν, επεξηγούν και, σε τελευταία ανάλυση, ολοκληρώνουν το νόημα που θέλει να εκφράσει ο ομιλητής στο πλαίσιο μιας πρότασης. Παρατηρήστε τα παρακάτω κείμενα. Το πρώτο κείμενο δεν περιέχει ρήματα, το δεύτερο περιέχει.

Διάλογος δύο ατόμων που περιμένουν στη στάση να περάσει το λεωφορείο:

(χωρίς ρήματα)

A. Πολύ το λεωφορείο.

B. Ναι. Εδώ και ένα τέταρτο.

A. Μήπως απεργία οι οδηγοί των λεωφορείων;

B. Δεν. Ίσως.

A. Πώς;

(με ρήματα)

A. Άργησε πολύ το λεωφορείο.

B. Ναι. Έπρεπε να έχει περάσει εδώ και ένα τέταρτο.

A. Μήπως έχουν απεργία οι οδηγοί των λεωφορείων;

B. Δεν ξέρω. Ίσως.

A. Πώς μπορούμε να μάθουμε;

Παρατηρούμε ότι στο πρώτο κείμενο τα νοήματα που δίνουν οι προτάσεις είναι ανολοκλήρωτα και ασαφή. Στο δεύτερο κείμενο η προσθήκη των ρημάτων δίνει στις προτάσεις ολοκληρωμένο νόημα.

2. Ορισμένες φορές η ολοκλήρωση του νοήματος γίνεται από τα συμφραζόμενα, οπότε δε χρειάζεται η προσθήκη του ρήματος ή της ρηματικής φράσης. Παρατηρήστε τον παρακάτω διάλογο που γίνεται μεταξύ δύο ατόμων τα οποία βρίσκονται μπροστά σε ένα συγκρότημα κατοικιών με κήπους. Τα άτομα αυτά συζητούν για ιδιοκτησίες.

A. Αυτό το διώροφο που βλέπετε μπροστά σας ανήκει στον αδελφό μου.

B. Ο κήπος; [ενν. ο κήπος σε ποιον ανήκει;].

A. Ο κήπος ο οποίος είναι μπροστά στο κτίριο είναι κοινόχρηστος και τον ποτίζουμε εκ περιτροπής όλοι οι συνιδιοκτήτες.

B. Με το λάστιχο; [ενν. τον ποτίζετε με το λάστιχο;].

A. Όχι, έχουμε βάλει σύστημα αυτόματου ποτίσματος.

B. Λειτουργεί κανονικά;

A. Ασφαλώς [ενν. ασφαλώς λειτουργεί κανονικά].

3. Η χρήση της διάθεσης (ενεργητικής – παθητικής) στη νέα ελληνική σχετίζεται και με το είδος λόγου μέσα στο οποίο εντάσσονται τα όσα λέει ο ομιλητής αλλά και με το αν θέλει να δώσει έμφαση στην ενέργεια ή στο αποτέλεσμα του ρήματος.

Παρατηρήστε παρακάτω τις διπλές εκδοχές του ίδιου περιεχομένου.

α1. Προχθές ο υπουργός πολιτισμού **εγκαινίασε την έκθεση γλυπτών στο αρχαιολογικό μουσείο της Φλώρινας.**

α2. **Εγκαινιάστηκε προχθές από τον υπουργό πολιτισμού η έκθεση γλυπτών στο αρχαιολογικό μουσείο της Φλώρινας.**

β1. Η Ε.Μ.Υ. **προβλέπει για σήμερα αίθριο καιρό σε όλη τη χώρα.**

β2. Για σήμερα σε όλη τη χώρα **προβλέπεται αίθριος καιρός.**

γ1. Η ΓΣΕΕ **προγραμματίσε νέες κινητοποιήσεις από την αρχή της επόμενης εβδομάδας.**

γ2. **Προγραμματίζονται νέες κινητοποιήσεις από τη ΓΣΕΕ από την αρχή της επόμενης εβδομάδας.**

Παρατηρούμε ότι η διαφορά στη χρήση της ενεργητικής και της παθητικής διάθεσης μεταξύ α1 και α2 βρίσκεται στο είδος λόγου όπου ανήκει η κάθε φράση. Η α1 φαίνεται να ανήκει στον προφορικό λόγο, ενώ η α2 στον γραπτό. Μεταξύ των β1 και β2, καθώς και μεταξύ γ1 και γ2, η διαφορά στη χρήση της ενεργητικής με την παθητική διάθεση βρίσκεται κυρίως στην έμφαση που θέλει να δώσει ο ομιλητής. Στα β1 και γ1 έμφαση δίνεται στην ενέργεια, ενώ στα β2 και γ2 στο αποτέλεσμα. Στο β2 παρατηρούμε και απουσία του ποιητικού αιτίου, κάτι που είναι συνηθισμένο στην παθητική σύνταξη.

4. Παρατηρήστε στο παρακάτω κείμενο την ακριβή χρονική σημασία των χρωματισμένων ρημάτων. Σ' ένα ξερονήσι, στις παρυφές των Δωδεκανήσων. **Βρίσκομαι** στην ακατοίκητη πλευρά, στη δυσπρόσιτη. Η παραλία **είναι** μικρή, γεμάτη κοτρόνες και λιγοστά βότσαλα διάσπαρτα. Οι σκιές τώρα **χάνονται** και οι ακτίνες του ήλιου τρυπούν την επιφάνεια της θάλασσας σαν δισεκατομμύρια βελόνες. **Έχουν περάσει** σχεδόν τέσσερα λεπτά από τη στιγμή που βούτηξα. Συνήθως οι αντοχές μου δε με κρατούν, όμως τούτη τη φορά μια πρωτόγνωρη ενέργεια με **κινεί**. **Έχω κατέβει** πάνω από δώδεκα μέτρα, αλλά το βάρος του νερού ούτε που το **αισθάνομαι**. Γλιστράω με αργές, αμφίβιες κινήσεις, ενώ το φως γύρω μου **έχει λιγοστέψει, δίνοντας** στους βράχους και στα φύκια μια απόκοσμη όψη. (Αυτούσιο απόσπασμα από το κείμενο του Κώστα Κατσουλάρη «Κοσμική βουτιά», Το Βήμα της Κυριακής, φύλλο 14-8-2005).

Ενεστώτας: βρίσκομαι, είναι, χάνονται, κρατούν, κινεί, αισθάνομαι, δίνοντας.

Παρακείμενος: έχουν περάσει, έχω κατέβει, έχει λιγοστέψει.

Παρατηρούμε ότι τα χρωματισμένα ρήματα, που βρίσκονται σε ενεστώτα (βρίσκομαι, χάνονται, κινεί, αισθάνομαι, δίνοντας), αναφέρονται στο παρελθόν σε σχέση με τον χρόνο που τα γράφει ο συγγραφέας και σε σχέση με τον χρόνο που τα διαβάζει ο αναγνώστης. Πρόκειται δηλαδή για ιστορικούς ενεστώτες. Τα χρωματισμένα ρήματα είναι, κρατούν έχουν μια γενική χρονική σημασία, αφού αναφέρονται σε κάτι που υπήρχε και πιθανόν υπάρχει και την ώρα της ανάγνωσης. Παρατηρούμε ακόμη ότι τα έχουν περάσει, έχω κατέβει και έχει λιγοστέψει δηλώνουν ενέργειες των οποίων το αποτέλεσμα εξακολουθεί να υπάρχει, ενώ συνεχίζει να γίνεται μια άλλη ενέργεια (βούτηξα). Οι παρακείμενοι αυτοί σχετίζονται με το παρόν που εννοείται ότι δηλώνεται με τους ενεστώτες (ιστορικούς).

5. Οι τροπικότητες στη νέα ελληνική εκφράζονται με διάφορες εγκλίσεις σε συνδυασμό με ορισμένα γραμματικά και λεξικά μέσα. Τα πιο συνηθισμένα γραμματικά μέσα είναι οι δείκτες να, ας και θα. Παρακάτω παρατίθενται παραδείγματα-φράσεις όπου, ενώ χρησιμοποιείται η ίδια εγκλίση του ίδιου ρήματος σε συνδυασμό με τον ίδιο δείκτη, η τροπικότητα του ρήματος διαφοροποιείται λόγω κυρίως της συνθήκης μέσα στην οποία λέγεται η φράση.

α1. Να πάει ο αδελφός μου στη δουλειά κι εγώ θα χοροπηδώ από τη χαρά μου.

[Ο ομιλητής επιθυμεί πάρα πολύ ο αδελφός του να πάει στη δουλειά, γιατί προφανώς ο αδελφός του δε θέλει να δουλέψει. Με την έκφραση αυτή εκφράζεται η τροπικότητα της ευχής].

α2. Να πάει άραγε ο αδελφός μου σήμερα στη δουλειά;

[Ο ομιλητής αναρωτιέται αν ο αδελφός του πάει ή όχι στη δουλειά. Εδώ εκφράζεται η τροπικότητα της υπόθεσης].

β1. Ας έχει γυρίσει νωρίς η Κατερίνα στο σπίτι.

[Ο ομιλητής εκφράζει την ευχή και τη θέλησή του να έχει επιστρέψει η Κατερίνα νωρίς στο σπίτι. Εδώ εκφράζεται η τροπικότητα της ευχής].

β2. Ας έχει γυρίσει νωρίς η Κατερίνα στο σπίτι και όλα θα πάνε καλά.

[Ο ομιλητής υποθέτει ότι, αν έχει γυρίσει η Κατερίνα νωρίς στο σπίτι, θα πάνε όλα καλά. Εκφράζεται εδώ η τροπικότητα της υπόθεσης αλλά και της ευχής].

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΤΑ ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΡΗΜΑΤΟΣ		
ΦΩΝΕΣ	Ενεργητική Παθητική	
ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ	Ενεργητική Παθητική Μέση Ουδέτερη	
ΧΡΟΝΟΙ	Παροντικοί	Ενεστώτας Παρακείμενος
	Παρελθοντικοί	Παρατατικός Αόριστος Υπερσυντέλικος
	Μελλοντικοί	Συνοπτικός μέλλοντας Εξακολουθητικός μέλλοντας Συντελεσμένος μέλλοντας
ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ	Προσωπικές	Οριστική Υποτακτική Προστακτική
	Απρόσωπες	Μετοχή

		Απαρέμφατο
ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΕΣ	Επιστημική	Υπόθεση, πιθανότητα, δυνατότητα κ.ά.
	Δεοντική	Επιθυμία, ευχή, πρόθεση κ.ά
ΠΟΙΟΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	Μη συνοπτικό ή εξακολουθητικό-επαναλαμβανόμενο Συνοπτικό ή συνοπτικό-στιγμιαίο Συντελεσμένο	
ΠΡΟΣΩΠΟ	α', β' γ' πρόσωπα ενικού α', β', γ' πρόσωπα πληθυντικού	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

5. Οι αντωνυμίες.....	5
5.1. Προσωπικές αντωνυμίες.....	5
5.2. Κτητικές αντωνυμίες.....	8
5.3. Αυτοπαθείς αντωνυμίες.....	9
5.4. Οριστικές αντωνυμίες.....	11
5.5. Δεικτικές αντωνυμίες.....	11
5.6. Αναφορικές αντωνυμίες.....	12
5.7. Ερωτηματικές αντωνυμίες.....	15
5.8. Αόριστες αντωνυμίες.....	16
Συνοπτικός πίνακας.....	22
6. Τα ρήματα.....	24
6.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση.....	24
6.2. Μορφολογία.....	25
α. Τα παρεπόμενα του ρήματος.....	25
β. Ο σχηματισμός του ρήματος.....	28
γ. Βοηθητικά στοιχεία σχηματισμού.....	31
Το βοηθητικό ρήμα έχω	32
Το βοηθητικό ρήμα είμαι	33
δ. Η κλίση. Οι συζυγίες.....	35
ε. Παραδείγματα κλίσης.....	37

Ρήματα της πρώτης συζυγίας.....	37
Ρήματα της δεύτερης συζυγίας.....	46
στ. Τα θέματα.....	73
ζ. Ιδιόκλιτα (συνηρημένα) ρήματα.....	74
η. Ρήματα ελλειπτικά, απρόσωπα και αποθετικά.....	75
θ. Ρήματα ανώμαλα.....	75
ι. Οι μετοχές.....	76
Συνοπτικός πίνακας.....	85
7. Επιρρήματα.....	86
7.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη.....	86
7.2. Μορφολογία.....	87
α. Καταλήξεις.....	87
β. Τα παραθετικά των επιρρημάτων.....	89
8. Προθέσεις.....	91
8.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη.....	91
8.2. Μορφολογία.....	93
9. Σύνδεσμοι.....	95
9.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη.....	95
9.2. Μορφολογία.....	96
10. Επιφωνήματα.....	98
10.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη... 	98

11. Μόρια.....	101
11.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη..	101

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΣΥΝΤΑΞΗ

1. Κείμενο – Περίοδος – Πρόταση.....	103
1.1. Το κείμενο και η περίοδος: ορισμοί.....	103
1.2. Η πρόταση: ορισμός.....	104
1.3. Η σύνταξη της απλής πρότασης: οι όροι.....	105
α. Οι κύριοι όροι της πρότασης.....	105
β. Η συμφωνία των κύριων όρων της πρότασης.....	108
γ. Η σειρά των κύριων όρων της πρότα- σης.....	110
1.4. Τα είδη της πρότασης.....	110
Συνοπτικός πίνακας.....	118
2. Το ουσιαστικό και η ονοματική φράση.....	119
2.1. Ορισμός – Συνδυαστικότητα – Λειτουργ- γία.....	120
2.2. Συντακτικές σχέσεις.....	121
α. Ουσιαστικό με άρθρο.....	121
β. Ουσιαστικό με ουσιαστικό.....	122
Ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί.....	123

Ετερόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί.....	124
γ. Επίθετο με ουσιαστικό.....	126
Συνοπτικός πίνακας.....	133
3. Το ρήμα και η ρηματική φράση.....	134
3.1. Ορισμός – Λειτουργία.....	134
3.2. Το ρήμα και τα παρεπόμενά του.....	135
α. Διαθέσεις και φωνές.....	135
β. Οι χρόνοι.....	137
Η σημασία των χρόνων στην οριστική.....	138
γ. Εγκλίσεις και τροπικότητες.....	142
Οι εγκλίσεις.....	143
Οι τροπικότητες.....	146
δ. Το ποιόν ενέργειας.....	149
ε. Πρόσωπο και αριθμός.....	150
3.3. Η ρηματική φράση και τα στοιχεία της...	152
α. Ρήμα με ονοματική φράση ως αντικείμε- νο.....	152
β. Ρήμα με εμπρόθετη φράση ως αντικείμενο.....	153
Συνοπτικός πίνακας.....	159

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.